

Kurikan murteen säilymisestä eri ikäpolvilla

Pro gradu –tutkielma
Jyväskylän yliopiston suomen
kielen laitoksella

Lokakuussa 1999
Mari Mäki-Paavola

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos Suomen kielen laitos
Tekijä Mäki-Paavola, <u>Mari</u> Elina	
Työn nimi KURIKAN MURTEEN SÄILYMISESTÄ ERI IKÄPOLVILLA	
Oppiaine suomi	Työn laji pro gradu -tutkielma
Aika 15.10.1999	Sivumäärä 95 s. + liitteet (5 kpl)
Tiivistelmä	
<p>Tutkielman tavoitteena on selvittää, millaista Kurikan nykyinen puhekieli on eri ikäpolvilla. Ikäryhmiä on kolme: nuoret (14—15-vuotiaat), keski-ikäiset (46—55-vuotiaat) ja vanhat (71—86-vuotiaat). Aineisto koostuu nauhoituksista, joissa kaksi toisilleen entuudestaan tuttua, samaa sukupuolta ja samaa ikäryhmää edustavaa kielenopasta jutustelee keskenään. Arkikeskustelut ovat täysin strukturoimattomia.</p> <p>Tutkielmassa tarkastellaan kielenpiirteitä kvantitatiivisesti vertaillen. Käsiteltävänä on neljä kielenpiirrettä, jotka ovat laajalevikkisiä ja leimallisia eteläpohjalaisuuksia. Kaikkia murteellisuuksia verrataan yleiskielen vastineisiin, ja tarkastelua tehdään sekä idiolekteittain että ikäryhmittäin, ja Kurikan puhekieltä käsitellään myös kokonaisuutena.</p> <p>Työssä on pyritty löytämään elinvoimaiset ja toisaalta väistyvät murrepiirteet sekä etsimään syitä kielelliseen vaihteluun. Työ on osittain sosiolingvistinen, sillä havainnoissa on huomioitu myös jonkin verran kielenulkoisia muuttujia (esim. ikä, sukupuoli, puheenaiheet).</p> <p>Tutkimusaineistoni osoittaa todeksi hypoteesin, jonka mukaan vanhin ikäpolvi on säilyttänyt parhaiten paikallisen murteen ja nuorimpien informanttien kielessä leimalliset murteellisuudet ovat hieman tasoittuneet yleispuhekielen suuntaan. Idiolekteittaiset erot ryhmien sisällä ovat kuitenkin suuria. Kaiken kaikkiaan eteläpohjalainen murre on informanteilla elinvoimaista. Parhaiten murteellisena säilynyt kielenpiirre on <i>i</i>-loppuisten diftongien imperfektimuodot 3. persoonassa (100 %). Mikään tutkituista kielenpiirteistä ei vaikuta selvästi väistyvältä, mutta švaavokaali (80 %) on vähiten murteellisena säilynyt.</p> <p>Selvä havainto on se, että nuoret ovat vähiten murteellisia jokaisessa kielenpiirteessä ja vastaavasti vanhat ovat kaikissa piirteissä murteellisimpia. Toisaalta nuorten kielestä ei voi väittää sen olevan tasoittumassa yleispuhekieleen, sillä pienin murteellisuusprosentti ryhmällä on 70 % švaavokaalissa; nuorten murteellisuus on edelleen Kurikassa vahvaa.</p> <p>Murteellisuutta on frekvenssien ja prosenttiosuuksien lisäksi tarkasteltu mm. implikaatioasteikoin, jotka osoittavat paitsi parhaiten säilyneet murrepiirteet myös murteellisimmat yksilöt.</p>	
Asiasanat murre, puhe- ja yleiskieli, idiolekti	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston suomen kielen laitos	
Muita tietoja	

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Murteentutkimuksen taustaa	1
1.2 Muuttuva puhekieli	2
1.3 Kulttuuri, perinne, maailmankuva, identiteetti — sanahelinääkö?	6
1.4 Suomalaisuuden ja paikallisuuden merkitys	8
2 KURIKKA JA SEN MURREMAANTIETEELLINEN ASEMA	12
3 TUTKIMUSMENETELMÄT	16
3.1 Tutkimuksessa käytetyt termit	16
3.2 Tutkimuksen tavoitteet	17
3.3 Tarkasteltavat kielenpiirteet	19
3.4 Tutkimuksen kulku	20
3.4.1 Nauhoitukset	20
3.4.2 Informantit	23
3.4.3 Aineiston käsittelystä	31
4 JÄLKITAVUJEN VOKAALIENVÄLINEN <u>h</u>	33
4.1 Illatiivi	35
4.2 Passiivin preesens ja imperfekti	38
4.3 <u>e</u> -loppuiset sanat	42
4.4 <u>s</u> -loppuiset sanat	44
5 ŠVAAVOKAALI	48
6 JÄLKITAVUJEN <u>i</u> -LOPPUISET DIFTONGIT	59
6.1 Pronominaalit <u>sellainen</u> ja <u>tällainen</u>	60
6.2 Imperfektimuodot	66

7 YLEISKIELEN <u>d</u> :N VASTINEET	70
7.1 Lyhyen vokaalin jäljessä	71
7.2 Pitkän vokaaliaineksen jäljessä	73
7.3 <u>ht</u> -yhtymässä	77
8 KURIKAN MURTEEN SÄILYMISESTÄ	81
8.1 Murrepiirteet eri ikäpolvien kielenkäytössä	81
8.2 Hypoteesien ja tutkimuskysymysten tarkastelua ja arviointia	88
9 POHDINTAA	90
LÄHTEET	92
LIITTEET	

1 JOHDANTO

1.1 Murteentutkimuksen taustaa

Sanat ovat kiinteästi sidoksissa siihen kulttuuriin, jossa ihminen elää. Kulttuurin muuttuessa kielikin muuttuu. Samalla kun vanhat työtavat ja -välineet katoavat käytöstä, niitä tarkoittavat sanat häviävät tai saavat uudenlaisen merkityksen pelkästään kuvallisena ilmaisuna. Lukiessa viime vuosikymmenien murrettutkimuksia ei voi olla törmäämättä asenteeseen, jonka mukaan tällainen muutos merkitsee kielen köyhtymistä. Tietenkin kieli kapenee, kun sanat menettävät merkityksensä. Tämä tapahtuu kuitenkin kulttuurin muutoksen vuoksi — eikä muutos ole koskaan köyhtymistä, se on vain muuntumista toiseen, joskus kehittyneempäänkin, muotoon. Suomen kielen sanasto ei varmastikaan vähene, sillä uusia sanoja tulee kieleen koko ajan. Pelkästään teknologian kehitys tuo mukanaan huomasti uutta sanastoa.

Voisiko mielikuvassa kielen köyhtymisestä olla taustalla ihmisten ajatus aidosta perisuomalaisesta maisemasta ja elämänmenosta? Monelle aito suomalaisuus on jotain, jossa yhdistyvät viljavat pellot, peräänantamattomat talonpojat ja saunantuoksu järven rannassa. Ehkä tällaiseen romantisoituun mielikuvaan sopii parhaiten aitoa ja rikasta murretta puhuva kansa. *Aito murre* on terminä hieman hassu, sillä eikö kaikki murre ole aitoa käyttötilanteessaan; tietyssä kontekstissa tietylle kielenkäyttäjälle jokin murremuoto on aitoa ja siten oikeaa. Aitoa murretta voi siis löytää mistä tahansa pitämällä korvat auki — enää ei tarvitse etsiä pienten maalaiskylien vanhimpia ja suustaan sukkeliimpia vanhuksia.

Alkusyäyksensä suomalainen murteentutkimus sai 1820-luvulla alkaneen ns. murteiden taistelun jälkimainingeissa. Murteiden merkitys kulttuuria rikastuttavana osana nousi yleisen keskustelun aiheeksi. Murteen tieteellisen tutkimuksen voidaan sanoa alkaneen varsinaisesti 1870-luvulla, jolloin mm. Kotikielen Seuran jäsenet asettivat seuran päätehtäväksi kansankielemme monipuolisen tutkimisen. Nimistöä on kerätty jo vuodesta 1915 saakka. Vuonna 1959 perustetussa Suomen kielen nauhoitearkistossa on suomen murteita talletettuna jo lähes 20 000 tuntia. Äännehistoriallisten tutkimusten

lisäksi alkuvaiheessa selvitettiin lause- ja muoto-oppia. (Ks. Lehtimäki 1983: 22; Vesikansa 1989: 59—60.)

Suomalaisen murteentutkimuksen alkuvuosikymmeninä tutkijat pyrkivät tallentamaan mahdollisimman hyvin säilynyttä puhuttua murretta. Etsittäessä alkuperäistä ja puhdasta murremuotoa päädyttiin useimmiten nauhoittamaan maalaisyhteisöjen vanhinta ikäpolvea. Käsitys nuorempien informanttien ”turmeltuneesta” murteesta on väistynyt vasta viime vuosikymmeninä, jolloin kielenoppaiksi on kelpuutettu hyvin eri-ikäisiä ihmisiä (Rapola 1969: 18—19). Kiinnostavaa on todeta, että naiset pääsivät mukaan murteen- tutkimukseen vasta 1920-luvulla. Tuolloin sekä sanastajina että haastateltavina alkoi olla naisiakin. Vuosisadan vaihteessa kielenoppaista kolme neljästä oli miehiä, sillä miesten käyttämän kielen katsottiin nähtävästi edustavan parhaiten yhteisön kielimuotoa. (Nuolijärvi 1988: 135—138.)

Vaikka informanttien kirjo oli varsin pieni murteentutkimuksen alkuvuosikymmeninä, murteessa tapahtuva variaatio ei kuitenkaan jäänyt täysin huomioimatta. Vanhoissa tutkimuksissa on selvitetty jo jonkin verran yksilöiden välisiä eroja ja yksilöiden diatyyppistä vaihtelua sekä tarkasteltu hieman ikäryhmien välisiä eroja. 1800-luvun ja 1900-luvun alkupuolen tutkimuksissa ei kuitenkaan huomioitu mahdollisia sukupuolien välisiä kielieroja eikä ammatti- ja sosiaaliryhmien kielenkäytön välisiä vaihteluja. Naisten puhetta alettiin tutkia vasta 1920-luvulla, ja kielen variaation tutkiminen sukupuolien välillä alkoi varsinaisesti vasta muutama vuosikymmen sitten. Vuosisadan vaihteessa maatalousväestö oli suurin ammattikunta, joten heidän katsottiin edustavan keskivertokielenkäyttäjää. Muut ammattiryhmät olivat tuolloin melko pieniä, joten niiden käyttämää kieltä ei juurikaan tutkittu. Mielenkiintoista on se, että varhaisimpien tutkimusten perusteella useiden kielen muutosilmiöiden lähtökohdat ovat nähtävissä jo sadan vuoden takaisessa variaatiossa. (Nuolijärvi 1988: 117—160.)

1.2 Muuttuva puhekieli

Varsin yleinen uskomus puhutun nykysuomen tilasta on, että yhteiskunnan koko ajan muuttuessa vanhat murteemme väistyvät tai ovat jo hävinneet yleiskielistyneiden puhekielen muotojen tieltä. Käsitukset puhutun kielen tilasta vaikuttavat useimmiten epä-

määräisiltä ja pohjautuvat luultavasti enemmän oletuksiin kuin tietoon. Monien tutkijoiden mukaan erityisesti maaseudun murteiden tasoittuminen nähdään kuitenkin yleisesti luultua hitaammaksi. Samoin alueelliset murre-erot vaikuttavat vielä melko selviltä. (Ks. tarkemmin esim. Mielikäinen 1980: 1—2; Nuolijärvi 1986: 21.)

Aiempien homogeenisempien murteiden tilalle on muodostunut murremuotoja, jotka ovat sekakoosteisia ja sisältävät melko suurta sisäistä variaatiota. Tyypillinen esimerkki tällaisista sekakielimuodoista ovat sosiaaliset murteet. Vanha paikallinen murre näkyy sosiaalisissa murteissa, mutta toisaalta kirjakielinen puhekielikin vaikuttaa samoihin kielenkäyttäjiin. Kieliyhteisön paikallinen identiteetti tuntuu olevan yhteydessä siihen, miten paljon alueellinen murre vaikuttaa eri sosiaaliryhmiin kuuluvien kieleen: jos murteellisuudet tukevat paikallista identiteettiä ja omaleimaisuutta, niitä esiintyy useimmiten kaikkien sosiaaliryhmien edustajilla. (Paunonen 1989: 214—217.)

Puhtaan murteen puhuja on myytti. Kielenkäyttäjällä on joko tietoisia tai tiedostamattomia rekistereitä erilaisiin kielenkäyttötilanteisiin. Ihmiset kohtaavat päivittäin paljon erilaisia kielimuotoja esimerkiksi työssä, mediassa ja naapurustossa, jossa voi asua kielitaustaltaan hyvin erilaisia ihmisiä. Ympäröivä kieliyhteisö erilaisine variaatioineen ei varmastikaan voi olla vaikuttamatta yksilöön. Esimerkiksi maaseudulla voi olla aivan tavanomaista se, että perheen ja kylän asioita toimitellaan hyvinkin murreväritteisellä kielellä, vaikka leimallisimmat murrepiirteet ovatkin voineet väistyä yleiskielisten ilmausten tieltä (mt. 217—218). Toisaalta samat kielenkäyttäjät saattavat esimerkiksi työssään käyttää kieltä, jonka perusteella heidän alueellista murretaustansa on vaikea hahmottaa.

On totta, että murteet yleiskielistyvät, mutta tärkeää tässä puhekielen murreksessa on se, että homogeeniset murteet muuttuvat sekakielimuodoiksi, murteiksi, joissa alueellisten piirteiden rinnalla esiintyy kirja- ja yleiskielisiä sekä mahdollisesti muualtakin tarttuneita aineksia. Nämäkin kielimuodot ovat aluemurteita — niin kauan kuin niistä on kuultavissa puhujien paikallinen tausta. (Mt. 218.) Muutaman viime vuoden aikana on radioon ja televisioon tullut toimittajia, jotka käyttävät vahvasti muresävytteistä kielimuotoa. Aiemmin kaikilta toimittajilta on vaadittu yleiskielisyyttä, mutta nyt ns. viih-

dyttävien toimittajien murteellinen kieli koetaan positiivisena ja persoonallisena piirteenä.

Kieli, jota käytämme, kuvastaa meitä itseämme — taustaamme ja henkilöhistoriaamme (mt. 220). Käyttämässämme kielessä näkyvät enemmän tai vähemmän työmme, harrastuksemme sekä kielimuodot, joiden kanssa olemme olleet tekemisissä. Yksilön kieli on kuin tilkkutäkki, joka koostuu erilaisista palasista; jotkut vaikutteet kuuluvat käytetystä kielestä selkeämmin kuin toiset, aivan niin kuin räikeät tilkut pomppaavat esille täkistä hillittyjen jäädessä taustalle. Paunosen (mt. 220) mukaan puhekielen pirstoutuneisuus heijastaa yleisemminkin suomalaisen yhteisön luonnetta ja yksityisen ihmisen asemaa siinä: jokaisen täytyy luoda oma persoonallisuutensa ja sosiaalinen uransa erilaisten valintojen kautta.

Puhekielen muutokset kertovat myös siitä, että yksittäisen kielenkäyttäjän kieli varioi aiempaa huomattavammin erilaisissa kielenkäyttötilanteissa. Kielen variaatio ja valintamahdollisuudet vähenevät kielen ja tilanteen muodollisuuden kasvaessa.

MUODOLLINEN

Tule katsomaan!

EPÄMUODOLLINEN

Tule ~ tuu ~ tu katsomaan ~ kattoon ~ tsiikaan!

Kuvio 1: Muodollisen ja epämuodollisen puhetilanteen vaikutus kieleen

Puhekieli ei siis ole hajanainen vain siksi, että ihmiset puhuvat eri tavoin sen mukaan, millainen heidän taustansa on, vaan myös sen vuoksi, että jokainen kielenkäyttäjä puhuu eri tavoin erilaisissa tilanteissa. (Mt. 221—222.)

Paunosen (mt. 225—227) mukaan suomalaisiin kielioloihin vaikuttaa yhtenä osana myös nuorison kapinaksi kutsuttu nuoremman ikäpolven yhteiskunnallinen esiinmarssi. Nuorten puhekieltä voi kutsua antinormatiiviseksi, kirjakielen vastaiseksi — ja tämä normien rikkominen on Paunosen mukaan osa nuorison kapinaa. On hieman vaikea hyväksyä ajatusta, että nuoret tietoisesti kapinoisivat kielellään, valitsisivat puhuessaan

tietoisesti normien vastaisia muotoja. Kieli kumpuaa ihmisestä sisältä, siihen vaikuttavat hyvin erilaiset tekijät kielenkäyttäjän taustassa ja ympäristössä — voiko siis ajatella, että erilaisissa kielenkäyttötilanteissa nuori jatkuvasti kontrolloi puhettaan? Toki nuorten käyttämä kieli poikkeaa vanhempien ikäpolvien kielestä, mutta tämä ei liene epätavallista. Kieli muuttuu paljolti sukupolvien taitteessa (mt. 226), mistä ovat todisteena mm. lukuisat tutkimukset viime vuosikymmeniltä. Uusi sukupolvi kokee uudenlaiset asiat tärkeiksi; yhteiskunnalliset ja maailmanlaajuiset ilmiöt vaikuttavat aivan erityisesti nuorison kieleen, sillä nuoriin kohdistuva media on tehokasta ja iskevää. Mediateollisuudessa tiedostetaan se, että löytämällä oikeanlainen ”koukku” (engl. *hook*) pystytään liikuttelemaan nuorisoa massana haluttuun suuntaan. Identiteettiään etsivät nuoret ovat vuosikymmenien ajan seuranneet uusia ilmiöitä massoina, sillä joukosta erottuminen lisäisi murroskautta elävän ihmisen epävarmuutta. Kieli on ilmiönä erilainen kuin esimerkiksi vaatemuoti, mutta se toimii periaatteessa samalla tavalla: Jos jonkun radiotoimittajan jutut ja puhetyyli miellyttävät nuoria, toimittajasta tulee ns. hyvä tyyppi. Tällaisen henkilön kieltä aletaan matkia ensin kenties vitsien varjolla, mutta ajan myötä kielenkäyttö vakiintuu ja muuttuu osaksi tavallista puhekieltä.

Nuoret ovat avarakatseisia ja suuntaavat kiinnostuksensa laajalle, he imevät itseensä vaikutteita läheltä ja kaukaa. Nuorisokulttuuri muuttuu nopeassa tahdissa, ja media viestittää riemusanomaa nopeatempoisesta elämästä — tämä ei voi olla vaikuttamatta nuorison käyttämään kieleenkin. Nuorison puhekielen sanotaan olevan rakenteellisesti keskeneräistä, siinä on paljon toistoja, epätäydellisiä lauseita, täytesanoja ja –lisäkkeitä (mt. 228). Ovatko nämä kuitenkin merkkejä Paunosen mainitsemasta nuorison kapi-nasta? Kyseessä on paremminkin kielen luonnollinen kehitys, joka voidaan kuvata syklittäisenä, sillä kieleen voi tarttua piirteitä uusien ilmiöiden lisäksi myös vanhasta puhekielestä. Jokin piirre voi hypätä sukupolven yli ja siirtyä uuteen käyttöön uudessa ajassa. Puhekieli vapautuu yleisesti kirjakielisistä kaavoista, joten kysymys ei ole vain kirjakielen mukaisen puhekielen normin tietoisesta rikkomisesta (mt. 229).

’Nuoriso’-käsittekin on uusi. Nuoria ei ole aina eroteltu aikuisista, vaan vasta tällä vuosisadalla — erityisesti sotien jälkeen — on kehittynyt nuorisokulttuuri. Nykyisin on mm. urheilussa, eri taiteen aloilla ja vaatemuodissa aivan selkeästi nähtävissä nuorille suunnatut tuotteet ja asenteet. Näin ei aina ole ollut. Aivan samoin voi sanoa nuorison

käyttämästä kielestä: aina ei ole kyetty erottelemaan nuorten ja vanhempien puhekieltä toisistaan.

1.3 Kulttuuri, perinne, maailmankuva, identiteetti — sanahelinääkö?

Jostakin syystä kulttuuri-sana on saanut tietynlaisen arvolatauksen osakseen; kulttuuriksi kelpuutetaan usein vain ns. korkeakulttuuri — mitä se sitten lieneekään. Perinnee mielletään monesti tuohivirsuiksi ja tukkilaisuudeksi, missä ei ole muuta vikaa kuin se, että perinne on toki paljon muutakin. Kulttuuri ja perinne ovat melko abstrakteja käsitteitä, ja saadakseen merkityksen ihmisten elämässä niiden tulee konkretisoitua.

Kulttuurikäsitteet auttavat arvottamaan maailmaa ja tekemään valintoja. Ympäröivään kulttuuriin tukeutuen ihminen ilmaisee itseään, tiedostaa itsensä, havaitsee rajallisuutensa ja asettaa saavutuksensa kyseenalaiseksi. (Asunmaa 1986: 13—14.) Nuori ja aikuinen kokevat usein kulttuurin eri tavalla. Jos nuori pitää tärkeänä nuorisokulttuurin ilmiöitä ja aikuinen haluaa säilyttää sukupolvilta toisille siirtynyttä perintöä, miten nuorelle taataan sekä kulttuurin että vanhempien tuki kasvussa aikuisuuteen? Murrosiän myrskyissä tarvitaan tukea, jota aikuisen erilaiset näkemykset eivät välttämättä suo. Jokainen muodostaa tietysti oman kulttuurikäsitteensä, mutta nuori saattaa kaivata apua pohtiessaan, mikä ympäröivässä maailmassa on olennaista ja mikä ei.

Kansat ja erilaiset ryhmät etsivät ravintoaan menneisyydestään ja hyväksyvät yleensä sen kanssa sopuosoinnussa olevat vaikutteet (mt. 13). Kulttuuri on kollektiivista perinnettä — aineellista ja henkistä, konkreettista ja abstraktista. Se rakentuu kansan tiedoista, taidoista ja tavoista. Kulttuuriperinnön turvin ihmiset luovat symboleja, joilla on oma merkityksensä yhteiskunnassa. (Korhonen & Räsänen 1989: 13.) Perinne on toisaalta kaikkea sitä, mitä menneisyydestä on säilynyt omaan aikaamme, mutta toisaalta luomme koko ajan uutta perinnettä, joka on aivan yhtä tärkeää. Nykyperinne syntyy usein niin kuin moni muukin uusi: moneen kertaan toistetusta. Harvoin luodaan mitään puhtaasti uutta ja ennenkuulumatonta. Nykyperinne on vanhan näkemistä uusin silmin.

Perinne voi olla kuollutta, elävää passiivista, elävää aktiivista tai muunnettua (Asunmaa 1986: 14). Kuollutta perinnettä kielen kannalta on esimerkiksi kielestä kadonnut vanhaa työkalua ja työtapaa merkitsevä sanasto. Elävä passiivinen perinne puhuttaa ihmisiä, sillä monien tapojen ja tietojen pelätään katoavan vanhojen sukupolvien kuollessa. Elävää passiivista perinnettä kielessä on aivan erityisesti sanasto, joka kuvaa vuosikymmenien takaista elämänmenoa. Tästä perinteestä ollaan yhteisössä tietoisia, mutta jostakin syystä perinne ei välity nuoremmille ikäpolville. Elävä aktiivinen perinne on esimerkiksi murretta, joka elää vahvana eri-ikäisten puheessa. Muunnettua perinnettä ei aina välttämättä edes ymmärretä perinteeksi: jokin sana tai sanonta voi herätä uuteen elämään aivan uudessa merkityksessä.

Pelkästään nykyhetkessä eläminen aiheuttaa epävarmuutta omissa näkemyksissä, toiveissa ja odotuksissa. Nykyhetki on pelottavan lyhyt, joten on vaikea pysytellä ajan tasalla. Ihmisen on ymmärrettävä, mitä oli ennen nykyhetkeä ja mitä voi olla nykyhetken jälkeen. Perinne ei sulje ihmistä epäolennaiseen tai merkityksettömään menneisyyteen, vaan se muodostaa perustan yksilön pyrkimyksille ja luovuudelle. (Norha 1993: 43—44.) Ihmisen toiminnan ja kielenkäytön on pakko perustua jollekin. Jos ihmisen tietoisuus olisi tabula rasa, jos valinnat eivät perustuisi millekään, joutuisi yksilö luomaan joka hetki käsityksensä siitä, mitä oli ennen minua ja millainen maailma itse asiassa on. Perinne antaa turvallisuuden ja jatkuvuuden tunnetta. Tuntuu hyvältä ajatella, että omilla valinnoilla voi joskus tulevaisuudessa olla merkitystä jollekin toiselle ihmiselle.

Ihminen pyrkii muodostamaan itselleen representaation siitä todellisuudesta, jossa hän elää, ja itsestään tämän todellisuuden osana. Yksilöllisessä maailmankuvassa on kiteytyneenä se, mitä ihminen on elämänsä aikana havainnut, oppinut, ajatellut ja tuntenut. Maailmankuva toimii tulkintojemme perustana, se säätelee ihmisen toimintaa. Elämänkokemuksista riippuu, millainen kuva maailmasta ja itsestä muodostuu. Maailmankuva muuttuu ja muovautuu koko ihmiselämän ajan toisaalta arkielämän vuorovaikutuksessa arkikäsitteiden ja -käsitysten varassa, toisaalta etenkin koulutuksen välittämien tieteellisten käsitteiden ja käsitysten varassa. (Rauste-von Wright & von Wright 1994: 94.) Maailmaa pitäisi osata ”lukea”. Jos ei ymmärrä maailmaa, ei pysty luomaan omaa identiteettiään vankkumattomaksi. (Norha 1993: 46.)

Ympäristöönsä sopeutunut, omanarvontuntoinen ihminen pystyy olemaan varma oikeudestaan onnistua ja kyvystään luoda uutta (mt. 48). Alueelliseen identiteettiin kuuluu mielikuva turvallisuuden ja kotoisuuden tunteesta. Tällainen identiteetti voi konkretisoida esimerkiksi synnyinmaana tai kotiseutuna. Olkoon kysymys alueellisesta, kansallisesta tai yksilöllisestä identiteetistä, se ei ulotu pelkästään joihinkin keinotekoisiiin rajoihin. Ihminen luo identiteettiään mm. yhteiskuntaluokasta, ideologiasta, rodusta ja sukupuolesta käsin. (Korhonen & Räsänen 1989: 11—13.) Tietoisuus perinnäisten käsitysten voimasta avaa perinteeseenkin uuden näkökulman: mitä perinne teettää ja panee ajattelemaan (Virtanen 1997)? Kieli-identiteetin pohja syntyy yksilön mikro- ja makroympäristön vaikutuksesta jo lapsuudessa. Kielellinen identiteetti muokkautuu ympäristön olosuhteiden muuttuessa, mutta jos pohja on tarpeeksi vankka, ei kielenkäyttäjää koe tarvetta muuttaa puhetapaansa aina uusia ilmiöitä kohdatessaan. Vahva kielellinen identiteetti auttaa osaltaan säilyttämään leimallisenkin murteen uudessa ympäristössä.

Yrjö Niiniluoto on kirjoittanut vuonna 1957 siitä, mitä on olla ”Suomalainen” (Niiniluoto on käyttänyt isoa alkukirjainta, mikä on tulkittavissa ylpeydeksi ja omanarvontunnoksi):

- - kansalla, rodulla on ankkureita, jotka kiinnittävät sen menneisyyteen, alkuperäänsä: on muinaistieto ja kieli, ruumiillinen ja henkinen rakenne, usein uskontokin. Nämä ankkurit ovat heitetyt niin syvään, ettemme enää saa selville, missä ne ovat kiinni. Me tiedämme kuitenkin, että ne pitävät ja määräävät kulkuamme, emmekä ole tuuliajolla. (Korhonen 1993: 8.)

1.4 Suomalaisuuden ja paikallisuuden merkitys

Itsenäinen ja omaansa luottava talonpoika on suomalaisuusihanteen keskeinen rakennusaine. Sitkeys ja jääräpäisyys ovat suomalaisuuden perusilmiöitä. (Korhonen 1993: 111.) J. L. Runebergin luomaan suomalaisuuskuvaan kuuluu ansioituminen sodassa, hallan torjuminen, hirven hiihtäminen, herranviha ja työn kunnioittaminen. Suomalaisen rehellisyys ja vilpittömyys korvaavat hänen yksinkertaisuuttaan ja heikkoa päätään, kuten Sven Dufvalla. Runeberglaisista hyveistä on tullut pitkälti perisuomalaisia hyveitä. (Haarni & Knuuti 1993: 7—9.) Suomalaisuuden omintakeisuus nähdään yleensä maaseutuperinteessä; kansanmies ja kansannainen edustavat aitoa kansallishenkeä. Maa-

seutuperinteestä voi löytää arkaaisia myyttejä, salotölliin todellisuutta kuten Esa Saari-
nen asian ilmaisee. (Korhonen 1993: 50.)

Suomalaisuus on viime vuosina ollut monella tavalla esillä julkisuudessa. Aiheen ajan-
kohtaisuutta ovat ruokkineet milloin pelko identiteetin menetyksestä maamme liittyessä
Euroopan yhteisöön, milloin taas on maalattu uhkakuvia Suomen muuttumisesta maa-
ilman amerikkalaisimmaksi valtioksi. (Mt. 7.) Lähimenneisyydessä mieliä on kuohutta-
nut uusi läänijako, joka joidenkin mielestä uhkaa kansalaistemme itsetuntoa. Tässä on
kenties sekoitettu kaksi asiaa: läänijako ja heimot. Suomalaiset ovat vaalineet vankasti
vanhoja heimorajojaan, vaikka muuttoliike sekoittaaakin väestöä. Vilkas keskustelu ja
poliitikkojen kannanotot ovat osoittaneet, että suomalaisuus ja paikallisuus ovat tärkeitä
ja arkoja asioita. Pelko oman kielen köyhtymisestä tai jopa täydellisestä menettämisestä
on herättänyt ihmiset vaalimaan erityisesti paikallista murretta.

Historiallisesti kiteytynyt representaatio suomalaisuudesta on olennaisilta osiltaan va-
kaa. Uudet olosuhteet ja ajan muuttuminen tuovat kuitenkin uusia sisältöjä suomalai-
suuskäsitykseen. Kansallisessa identiteetissä heijastuvat ihmisten elämältään tavoittele-
mat päämäärät; nämä päämäärät vaihtelevat luonnollisesti eri aikoina. Suomalaisuutta
on vaikea määrittää enää yhtä kattavasti kuin ennen (mt. 116, 124). Itsenäistymisen ja
sotien jälkeinen kansallistunne ei enää ole yhtä yhtenäinen. Maailma on avautunut mo-
nella tavalla, joten ympäristö koetaan yhä enemmän omakohtaisesti, omien kokemusten
kautta. Tämä on kenties vaikuttanut siihen, että suomalaisten identiteetit ovat indivi-
dualisoitumassa (mt. 124). Itsenäisyys, vapaus, alueellinen koskemattomuus ja oikeus
omaan kieleen ovat kuitenkin edelleen arvoja, joiden varaan kansallista aatetta raken-
netaan.

Suomalaisuuden piirteillä — metsäläisyydellä, huonommuuden tunteella ja sisulla — on
selitetty ihmissuhdeongelmia ja sairauksia. Suomalaisuuteen viitataan esimerkiksi kan-
san vaitonaisuuden, itsemurhien ja pakolaisvihan yhteydessä. Vanhoille suomalaisuuden
määreille, joille kansakunnan synty perustui, ei löydy enää välttämättä asiallista käyttöä:
vanha talonpoikaiskulttuuri sekä harvassa asuvan väestön jähmeys, hitaus ja ujous hei-
kentävät suomalaisten kykyä sopeutua kaupunkikulttuuriin, jonka oleellisia piirteitä
ovat sosiaaliset taidot ja itsensä ilmaiseminen. Suomalainen ei saisi erottua kansainväli-

sellä lentokentällä; hajuton ja aistikkaasti pukeutunut, eri kieliä sujuvasti ja vilkkaasti käyttävä eurosuomalainen kyllä kelpaa. (Mt. 129, 131.)

Paikallisen kulttuurin tuntemus on tietoa kotiseudusta, sen kielestä, luonnosta, rakennetusta ympäristöstä, historiasta, kulttuuriperinnöstä, elinkeinoista ja organisaatioista. Kotiseutua on alue, jonka yksilö tuntee tavallista yksityiskohtaisemmin ja johon hänellä on tunnesiteitä. (Asunmaa 1986: 11.) Paikallista kulttuuria ovat alueella vuosisatoja tunnetut tavat ja toimet sekä uudet ilmiöt, jotka saattavat olla vanhan perinteen muunnelmia. Paikallisuutta on se, minkä paikalliset asukkaat ovat ottaneet omakseen. Kaikki paikallinen ei voi olla omaperäistä, joten on silkkää hulluutta ajatella, että paikalliseen kulttuuriin kelpuutettaisiin pelkästään omassa kunnassa kehitellyt ilmiöt. Useat ulkoa tulleet tavat saavat paikallista väriä, ne muunnellaan omaan käyttöön sopivaksi — niistä luodaan paikallista kulttuuria.

Paikallisuudella on keskeinen rooli ihmisten identiteetin rakentamisessa (Rutonen 1997). Viimeisten vuosikymmenten aikana ihmisten maailmankuva on laajentunut, kun matkailusta on tullut tavallisenkin ihmisen huvia ja media välittää koteihimme tietoa eksoottisista paikoista. Tavallinen ihminen viettää kuitenkin pääosan ajastaan normaali-
en arkirutiinien keskellä (Rutonen 1997). Useat ihmiset elävät valtaosan elämästään samalla paikkakunnalla, jolloin paikallinen elämänmeno tulee hyvin tutuksi ja tärkeäksi.

Syntyessämme maailmaan saamme kantaaksemme tietyn historian ja tradition; meillä on samoja merkityksiä asioille muiden ihmisten kanssa. Jokainen kokee maailman kuitenkin yksilöllisesti ja ainutkertaisesti, oman situaationsa kautta. *Situaatiolla* ei tarkoiteta vain 'fyysistä ympäristöä', vaan se on kaikkea, mitä ihminen voi kohdata jossakin elämäntilanteessa. Jos jokin asia ei mitenkään vaikuta yksilön olemassaoloon, tämä ilmiö ei kuulu kyseisen ihmisen situaatioon. Ihmisillä on kuitenkin samoja tai samankaltaisia situaation rakennetekijöitä muiden kanssa. Aika ja paikka eivät rajoita situaatiota, sillä satojen vuosienkin takainen tapahtuma voi olla merkityksellinen, mikäli tapahtumalla on vaikutusta ihmisen kokemuksiin. (Lehtovaara 1996: 98—99.)

Kotiseututietous muodostaa lähtökohdan sekä kansallisen että muiden kulttuurien tuntemiselle. Oma kulttuuri on vertailupohjana ja siten myös apuna muiden kulttuurien ymmärtämiselle. Kansainvälisessä maailmassa jokainen tarvitsee omaa kulttuuri-

identiteettiä. (Asunmaa 1994: 116.) Omasta taustastaan ylpeä suomalainen voi kohdata esimerkiksi ulkomaalaisia kokematta itseään, kieltään tai maataan uhatuksi. Vahvasti kansalliset ja paikalliset juurensa tiedostava kielenkäyttäjä osaa arvostaa alueellisten murteiden erikoislaatuisuutta; tällainen ihminen puhuu ylpeästi murteellaan tuntematta tulevansa negatiivisesti leimatuksi.

2 KURIKKA JA SEN MURREMAANTIETEELLINEN ASEMA

*Höd däd dää ku aiva pakkaa laulattaa, ku on niin tyrniää ja aiva lakiaa.
 Son sitte saletisti mailman paras paikka tämä Pohojammaa.
 Jalasjärvi, Kurikka ja Ilimajoki, Laihia.
 Siinä vasta soma suma mukavia paikkoja.*
 (Rehupiikles: Jället' takaasip' Pohojam'maalle 1995)

Kurikka sijaitsee Etelä-Pohjanmaan lakeuksien eteläisessä osassa Jalasjärven, Kauhajoen, Ilmajoen ja Jurvan ympäröimänä. Vaasaan keskustasta on matkaa 80 kilometriä ja Seinäjoelle 33 kilometriä. Kaupunki on mainittu jo 1500-luvulla vanhoissa asiakirjoissa asuin- ja kauppapaikkana. Perinteitä on siis jo lähes 500 vuodelta. Kurikka-nimi on vakiintunut käyttöön 1700-luvulla.

Ilmajoki oli itsenäinen käräjäkunta, ja Kurikan seutuja Ilmajoen kupeessa nimitettiin 1500—1600-luvuilla Korpikyläksi. 1600-luvun alkupuolella näille maille oli noussut jo yli kolmekymmentä taloa, ja noin kolmensadan asukkaan hengellisiä tarpeita hoitamaan perustettiin Kylmäjyrän saarnahuonekunta. Tässä oli Kurikan vankka alku. Isonvihan aikoihin vuonna 1701 tuomiokapituli julisti Kylmäjyrän kappeliksi. Silloin se sai myös nimekseen Kurikka, joko samannimisestä lahdesta kirkon alapuolella tai kirkkoa vastapäätä olevista vanhoista Iso- ja Vähä-Kurikan taloista. Ilmajoen emäseurakunnasta Kurikka pyrki ajan tavan mukaan eroon, ja ensimmäinen kuntakokous pidettiin vuonna 1868. Kurikka oli 1960-luvun puolivälissä kehittynyt ja tiheimmin asuttu maalaiskunta Etelä-Pohjanmaalla. Kuntamuotoon kuitenkin anottiin muutosta siten, että vuoden 1966 alusta Kurikka oli kauppala, ja kunnallislain muutoksen myötä Kurikka muuttui kaupungiksi 1.1.1977. (<http://www.kurikka.fi>) Vaikka Kurikka kuntamuodoltaan onkin kaupunki, se on pitkään kuitenkin ollut selkeästi maaseutupitäjä ja tällaiseksi se tunnutaan mieltävän edelleenkin.

Lakeuksien keskellä Kurikka poikkeaa maisemaltaan: Pitkämön kanjonit, Jyllinkosken kuohut, Niinistöjärven suoalue ja Kyrönjokilaakso antavat mahdollisuuden monipuolisiin luontokokemuksiin. Kunnan kokonaispinta-ala on 465 km², josta vettä on vain 2 km² – joki, metsäjärvet sekä Pitkämön tekojärvi ovat piristäviä ja monipuolisesti käytettyjä erikoisuuksia.

11 100 asukkaasta keskustaajamassa asuu noin 6 000 (Kunnalliskertomus vuodelta 1996). Kurikan ensimmäisen asukkaan, Hirvi-Heikin, ajoista on paikkakunta siis melkoisesti kasvanut. Kurikkaan liittyy menneiltä vuosikymmeniltä erottamattomasti kaksi miestä: kirjailija, professori ja kansanperinteen tallentaja Samuli Paulaharju, jonka synnyinpaikka sijaitsee Kurikan Kampinkylässä sekä Juha Mieto, suomalaisen hiihtourheilun suuri jättiläinen.

Kurikka on yrittäjäkaupunki. Yrityksiä on noin 800. Talouselämä-lehdessä (Talouselämä 36/1995) kurikkalaiset mainostavat, että on ”paree olla omillansa”. Lehdessä kaupunki, jossa on valtakunnassa eniten yrittäjyyttä suhteessa asukasmäärään, kertoo reseptikseen: ”Minä itte ja kotiseurakkaus, veturiyritysten voima ja uudet verkostot.” Teollisuuden toimialarakenne on monipuolinen, mutta erityisesti huonekalu- ja metalliyrityksiä on runsaasti. Kaupunki on suurin työllistäjä. Yksityisistä työllistäjistä suurimpia ovat etupäässä työkoneiden hyttejä ja komponentteja valmistava Kalmar Velsa oy, Länsi-Suomen Voima oy sekä Pohjanmaan Kaluste oy. Vuonna 1992 maatalous työllisti kurikkalaisista noin 700. (Kurikan kaupunki, Tietoa lyhyesti 1996.)

Etelä-Pohjanmaan murre eroaa naapurimurteistaan melkoisesti. Ns. savolaiskiila erottaa sen keski- ja pohjoispohjalaisista murteista, etelässä ovat vastassa hämäläismurteet, idässä savolaismurteet ja lännessä rannikon ruotsalaisasutus. Etelä-Pohjanmaan murre on verrattain yhtenäistä; eroja murrealueen eri osissa kyllä on, mutta selkeä alamurteisiin jako tuntuisi mielivaltaiselta, sillä selviä alueita ei ole mahdollista erottaa (Laurosela 1913: XXVII—XXXII; 15). Laurosela (mt: 15—34) on kuitenkin pyrkinyt jakamaan eteläpohjalaismurteet etelä-, pohjois-, länsi- ja itämurteisiin. Kurikka kuuluu kiistatta tässä jaottelussa eteläisiin murteisiin. Etelämurteelle ja erityisesti Kurikassa puhutulle murteelle tyypillistä on se, että

- aukenevat diftongit esiintyvät muodoissa kuolee (pohjoismurteessa kualee), pyörä (pyärä) ja kieli (kiäli),
- švaavokaali esiintyy aina edellisen vokaalin kaltaisena, esimerkiksi ahanas, jalakaasin, suhurittaa ja
- komparatiivimuodot ovat t-loppuisia komieet, pareet.

Laurosela on erottanut etelämurteessakin karkeasti kolme ryhmää; jaossa Kurikka kuului samaan murreryhmään kuin Jalasjärvi ja Kauhajoki. (Mt: 16—17.) Vuonna 1998

ilmestyneessä Eheroon taharoon –murre-sanakirjassa (Karhu 1998) on runsaasti sanoja ja murremuotoja, joita kurikkalainen ei tunnista omikseen. Sanakirjan tekijä on Kauhajoen Pöntänen kylästä, joka on Karijoen ja Isojoen rajalla – Kurikasta katsottuna siis Kauhajoen toisella laidalla. Pöntäneläisyydet ovat todennäköisesti ainakin osittain saaneet vaikutteita Laurosella (1913: 19) mainitseman Karijoen ja Isojoen murreryhmän kielimuodoista.

Yleistä länsimurteisuutta Etelä-Pohjanmaan murteessa ovat mm. t:n heikkoasteinen vastine r (saret, tähären) ja ts-yhtymän vastine tt : tt (mettä : mettäs, harkittoo : harkitten). Etelä-Pohjanmaan murteen ja muiden pohjalaismurteiden yhteisiä piirteitä ovat mm. jälkitavujen vokaalienvälisen h:n säilyminen (paiputtamahan 'heiluttaa hyvästiksi', reiruhun 'kunnolla, reilusti') sekä eA ja oA -yhtymien vastineet iA ja UA (lukia, pimiä, sanua, männikkyä). Itämurteiden kanssa yhteistä eteläpohjalaismurteella on mm. labiaalustuminen (ajatteloo, päättelöö). Muutamat piirteet erottavat eteläpohjalaisen murteen kaikista muista suomen murteista:

- loppu-h:n vastine -s ja loppu-k:n vastine -t eh, ek, -nomineissa: hames, venes; estet, kastet,
- inessiivin pääte -hnA ~ -snA possessiivisuffiksin edellä ja eräissä pronomineissa: tukahnansa, eresnänsä; mih(i)nä, joh(o)na,
- jälkitavujen i-loppuisten diftongien oikeeneminen: annoon, sellaanen, i-vartaloisissa nomineissa ja verbeissä esiintyy i:llisen tunnuksen yhteydessä pitkä i: lakiilla, papiilla, säriin. (Laurosela 1913: XIV—XV.)

(Eteläpohjalaisesta murteesta ja sen piirteistä ks. myös Laurosela 1914; Mielikäinen 1981.)

Kurikan kielellinen maisema monimuotoistui jatkosodan päätyttyä syksyllä 1944. Jaakkimalaista maataloussiirtoväkeä sijoitettiin mm. Kurikkaan. Sekä eteläpohjalainen ja karjalainen luonne ja kulttuuri että eteläpohjalainen murre ja kaakkoismurre kohtasivat — törmäsivätkin ajoittain. Heimot sekoittuivat vuosien varrella avioliittojen myötä, mutta karjalaisten vanhin sukupolvi säilytti kulttuurinsa ja murteensa voimakkaana. Vuonna 1945 perustettu Kurikan Karjalaiset ry on vaalinut heimoyhteyksiä ja perinteen säilymistä vuosikymmenten ajan. Kurikkalaiset ovat tulleet tutuiksi toisaalta puhelioiden karjalaisten, toisaalta heidän perinteidensä kanssa — elokuisilla Kurikan markkinoilla tuhannet karjalanpiirakat käyvät aina kauppansa, karjalaisia kansallispukuja val-

mistavat kansalaisopiston piireissä jo peruspohjalaisetkin. (Turkulainen 1995.) Tässä tutkimuksessa haluan tuoda esille myös Kurikkaan muuttaneet siirtolaiset. Informanteista kaksi on siirtokarjalaisten lapsia: Km2a ja Kn1a ovat sisaruksia, joista mies on tullut Kurikkaan kolmevuotiaana ja nainen syntynyt Kurikassa sodan jälkeen. Haluan näiden informanttien mukaan ottamisella osoittaa sen, että ympäristön vaikutus ihmisen kielelliseen kehitykseen on hyvin voimakas; vaikka kotona puhuttaisiin voimakasta murretta, mutta se poikkeaa ympäristön käyttämästä murteesta, ihminen sopeutuu valtaväestöön (ks. tarkemmin luvut 4—8).

3 TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1 Tutkimuksessa käytetyt termit

1800-luvun puolivälissä puhesuomen muotoja edustivat vielä ns. **kansanmurteet**. Nykysuomalaisessa yhteiskunnassa tälle sosiaalisesti leimaavalle termille ei ole enää sen paremmin lingvististä kuin sosiaalistakaan pohjaa, vaikkakin termiä käytetään jossain määrin alue- ja paikallismurteiden synonyymina. (Mielikäinen 1982: 279.) Nykyään ei ole enää mielekästä jaotella erilleen sivistyneistön käyttämää kirjakieltä ja kansan puhumia murteita. Puhekielen tutkimuksessa käytetty terminologia on kirjavoitunut samalla, kun puhekielen rajat ovat väljentyneet. Kielimurteen, kansanmurteen ja slangin rinnalle on tullut useita puhuttua kieltä merkitseviä ilmauksia, esim. arkikieli, puhunkieli, yleispuhekieli, aluepuhekieli, arkinen puhekieli ja kaupunkikieli (Mielikäinen 1980: 25—26).

Heikki Paunonen määrittelee **murteen** tietyille kielenkäyttäjärühmälle ominaiseksi kielimuodoksi. Murre-termi on näin määriteltynä ymmärrettävä kattamaan paitsi vanhat kansanmurteet ja erilaiset alueelliset murteet myös sosiaaliset murteet ja lopulta myös idiolekteittaiset erot puheessa. (Paunonen 1982: 35—39.) Tässä tutkimuksessa murre-termiä käytetään hieman suppeammassa merkityksessä: sillä tarkoitetaan yleensä **paikallis- eli aluemurretta**, esim. eteläpohjalaismurteet, Kurikan murre. Osmo Ikolan (1972: 21) määritelmä kansanmurteesta sisältää tietyn arvolatauksen:

-- kielimuoto, jota yleensä käyttää puheessa tietyn paikkakunnan paikallaan pysynyt väestö, sikäli kuin kirjallinen sivistys tai joukkoviestimet eivät ole sen kielenkäyttöä muuttaneet.

Vaikka Ikola käyttää termiä kansanmurre ja vaikka hänen määritelmänsä aiheuttaa sekä hieman huvittuneisuutta että vastarintaa, kuvastaa määritelmä kuitenkin nykyistä käsitystä aluemurteista. Nykyisin jakoa rahvaan ja sivistyneistön kieleen ei käytetä, joten tässä työssä käytetään nimityksiä alue- ja paikallismurre.

Aila Mielikäinen nimittää tasoittunutta murretta **aluepuhekieleksi**. Tällä tarkoitetaan yleiskielen ja murteen välistä kielimuotoa, josta on vielä selvästi erotettavissa läntisiä

tai itäisiä murrepiirteitä. **Yleispuhekieltä** on kielimuoto, joka ei ole normien mukaista yleiskieltä eikä toisaalta aluepuhekieltäkään. Yleispuhekielen perusteella ei voi määrittellä kielenkäyttäjän murteellista taustaa. **Puhekieli** merkitsee normittamatonta, puhuttua kieltä — siis mitä tahansa kirja- ja yleiskielestä poikkeavaa. Arkinen kieli, murre ja slangit ovat puhekielen alakäsitteitä. (Mielikäinen 1980: 34; 1986: 14—16.)

Esko Koivusalon mukaan **kirjakieli** on kirjallisen perinteen varassa elävää normitettua ja kirjoitettua kieltä. **Yleiskieli** puolestaan on kieliyhteisölle yhteinen kielimuoto, joka käyttää yleisesti tunnettua sanastoa, on muotoasultaan kirjakielen mukaista ja virkerakenteeltaan yksinkertaista. (Koivusalo 1979: 11—15.) Ikolan (1986: 5) määritelmän mukaan kirjakieli on vain kirjoitettua kieltä ja yleiskieli on yleisesti hyväksytyjen normien mukaista puhuttua tai kirjoitettua kieltä. Mielikäisen määritelmän mukaan kirjakieli on kirjoitettua, norminmukaista kieltä. Yleiskieli on joko kirjoitettua tai puhuttua, sillä se kattaa kirjakielen ja sen normeja noudattavan puhutun kielen. (Mielikäinen 1980: 34.) Tässä työssä Mielikäisen määritelmä on pääasiallinen.

3.2 Tutkimuksen tavoitteet ja hypoteesit

Tämän tutkielman tavoitteena on tarkastella eteläpohjalaisen Kurikan kaupungin puhekielen murteellisuutta eri ikäpolvilla. Pyrin selvittämään, miten murteellista eri-ikäisten kurikkalaisten kieli on, eroaako naisten ja miesten käyttämä kieli mahdollisesti toisistaan ja onko keskustelukumppanin käyttämällä kielellä vaikutusta. Sukupuolten välisistä eroista ei ole mahdollista tehdä kovin pitkälle meneviä päätelmiä otoksen pienuuden vuoksi. Tavoitteena on löytää hyvin säilyneet ja toisaalta väistyvät murrepiirteet ja selvittää niiden pohjalta kurikkalaisten puhekielen kokonaisprofiilia. Tarkastelu keskittyy äänne- ja muoto-opillisiin piirteisiin.

Tutkimuksessani on keskeistä sekä kielenkäytön yhteisöllisyys että informanttien puhekielen yksilöllisyys. Kielenoppaita tarkastellaan pääasiassa ikäryhmittäin ja sukupuolittain. Tarkastelussa nousevat esille myös idiolektien väliset erot ja diatyyppinen vaihtelu (ks. esim. Thelander 1977: 49—50), esim. tilanteen ja puheenaiheen aiheuttama vaihtelu. Työssä otetaan huomioon kielenulkoisia muuttujia — tilanne, puheenaihe, kielellinen tausta, ammatti — jonkin verran, joten työ on sosiolingvistinen.

Tutkimuksessa lähden siitä oletuksesta, että vanhimmat kielenkäyttäjät ovat säilyttäneet parhaiten paikallisen murteen ja nuorimpien informanttien puheessa näkyvät leimallisimmissa murrepiirteissä tasoittumista yleispuhekielen suuntaan. Työtä varten olen koonnut muutamia kysymyksiä:

1. Mitkä murrepiirteet ovat elinvoimaisia, mitkä mahdollisesti väistyviä? Voiko kehitykselle nähdä syitä?
2. Miten hyvin kurikkalaiset ovat säilyttäneet tyypilliset eteläpohjalaisuudet? Millaisia variantteja niiden rinnalla mahdollisesti esiintyy?
3. Miten eri sukupolvien käyttämä kieli eroaa toisistaan?
4. Onko naisten ja miesten käyttämällä kielellä eroja?
5. Millainen on kunkin informantin idiolekti?

Tutkimukselle asetetut hypoteesit:

1. Eteläpohjalaisen pikkukaupungin yhteisö on säilyttänyt murrepiirteet vahvoina.
2. Leimalliset murrepiirteet — švaavokaali, yleiskielen d:n vastineet, jälkitavujen i-loppuiset diftongit ja vokaalienvälinen h — ovat säilyneet vahvoina, mutta nuorimmalla ikäryhmällä on havaittavissa tasoittumista yleispuhekielen suuntaan.
3. Murrepiirteet ovat säilyneet sitä paremmin, mitä laajempi niiden leikki vanhastaan on (esim. Mielikäinen 1982: 4). Vahva eteläpohjalaispiirre on esim. jälkitavujen vokaalienvälisen h:n säilyminen (Mielikäinen 1981: 6).

3.3 Tarkasteltavat kielenpiirteet

Ruotsalaisen sosiolingvistin Mats Thelanderin mukaan murteiden tasoittumista analysoitaessa tutkittavan kielenpiirteen tulisi täyttää ainakin seuraavat kriteerit (Thelander 1979: 56—57):

1. Vaihtelun tulee tapahtua murteellisen muodon ja yleis(puhe)kielisen muodon kesken; varianttien on siis oltava helposti toisistaan erottuvia.
2. Tutkittavan kielenpiirteen täytyy olla tavallisessa puheessa suhteellisen yleinen.
3. Muuttuja on voitava määrittää mahdollisimman vähäisin kontekstuaalisin rajoituksin.
4. Muuttujan frekvenssin tulee olla mahdollisimman riippumaton teemaattisista tai muista kielenulkoisista vaikutuksista.

Thelanderin mukaan nämä ehdot pätevät nimenomaan kieliyhteisössä, jossa puhutaan selvää murretta. Kurikan puhekieli lienee murrevoittoista, joten Thelanderin kriteerit tuntuvat soveltuvan tähän tutkimukseen.

Käsittelen tutkielmassa seuraavia kielenpiirteitä, jotka ovat leimallisia eteläpohjalaisuuksia tai yleisiä länsimurteisuuksia. Piirteiden esittelyjärjestyksen perusteena on esiintymistiheys ja yleisyys. Luvussa kuusi tarkastellaan piirteitä vielä yhdessä niiden säilymisen kannalta.

1. Jälkitavujen vokaalienvälinen h
h:n säilyminen kauempana sanassa on tyypillistä Etelä-Pohjanmaan ja Peräpohjolan murteissa, esim. hampahat, hyökkäämähän, vaattehes, vissihin.
2. Švaavokaali
Švaa- eli välivokaali esiintyy eteläpohjalaisissa murteissa l- ja h-alkuisissa konsonanttiyhtymissä, esim. jalakansa, ihiminen, teherä.

3. Jälkitavujen i-loppuisten diftongien oikeneminen

i-loppuisten diftongien oikeneminen on ominaista vain eteläpohjalaiselle murteelle; se siis erottaa eteläpohjalaisen murteen kaikista muista suomen murteista, esim. haluaasin, kannoon, sellaanen.

4. Yleiskielen d:n vastineet

d:n vastineita käsitellään erikseen pitkän ja lyhyen vokaalin jäljessä sekä ht-yhtymässä. t:n astevaihtelussa d:n vastineena Etelä-Pohjanmaan murteessa on r. r esiintyy d:n vastineena myös vierasperäisissä sanoissa. Esim. kaharenkymmenen, kuurentoista, orottaa, rario.

(ks. tarkemmin Mielikäinen 1981; Laurosela 1913, 1914, 1924.)

Tutkimukseni perustuu kvantitatiiviseen vertailuun, sillä kustakin kielenpiirteestä on laskettu eri varianttien (murteellisten ja yleiskielisten) osuudet. Taulukoissa on periaatteena se, että prosentuaaliset osuudet on laskettu absoluuttisista frekvensseistä: kielenkäyttäjän prosenttiosuudet kaikista hänen puheessaan esiintyvistä tapauksista, ikäpolvien ja sukupuolten osuudet ryhmätuloksista ja koko otoksen prosentit yhteenlasketuista frekvensseistä. Näiden tulosten pohjalta olen pyrkinyt laajentamaan työtä myös kvalitatiiviseen suuntaan, sillä tavoitteena olisi luoda Kurikan kielellinen muotokuva. Pyrkimyksenä on löytää syitä idiolektien, sukupuolten ja ikäpolvien väliseen kielelliseen vaihteluun.

3.4 Tutkimuksen kulku

3.4.1 Nauhoitukset

Tutkimusaineiston hankin nauhoittamalla eri-ikäisiä kurikkalaisia tammi-helmikuussa ja heinä-elokuussa 1996. Informantit ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta syntype-

räisiä kurikkalaisia, jokainen on kuitenkin asunut Kurikassa lähes koko elämänsä. Aineiston litteroinnissa käytin karkeaa transkriptiota (ks. liite 1).

Aineistona on nauhoituksia, joissa kaksi toisilleen entuudestaan hyvin tuttua, saman ikäistä ja samaa sukupuolta edustavaa kurikkalaista keskustelelee vapaasti keskenään. Halusin irrottautua murretutkimuksille perinteisestä haastattelumenetelmästä, sillä uskon, että vapaa keskustelu antaa luontevamman näytteen informanttien puheesta. Tässä tutkimuksessa ei ole merkitystä sillä, miten tuttuja kielenoppaat ja tutkija ovat, sillä nauhoitustilanteissa en ollut itse läsnä.

Nuorimman ikäryhmän informantit valitsin Kurikan yläasteen kahdeksaluokkalaisista heidän äidinkielen opettajansa avustuksella. Kävin kertomassa oppilaille hieman itsestäni ja opiskelustani, jättäen tutkimuksen tarkoituksen selvittämisen vähemmälle, jotta tieto murteen tutkimisesta ei ohjaisi informantteja nauhoitustilanteessa kontrolloimaan puhettaan. Kerroin tarvitsevani pareilta 45 minuuttia tuttavien keskinäistä jutustelua, jossa puheenaiheilla ei ole mitään merkitystä. Korostin, että tutkimuksessa kielenoppaat ovat nimettöminä eikä puhetta julkaista siten, että puhuja olisi siitä tunnistettavissa. Annoin käytännönohjeita nauhoitusta varten ja lyhyen kirjeen oppilaiden vanhemmille vietäväksi (ks. liite 2). Koululaisista pojat nauhoittivat aineiston koulussa äidinkielen oppituntien aikana ja tytöt nauhoittivat keskustelut kotonaan. Nuoret tulivat kielenoppaiksi vapaaehtoisesti, ja osittain ehkä tämän johdosta tutkimuksen aineistoksi tuli neljä hyvin luontevaa ja vilkasta keskustelua. Ainoastaan toinen poikapari vaikutti välillä hieman kyllästyneeltä nauhoittamiseen.

Keski-ikäisiä kielenoppaita valitessani koin runsaudenpulaa, sillä tuttavapiirissäni oli kiirinyt sana tutkimuksesta ja informanttiehdokkaita tuli useita. Valitsin summittaisesti kaksi naista ja kaksi miestä, jotka täyttivät tutkimukseni informanttien kriteerit, ja he valitsivat parikseen saman ikäisen ja samaa sukupuolta olevan ystävänsä, joka sopi tutkimukseen kielenoppaaksi. Halusin keski-ikäisten ryhmään mukaan myös kaksi siirtokarjalaisten lasta, sillä Kurikkaan muutti sotien jälkeen paljon siirtolaisia luovutetun Karjalan alueelta (ks. tarkemmin luku 2) ja kaakkoismurteet ovat osa Kurikan puhekielen kirjoa. Siirtokarjalaisia edustavat sisarukset, joista mies on syntynyt Jaakkimassa ja tullut Kurikkaan 3-vuotiaana ja nainen on syntynyt Kurikassa sotien jälkeen. Nauhoitukset on tehty informanttien kotona kahvipöydän antimien ääressä — taisipa yhdellä

parilla olla kahvin lisäksi lasi jotain vahvempaakin edessään. Keski-ikäisten informanttien nauhoitukset ovat kaikkein vilkkaimpia ja arkisimman oloisia. Nauhoitustilanne ei ole jäykistänyt kielenoppaita, vaan puhe soljuu polveillen asiasta toiseen.

Vanhimman ikäryhmän miesinformantit sain käymällä paikallisen sotaveteraaniyhdistyksen kokouksessa. Kerroin itsestäni ja tutkimuksestani hieman, ja vapaaehtoisia kielenoppaita tuli useita. Toinen pareista oli ehkä ymmärtänyt minun tutkivan vanhaa kurrkalaista elämänmenoa ja vanhoja työtapoja, sillä keskustelussa kerrataan tietoisesti vanhoja aikoja. Tämä ei kuitenkaan heikennä aineistoa mitenkään, sillä keskustelu etenee varsin sujuvasti aiheesta toiseen. Vanhimman ikäryhmän naiset sain tuttavapiirin avustuksella: kaksi siskosta sekä vanhat ystävykset. Vanhojen kielenoppaiden nauhoituksista huomaa sen, että alussa nauhoitustilanne jännittää informantteja hieman. Hyvin nopeasti keskustelu kuitenkin tuntuu siirtyvän arkisiin uomiinsa ja jännitys häviää. Vanhimman ikäryhmän nauhoitukset on tehty kielenoppaiden kotona siten, että vein nauhoituslaitteet mukani ja laitoin nauhoituksen alkuun jättäen sitten informantit kahdestaan.

Nauhoitukset ovat täysin strukturoimattomia, spontaaneja arkikeskusteluja, jotka ovat muotoutuneet kielenoppaiden mielenkiinnon ja elämäntilanteen mukaan. Nuorimmalle ikäryhmälle annoin muutamia vinkkejä puheenaiheista (harrastukset, tulevan hiihtoloman suunnitelmat, koulukuulumiset), jos keskustelun alkuun pääseminen tuntuisi tuottavan hankaluuksia. Vinkkejä ei juurikaan taidettu tarvita. Kaikissa nauhoituksissa puheenaiheiden kirjo on laaja; aiheet vaihtuvat äkkinäisesti jonkin miellelyhtymän johdosta ihan niin kuin normaalissa arkikeskustelussa on tapana. Puheenaiheista mainittakoon nuorilla esimerkiksi urheiluharrastukset, musiikki, viikonlopun suunnitelmat, korttipelit, mopot, tietokoneet; keski-ikäisillä työ, kansanmusiikkijuhlat, ravit, yhteiset koulumuisot, matkailu, saunan remontti; vanhoilla marjojen poimiminen, matkailu, yhteiset tuttavat, muistot, vanhat työtavat. Nauhoitusten kesto vaihtelee 40 minuutista 45 minuuttiin. Keski-ikäisistä miespareista toinen oli nauhoittanut 60 minuuttia keskusteluaan, mutta litteroitavaksi otin siitä vain ensimmäiset 45 minuuttia, jotta aineisto olisi vertailukelpoinen muiden kanssa.

3.4.2 Informantit

Nauhoitin tammi-helmikuussa sekä heinä-elokuussa 1996 kaikkiaan kahtakymmentaneljää kurikkalaista, yhteensä siis kahtatoista paria. Jokaisessa ikäryhmässä on kaksi naisparia ja kaksi miesparia. Informantit on jaettu eri ikäryhmiin siten, että nuorimman ikäryhmän edustajat olivat kaikki nauhoitushetkellä kahdeksaluokkalaisia, 14—15-vuotiaita. Keski-ikäisten ryhmässä kielenoppaat ovat 46—55-vuotiaita. Vanhimman ikäryhmän edustajat ovat 71—86-vuotiaita.

Haastatteluhetkellä kahdeksaluokkalaisista käytän ryhmälyhennettä N (nuoret), 46—55-vuotiaista lyhennettä K (keski-ikäiset) ja 71—86-vuotiaista lyhennettä V (vanhat). Käytän informanteista tämän jälkeen lyhenteitä Nm1a, Vn2b jne. Nämä kertovat kielenoppaan ikäryhmän, sukupuolen ja haastatteluparin, esimerkiksi Nm1a on nuori poika, joka on toisen koululaispoikaparin a-jäsen, hänen nauhoitusparinsa lyhenne on Nm1b. Vn2b on toisen vanhojen naisten parin b-jäsen.

Kaikki informantit ovat kurikkalaisia, he asuvat vakituisesti paikkakunnalla. Jokainen kielenopas on elänyt Kurikassa lähes koko ikänsä. Muutamien vanhemmat ovat syntyneet Kurikan lähipitäjissä (Ilmajoki, Jalasjärvi, Kauhajoki), mutta muuttaneet Kurikkaan ennen lapsen syntymää. Lähipitäjissä puhuttava murre ei eroa Kurikan murteesta olennaisesti, joten vanhempien tausta ei vääristä tuloksia. Informantit asuvat eri puolilla Kurikkaa, joten mahdolliset erot keskustassa ja kylissä elävien välillä tulevat huomioituiksi. Mielestäni tutkimuksen kielenoppaat edustavat kurikkalaisia hyvin: Nuorten aikuisten puuttuminen tutkimuksesta kuvastaa paikkakunnan tilannetta, sillä monet nuoret lähtevät opiskelemaan ja työhön muualle. Pieni hajonta informanttien taustoissa kertonee todellisesta tilanteesta, sillä harvassa kunnassa kai populaatio säilyy täysin omakantaisena, erityisesti lähikuntien kesken tapahtuu muuttoa. Kiinnostavaa on myös ollut ottaa mukaan kaksi siirtokarjalaisten lasta, joista toinen on elänyt Kurikassa kolmivuotiaasta ja toinen syntymästään saakka.

Kielenoppaiden valintakriteerit tuntuivat aluksi jäykiltä ja rajoittavilta, mutta tässä vaiheessa voin todeta, että informantit tuntuivat edustavan enemmistöä kurikkalaisista. Liitteessä 3 on esimerkkinä evankelis-luterilaisen kirkon Kurikan seurakunnan läsnä- ja

poissaolevan väestön muutokset vuodelta 1997. Muutoksista voi havaita, ettei seurakunnasta muuttaneita ole merkittävästi enempää kuin seurakuntaan vastaavasti tulleita-kaan. Suuria muuttoaaltoja ei ole kunnassa ollut kumpaankaan suuntaan, joten väestö on suhteellisen stabiili.

Informantit on valittu siten, että parin muodostavat entuudestaan toisilleen hyvin tutut ihmiset. Tällä pyrin siihen, että nauhoitettu aineisto olisi mahdollisimman lähellä luontevaa ja normaalia arkikieltä, jutustelukieltä — kieltä, jota ystävien kesken käytetään puhuttaessa tavallisista asioista. Pyrkimys oli tällä tavalla päästä hieman erilaiseen lähtökohtaan aineiston suhteen, kuin jos olisin kerännyt tutkimusmateriaalin tekemällä yksilöhaastatteluja.

Moniin kielen vaihteluihin voi löytyä syy puhujan taustasta, nykyisestä elämäntilanteesta, päivittäisistä askareista, jopa luonteesta. Nämä tekijät tietenkin vaikuttavat myös puheenaiheiden valintaan, ja sitä kautta ne saattavat selittää hieman varianttien vaihtelua. Kuvailen lyhyesti jokaista kielenopasta, hänen suhdettaan pariinsa ja nauhoitustilannetta siinä määrin kuin pystyn analysoimaan nauhoitusten perusteella. Liitteenä 4 on Kurikan kartta, jossa näkyvät kylät, joista kielenoppaat ovat kotoisin.

Nn1a on vuonna 1981 syntynyt kahdeksaluokkalainen. Hän on syntynyt Kurikassa ja on asunut koko ikänsä Kurikan Lohiluoman kylässä. Hänen molemmat vanhempansa ovat kurikkalaissyntyisiä. Nn1a:n äiti hoitaa perheen maatilaa ja isä on metallialan yksityisyrittäjä. Nn1a harrastaa monipuolisesti urheilua.

Nn1b on syntynyt 1981 Kurikassa ja käy kahdeksatta luokkaa peruskoulussa. Hän on asunut perheensä kanssa ensin Kurikan Panttilassa, mutta perhe muutti Nn1b:n ollessa pieni Miedon kylään. Hänen äitinsä on syntynyt Ilmajoella, mutta muuttanut Kurikkaan avioituttuaan viisitoista vuotta sitten. Nn1b:n isä on kotoisin Kurikan Juonenkylästä. Äiti on myyjä ja isä putkimies. Nn1b harrastaa urheilua ja musiikkia.

Nauhoituspari Nn1a ja Nn1b on tuntenut toisensa kerhoiästä saakka. He ovat olleet koko kouluajan samalla luokalla ja vapaa-aikanakin he viettävät aikaa yhdessä. Nauhoitustilanne on tuntunut olevan luonteva tilanne. Tytöt pelaavat korttipelejä ja juoruilevat arkisen oloisesti. Puhe on vilkasta ja tasapuolista.

Nn2a on syntynyt 1981 Kurikassa. Hän asui perheineen ensin kaksi vuotta keskustassa, mutta muutti sitten Lohiluomalle. Vanhemmat ovat kurikkalaissyntyisiä, mutta opisluaikansa — isä insinööri ja äiti sosiaalityöntekijä — he asuivat Tampereella. Nn2a kirjoittaa, ratsastaa, urheilee ja tekee käsitöitä.

Nn2b on vuonna 1981 syntynyt kahdeksaluokkalainen. Hän on syntynyt Kauhajoella, josta muutti perheen kanssa Kurikkaan kolmevuotiaana. Vanhemmat ovat kurikkalais-syntyisiä; äiti on lastentarhanopettaja ja isä tekee toimistotöitä. Nn2b harrastaa urheilua, ja hän on aktiivinen erilaisissa nuorisjärjestöissä.

Nauhoituspari Nn2a ja Nn2b on tuntenut toisensa ala-asteelta saakka. Koko kouluiän samalla luokalla olleet ystävykset keskustelevat iloisesti harrastuksistaan, koulusta, perheistään, tulevasta urheilukilpailusta jne. Tarinat ja jutut hyppivät asiasta toiseen mieli-johteista. Tämä on nuorten ryhmän luontevin ja vilkkain keskustelu.

Nm1a on syntynyt 1981 Kurikassa ja elänyt koko ikänsä Tuiskulankylässä. Kirjapito-töitä kotona tekevä äiti on kotoisin Kauhajoelta, mutta on muuttanut Kurikkaan kaksikymmenvuotiaana. Putkimies-isä on kurikkalaissyntyinen. Nm1a harrastaa urheilua ja elokuvia.

Nm1b on syntynyt 1981 Lapinlahdella. Neljävuotiaana hän on perheensä kanssa muuttanut Kurikkaan, Viitalankylään. Terveystenhoitaja-äiti on kotoisin Kurikasta. Isä on insinööri ja kotoisin Kauhajoelta. Nm1b harrastaa kaikenlaista tietokoneisiin liittyvää: hän pelaa paljon tietokonepelejä, käyttää internetiä sekä suunnittelee ja kokeilee erilaisia omia ohjelmia.

Nauhoituspari Nm1a ja Nm1b on ollut samalla luokalla seitsemänneistä luokasta saakka. He ovat tunteneet toisensa siis vasta puolitoista vuotta. He eivät vietä aikaa yhdessä koulun ulkopuolella, mutta koulussa he ovat kavereita. Poikien nauhoitus lähti alun jännittämisen ja arkailun jälkeen hyvin liikkeelle. Jutustelu muuttuu aivan huomaamatta luontevaksi ja rennoksi, puheenaiheet vaihtelevat tietokoneista lasketteluhaavereihin ja potkunyrkkeilyyn.

Nm2a on vuonna 1981 syntynyt kahdeksaluokkalainen. Hän on elänyt koko ikänsä Kurikassa, Tuiskulankylässä. Molemmat vanhemmat ovat kurikkalaissyntyisiä. Äiti on kodinhoitaja ja isä insinööri. Nm2a mopoilee ja käy paljon elokuvissa. Hän pelaa myös jääkiekkoa.

Nm2b on syntynyt Kurikassa vuonna 1981. Hän asuu perheensä kanssa Kurikan keskustassa. Tämä kahdeksaluokkalainen on aktiiviurheilija: hän harrastaa lentopalloa, beach-volleyta, jääkiekkoa ja pyöräilyä. Hänen vanhempansa ovat molemmat kotoisin Kurikasta. Isä on yksityisyrittäjä ja äiti sairaanhoitaja.

Nauhoituspari Nm2a ja Nm2b on tuntenut toisensa viisi vuotta. Samalla luokalla he ovat olleet yläasteen ajan. Pojat viettävät jonkin verran aikaa samassa kaveriporukassa myös koulun ulkopuolella. Nauhoitus on luonteva, alkukangistelujen jälkeen hyvinkin vuolas. Loppupuolella informantit tosin tuntuvat kyllästyvän nauhan pituuteen. Puheenaiheet vaihtelevat urheilusta kouluun ja musiikista tyttöihin.

Kn1a on syntynyt vuonna 1946 Kurikassa. Hänen vanhempansa ovat syntyneet Jaakkimassa, mutta muuttaneet siirtolaisina Kurikkaan 1945. Kn1a on asunut lapsuutensa ja nuoruutensa Luovankylässä, myöhemmin keskustassa. Hän on vilkasluonteinen ja avoin kirjanpitäjä, joka harrastaa mm. avantouintia. Kn1a on Km1a:n vaimo ja Km2a:n sisko.

Kn1b vuonna 1950 syntynyt konttoriapulainen. Hän on syntynyt Kurikassa ja elänyt elämänsä Juonenkylässä. Hänen vanhempansa ovat asuneet pitkään Kurikassa, mutta syntyneet muualla: isä on kotoisin Jalasjärveltä, mutta muuttanut lapsena Kurikkaan ja äiti on kotoisin Haminasta, josta muutti Kurikkaan avioiduttuaan. Kn1b:n mies on kotoisin Vimpelistä, mutta hänkin on asunut lähes koko elämänsä Kurikassa.

Nauhoituspari Kn1a ja Kn1b on tuntenut toisensa pitkään, sillä naiset ovat aiemmin olleet samassa työpaikassa parikymmentä vuotta. Molemmat ovat puheliaita, joten nauhoitustilanne sujuu luontevasti ja keskustelu kulkee lennokkaasti aiheesta toiseen. Puheenaiheet vaihtelevat puutarhatöistä matkoihin ja lapsista työelämään. Alun pienen jännittämisen jälkeen Kn1b osallistuu keskusteluun yhtä tasapainoisesti kuin Kn1a:kin. Pariaan hieman puheliaampana Kn1a hallitsee välillä puheavaruutta, mutta kaiken kaik-

kiaan keskustelu vaikuttaa hyvin tasavertaiselta. Naiset intoutuvat kahvipöytäkeskustelussaan niin, että nauha loppui jo ajat sitten, ennen kuin he huomasivat ajan kuluneen.

Kn2a on vuonna 1947 syntynyt terveystieteiden avustaja. Hän on syntynyt Kurikassa, elänyt aikuisikään saakka Koivistonkylässä, sitten muutaman vuoden Luovankylässä ja nyt jo yli kaksikymmentä vuotta keskustassa. Hänen juurensa ovat Kurikassa, sillä hänen äitinsä on kampinkyläläinen ja isänsä — joka kaatui sodassa ennen Kn2a:n syntymää — koivistonkyläläinen. Luonnossa viihtyvä ja lastenlastensa kanssa paljon aikaa viettävä Kn2a on Km2a:n vaimo.

Kn2b on syntynyt vuonna 1946. Hän on asunut aikuisikään saakka Lohiluomalla, sitten keskustassa parikymmentä vuotta ja viimeiset vuodet Plosilanmäessä. Hänen isänsä on kurikkalainen ja äitinsä lohjalainen, mutta äiti on muuttanut Kurikkaan jo ennen avioutumistaan. Kn2b:n mies on myös kurikkalainen. Kn2b on käynyt lukuisia kouluja, mutta toimii tällä hetkellä sairaala-apulaisena.

Nauhoituspari Kn2a ja Kn2b on käynyt samaan aikaan yhteiskoulua, ja sieltä he toisensa tuntevatkin. Molemmat naiset ovat erittäin puheliaita, joten nauhoitustilanne on ollut heille hyvin luonteva. Keskustelua syntyy vilkkaasti. Puheenaiheet vaihtelevat työasioista koulumuistoihin ja perheistä ruoka-allergioihin.

Km1a on syntynyt Kurikassa vuonna 1945. Hän on asunut lapsuudessaan ja nuoruudessaan Salonkylässä ja aikuisikänsä keskustassa. Km1a on juuriltaan tiukasti kiinni Kurikassa, sillä hänen molemmat vanhempansa ovat kurikkalaisia, isä Kurikankylästä ja äiti Panttilasta. Km1a on laitosmies, ja hän harrastaa muun muassa kuorolaulua. Km1a on Kn1a:n aviomies.

Km1b on syntynyt Kurikassa vuonna 1944. Hän on syntynyt Panttilassa ja elänyt aikuisikänsä keskustassa. Km1b on hitsaaja, vapaa-ajallaan hän harrastaa maataloutta kotitilallaan. Hänen molemmat vanhempansa ovat kurikkalaisia, mutta vaimo on vasta avioliiton myötä muuttanut Kauhajoelta Kurikkaan.

Nauhoituspari Km1a ja Km1b on tuntenut toisensa vuosikausia, sillä he ovat olleet samalla tehtaalla töissä parikymmentä vuotta ja harrastaneet kansantanssia samassa poru-

kassa. Miehillä on paljon yhteisiä tuttavuuksia ja yhteisiä asioita; molemmat ovat puheliaita ja sanavalmiita. Nauhoitustilanteessa Km1b on alkupuolella huomattavasti puheliaampi, sillä hän kertoo laajasti lomamatkastaan. Km1a:n osana on lähinnä kuunnella, mutta myöhemmin tilanne tasoittuu ja miehet juttelevat hyvin tasavertaisesti. Puheenaiheet liikkuvat lomamatkoista raveihin ja säästä työkavereihin.

Km2a on syntynyt 1941 Kajaanissa. Km2a on siirtokarjalaisten lapsi, joten ensimmäiset elinvuotensa hän vietti ensin Kajaanissa, sitten välirauhan aikana kotona Jaakkimassa ja sodan jälkeen jatkuessa Tiukassa, kunnes lopulta vuonna 1945 perhe asettui Kurikkaan. Km2a:n molemmat vanhemmat ovat kotoisin Jaakkimasta. Hän on asunut Kurikassa aikuisikänsä saakka Luovankylässä ja yli kaksikymmentä vuotta jo keskustassa. Hyvin puhelias ja sanavalmis mies on toiminut autonkuljettajana lähes neljäkymmentä vuotta. Km2a on hänen vaimonsa ja Kn1a siskonsa.

Km2b on vuonna 1942 syntynyt ja myyntitehtävissä elämänsä toiminut mies. Hän on syntynyt Kurikassa, asunut ensin aikuisikänsä saakka Tuiskulassa, sitten neljä vuotta Kuortaneella ja sen jälkeen Kurikan keskustassa. Hänen molemmat vanhempansa ovat kurikkalaisia: äiti on kotoisin keskustasta ja isä Oppaanmäeltä. Km2b:n vaimo on myös kurikkalainen. Km2b on innokas luontoihminen ja harrastaa mm. käsitöitä ja perinteen keruuta.

Nauhoituspari Km2a ja Km2b on tuntenut toisensa vuosikausia, sillä miehet ovat asuneet naapureina parikymmentä vuotta. Naapureiden yhteydenpito on tiivistä, ja näillä kahdella suhde on korostunut myös yhteisten harrastusten vuoksi. Nauhoitustilanne tuntuu luontevalta ja keskustelu etenee asiasta toiseen polveillen. Puheenaiheet käsittelevät mm. saunaremonttia, yhteisiä tuttavuuksia ja tulevia syntymäpäiväjuhlia.

Vn1a on syntynyt Kurikassa vuonna 1920. Panttilan kylästä kotoisin oleva Vn1a on nuoruutensa asunut Salonkylässä ja aikuisikänsä Tuiskulankylässä. Kansakoulun käynyt Vn1a on hoitanut kotona perhettä ja maatilaa. Molemmat vanhemmat ja edesmennyt aviomies olivat kotoisin Kurikasta. Vn1a on aktiivinen jäsen monessa seurakunnan ryhmässä, ja muutoinkin hän liikkuu paljon ystävien kanssa. Vn1a on Vn1b:n nuorempi sisko.

Vn1b on vuonna 1918 syntynyt Vn1a:n sisko. Hän on myös syntynyt ja asunut koko ikänsä Kurikassa, ensin lapsuudessa Panttilassa ja aikuisiän Paavalissa. Hänen aviomiehensä on myös kotoisin Kurikasta. Kansakoulun käynyt Vn1b viihtyy kotonaan, hoitaa taloa ja puutarhaa.

Nauhoituspari Vn1a ja Vn1b on luonteva, vilkas keskustelupari, sillä naiset ovat siskoja keskenään. He asuvat hieman eri puolilla paikkakuntaa, joten he tapaavat toisiaan melko harvoin, puhelinyhteydessä he tosin ovat usein. Keskustelu soljuu eteenpäin luonnollisesti ja pakottomasti, puhutaan marjasadoista ja säistä, matkoista ja sukulaisista. Siskokset ovat hyvin tasavertaiset keskustelukumppanit.

Vn2a on vuonna 1915 syntynyt kurikkalaissyntyinen nainen. Hän on elänyt aina lähellä keskustaa. Sekä hänen vanhempansa että edesmennyt miehensä olivat kurikkalaisia. Vn2b on hoitanut pientä kotitilaa ja lapsia sekä käynyt tehtaalla siivoamassa vuosikaudet. Nykyisin hän tekee aktiivisesti vapaaehtoistyötä, mm. käy tervehtimässä vanhuksia terveyskeskuksessa lähes päivittäin.

Vn2b on syntynyt vuonna 1910 Kurikassa. Aikuisikään saakka hän asui Panttilassa, sen jälkeen keskustan kupeessa Levulanmäessä. Vn2b:n isä on kurikkalainen ja äiti on muuttanut Ilmajoelta Kurikkaan avioituttuaan. Hänen edesmennyt miehensä oli myös kurikkalainen. Vn2b on hoitanut kotona maatilaa ja lapsia.

Nauhoituspari Vn2a ja Vn2b on tuntenut toisensa nuoruudesta saakka, sillä Vn2a on ollut Vn2b:n luona ns. päivämiehenä auttamassa tilan töissä. Ystävyys on säilynyt läpi vuosikymmenten ja edelleen naiset tapaavat toisiaan usein. Nauhoitus on luonnollista keskustelua, jossa puheliaampi Vn2a on enemmän äänessä — näin taitaa olla heidän normaalissa vuorovaikutuksessaankin. Naiset puhuvat mm. vanhoista yhteisistä muistoista, lapsistaan ja sota-ajasta.

Vm1a on vuonna 1925 syntynyt kurikkalaissyntyinen mies. Ensimmäiset viisikymmentä vuotta elämästään hän asui Pitkämönkylässä, josta muutti keskustaan. Hänen vanhempansa ovat kumpikin kurikkalaisia. Vaimo on myös kurikkalainen, naapurikylän tyttö, sillä ”polokupyörällä ei kovin leviääte friiuureissuja tehty”. Vm1a on maanvilje-

lyn ohessa toiminut liikkeenharjoittajana. Vm1a on aktiivisesti mukana mm. sotaveteraanien toiminnassa.

Vm1b on syntynyt 1922 Kurikassa. Hänen vanhempansa ovat kurikkalaisia. Hän on asunut viittä viimeistä vuota lukuun ottamatta Luomankylässä, nykyisin keskustassa. Edesmennyt vaimo oli myös kurikkalainen. Maanviljelijänä toiminut mies on vuosikautia ollut mm. sotaveteraanien toiminnassa hyvin aktiivinen.

Nauhoituspari Vm1a ja Vm1b muodostuu kahdesta hyvin puheliaasta miehestä, joilla ei sanomiset lopu. Nauhoituskeskustelu on erittäin vilkasta keskustelua Karjalan matkasta, veteraanien toiminnasta jne. Miehet ovat vanhoja tuttavuuksia, joten puhuttavaa riittää. Vm1a on ehkä pariaan hieman verkkaisempi keskustelija, joten hän on välillä selvästi kuuntelijan roolissa.

Vm2a on syntynyt 1920 Oppaanmäellä, jossa hän on elänyt 1990-luvun alkuun saakka. Nyt hän asuu keskustassa. Vm2a on ollut maanviljelijä, ja vieläkin hän osallistuu kotitilan töihin poikansa kanssa. Hänen vanhempansa ovat kurikkalaisia. Vm2a:n vaimo on syntynyt Jaakkimassa ja muuttanut sodan jälkeen Kurikkaan.

Vm2b 1921 syntynyt mies, joka on asunut 1990-luvun alkuun saakka Oppaanmäellä. Nyt hän asuu keskustassa. Hänen molemmat vanhempansa ovat kurikkalaisia, samoin vaimo. Vm2b on harjoittanut maanviljelystä koko ikänsä.

Nauhoituspari Vm2a ja Vm2b on mukavan lupsakka: miehet tuntevat toisensa vuosien takaa ja erityisesti vanhoja juttuja tuntuu riittävän. Jutuissa kerrataan nuoruuden ”friiureissut” ja ensitapaamiset nykyisen vaimon kanssa, vanhojen maanviljelystapojen erikoisuudet ja lapsuuden parhaat muistot. Miehet keskittyvät aika paljon vanhoihin tapoihin ja maanviljelyyn, sillä jostakin syystä he uskoivat tutkimuksen keskittyvän tällaisiin teemoihin.

3.4.3 Aineiston käsittelystä

Aineistoa kertyi kaikkiaan 15 tuntia, mistä olen litteroinut tutkimusta varten vain 11 tuntia puhetta. Informanttiparien nauhoitukset vaihtelivat hieman pituudeltaan, mutta litteroin kaikilta pareilta noin 45 minuutin pätkän puhetta, jotta vertailu olisi totuudenmukaista. Tätä aineistoa on litteroituna siis yhdeksän tuntia. Nauhoitin yhteensä kaksi tuntia (keskimäärin viisi minuuttia jokaiselta informantilta) aineistoa tilanteista, joissa tiedustelin tutkimukseen tarvittavat tiedot kielenoppailta. Päädyin kuitenkin siihen, ettei tämä aineisto anna tutkimukselle mitään merkittävää informaatiota, joten olen käyttänyt tästä aineistosta pelkästään informanttien antamat tiedot.

Olen käyttänyt litteroinnissa puolikarkeata transkriptiota (ks. liite 1). Kielenpiirteitä etsiessäni periaatteenani on ollut se, ettei keskeneräisiä tai litteraatiossa sulkuihin merkittyjä epäselviä äännöksiä oteta laskelmissa huomioon. Haastateltavien kokonaissanemäärät ja myös piirteiden kokonaisfrekvenssit vaihtelevat: sanamäärät kertonevat kielenoppaiden puheliaisuudesta ja puhenopeudesta, jonkin verran kai myös heidän osallistumismotivaatiostaan.

Aineistoa on luokiteltu ensinnäkin informanttitasolla, jolloin on saatu tuloksia kielenoppaiden välisestä vaihtelusta. Tutkimuksen kannalta tällainen vertailu ei välttämättä ole hedelmällistä, mutta selkeät erot ja toisaalta niukka vaihtelu tietyissä piirteissä tukevat ikäryhmittäistä tarkastelua. Sukupuolten väliset vertailut ovat olennaisia joissakin kielenpiirteissä. Tässä tutkimuksessa merkittävimmissä osassa ovat kuitenkin ikäryhmien väliset vaihtelut. Juuri viimeksi mainitut antavat uutta informaatiota eniten ja tukevat sekä tälle tutkimukselle asetettuja hypoteeseja että muiden tutkimusten tuloksia. Luvuissa 4—7 on taulukoihin koottu kattavasti informanttikohtaisia, ikäryhmittäisiä ja sukupuolta koskevia tietoja. Luvussa 8 on tulokset tiivistetty muutamaaan taulukkaan, joista implikaatioasteikolla ilmaistut antavat tietoa jokaisen kurikkalaisinformantin murteellisuudesta eri kielenpiirteissä. Tämän lisäksi on ikäryhmittäiset tulokset koottu vielä vertailun helpottamiseksi ja monipuolistamiseksi omaksi taulukokseen.

Haluan vielä korostaa sitä, että litterointini on ollut oman kielikorvani varassa, jollei oteta huomioon suomen kielen laitokselta saamiani muutamia neuvoja. Käytännössähän

tämä tarkoittaa sitä, että tutkimusaineistoni perustuu täysin yhden ihmisen subjektiiviseen kuunteluun ja käsitykseen. Omasta kurikkalaisesta taustastani lienee hyötyä ja haittaa: korvani tuntuivat erottavan välillä pienetkin vivahteet, mutta toisinaan ne kuuroutuivat ja kuulivat jotkut piirteet turhankin vahvoina, esimerkiksi švaavokaalin pituutta oli välillä äärimmäisen vaikea kuulla. Katson kuitenkin taustani hyödyksi erityisesti siinä mielessä, että informantit eivät vierastaneet minua yhteydenotto- ja nauhoitushetkellä, kuin ehkä tyystin muulta murrealueelta olevaa, täysin eri tavalla puhuvaa kielentutkijaa voitaisiin vierastaa. Koen, että kielenoppaat antautuivat nauhoitukseen vapautuneesti.

4 JÄLKITAVUJEN VOKAALIENVÄLINEN h

Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n säilyminen on hyvin tyypillistä pohjalaismurteille. h esiintyy mm. seuraavissa tapauksissa:

- 1) illatiivissa: huoneesihin, kauniisihin, pölliihin,
- 2) passiivin indikatiivin preesensin ja imperfektin muodoissa sekä konditionaalien muodoissa: lauletahan, kattottihin, haluttaasihin,
- 3) s- ja alkuaan h-loppuisten nominien monikon- ja vokaalivartalosta muodostetuissa sijoissa: lampahia, vierahat,
- 4) hinen-loppuisissa nomineissa: jokahine(n), hätähinen(n).

(Laurosela 1913: 149—155.)

Seuraavassa tarkastellaan h:n säilymistä kurikkalaisten puhekielessä. Taulukoista 1 ja 2 ilmenevät h:n edustukset kurikkalaisten informanttien puheessa siten, että eri muoto-ryhmiä ei ole eroteltu toisistaan. hinen-loppuisia nomineja esiintyi aineistossa vain viisi kappaletta, joten ne jätetty laskelmista kokonaan pois.

Taulukoista on nähtävissä, että eri-ikäisillä edustus vaihtelee. Ikäryhmien väliset erot ovat selvästi nähtävissä: nuorilla h on säilynyt huonommin kuin vanhoilla. Kokonaisfrekvenssit ovat niin korkeat, että näistä tuloksista voi tehdä johtopäätöksiä. Paikallis-murteinen variantti on huomiota herättävä pohjalaisuus, joten on odotuksenmukaista, että nuorten murteellisuus on vähäisintä. Sukupuolten väliset erot eivät ole suuret; itse asiassa kurikkalaisnaiset poikkeavat normaalisuuntauksesta siinä, etteivät he ole yleiskielistyneet miehiä rajummin, vaan käyttävät näinkin murteellista varianttia. Vanhat ja keski-ikäiset ovat lähes yhtä murteellisia keskenään riippumatta sukupuolesta. Nuoret ovat sen sijaan huomattavasti vähemmän murteellisella kannalla. Tyttöjen ja poikien välinen ero ei ole kovin suuri. Sinänsä mielenkiintoista on se, että ryhmien sisällä vain tytöillä on hajontaa. Kaikki muut ryhmät ovat tavattoman tasaisia murteellisuudessaan.

Taulukko 1: \underline{h} :n säilyminen ja katoedustus kurikkalaisnaisilla: kokonaisedustus

Informantti	$\underline{h} \equiv$		$\underline{h} > \emptyset$	
	f	%	f	%
Vn1a	133	99,3	1	0,7
Vn1b	56	100	0	0
Vn2a	98	98,0	2	2,0
Vn2b	111	98,2	2	1,8
yht.	398	98,8	5	1,2
Kn1a	102	98,1	2	1,9
Kn1b	114	97,4	3	2,6
Kn2a	94	98,9	1	1,1
Kn2b	104	99,0	1	1,0
yht.	414	98,3	7	1,7
Nn1a	66	80,5	16	19,5
Nn1b	51	70,8	21	29,2
Nn2a	67	90,5	7	9,5
Nn2b	77	82,8	16	17,2
yht.	241	80,1	60	19,9
kaikki yht.	2126	93,7	144	6,3

Taulukko 2: \underline{h} :n säilyminen ja katoedustus kurikkalaismiehillä: kokonaisedustus

Informantti	$\underline{h} \equiv$		$\underline{h} > \emptyset$	
	f	%	f	%
Vm1a	111	96,5	4	3,5
Vm1b	58	95,1	3	4,9
Vm2a	110	99,1	1	0,9
Vm2b	194	99,5	1	0,5
yht.	473	98,1	9	1,9
Km1a	66	98,5	1	1,5
Km1b	148	95,5	7	4,5
Km2a	241	96,4	9	3,6
Km2b	79	92,9	6	7,1
yht.	534	95,9	23	4,1
Nm1a	78	71,6	31	28,4
Nm1b	75	75,8	24	24,2
Nm2a	52	76,5	16	23,5
Nm2b	47	78,3	13	21,7
yht.	252	74,8	85	25,2
kaikki yht.	2518	91,5	233	8,5

4.1 Illatiivi

h:n säilyminen on vahva pohjalaisen ja kurikkalaisen puheen piirre. Taulukoista 3 ja 4 ovat nähtävissä h:n säilymä ja kato illatiivissa. Vanhojen ikäryhmässä naiset ovat sataprosenttisesti murteellisella kannalla. Miehistä Vm1a käyttää vain yhden kerran yleiskielistä muotoa. Vanhojen kurikkalaisten puhe on tämän variantin osalta tyylipuhdasta pohjalaismurretta.

niij jotta. tulisko se niijkut tännek käümähän, **kurikkaan**. jaaha. (Vm1a)

ooi voi siitähän oñ kaks sataa kilometriä **ouluhun**. (Vm1b)

jotta ne ei tullu, olleñkaal lähtenüm matkahan. (Vm1a)

-- pakkaa pahan tekohov vaikka kuiñka faskis. (Vm2a)

ja sellaneñ kut tuli lehemäj kimppuhun niin nosti häntänsä pústuhúj ja silloon, silloon oli paimenella kiirusta. (Vm2b)

meirän nük kuures päivä huhtikuuta vihiittihin niin tuot_{em} m_{olluk} kuk kaks viikkoa kum mä sitte oon tullus **saarempäähän** häirej jäläkihen. (Vn1a)

-- kumpa- ko m-, paremmiñ soutaa niim pääsöö sitte hänej joukkohon niim mä sanoon **einariille** että sinä vissihin sourit koska sinä pääsit joukkohoj ja minä jäin. (Vn1b)

mulla oñkiv velieni kuolluk keuhkotautihin, että m_{oon} ollus sellanej joku nelijän, vissihin. (Vn2b)

-- piti mennäj jo, tūöhøj ja. ja teheräj ja jos_{ei} muuta niim marioja ja käpümettähaj ja. (Vn2a)

Keski-ikäisten kurikkalaisten puhe on vanhojen tapaan lähes tyystin murteellisella kannalla. Ainoastaan yhden kerran käyttävät yleiskielistä muotoa Kn1a ja Km1b. Km1b vitsailee kaupunkilaistytöstä ja tämän haaveesta naurussa suin, joten yleiskielisen variantin esiintyminen selittyy tyylin kannalta. Kn1a:n yleiskielisyys taas tuntuu pikapuheisuudelta tai sattumalta, sillä muuten hyvin murteellisessa puhetulvassa yksi yleiskielinen sana ei vaikuta halulta vieroksua murretta.

siel_{oli} joku kaupunkilaaslikka että ku, pääsis maataloon emännäksi --. (Km1b)

Taulukko3: \underline{h} :n säilymä ja kato illatiivissa kurikkalaisnaisilla

Informantti	$\underline{h} \equiv$		$\underline{h} > \emptyset$	
	f	%	f	%
Vn1a	45	100	0	0
Vn1b	26	100	0	0
Vn2a	47	100	0	0
Vn2b	50	100	0	0
yht.	168	100	0	0
Kn1a	50	98,0	1	2,0
Kn1b	48	100	0	0
Kn2a	53	100	0	0
Kn2b	41	100	0	0
yht.	192	99,5	1	0,5
Nn1a	35	89,7	4	10,3
Nn1b	30	93,8	2	6,2
Nn2a	37	88,1	5	11,9
Nn2b	22	81,5	5	18,5
yht.	124	88,6	16	11,4
kaikki yht.	484	96,6	17	3,4

Taulukko 4: \underline{h} :n säilymä ja kato illatiivissa kurikkalaismiehillä

Informantti	$\underline{h} \equiv$		$\underline{h} > \emptyset$	
	f	%	f	%
Vm1a	41	97,6	1	2,4
Vm1b	25	100	0	0
Vm2a	38	100	0	0
Vm2b	69	100	0	0
yht.	173	99,4	1	0,6
Km1a	28	100	0	0
Km1b	60	98,4	1	1,6
Km2a	104	100	0	0
Km2b	37	100	0	0
yht.	229	99,6	1	0,4
Nm1a	42	84,0	8	16,0
Nm1b	35	81,4	8	18,6
Nm2a	42	93,3	3	6,7
Nm2b	29	93,5	2	6,5
yht.	148	87,6	21	12,4
kaikki yht.	550	96,0	23	4,0

ja mulla heti tuli mieleen, jotta no ekköhän n_u ook kä_un_uk kev_äällä sielä sitte. (Kn1a)

jaa m_uaattetta, m_uoon ollun niim me mentihij karavaanipaikkahan eikä sinnekkää olluk kus sellanem puolisen kilometriä. (Km1a)

-- se oli talavella soitellus silles sittej jotta. tuota, pääsöökö niirem pihan. (Km1b)

-- ülli tohtinut tulla ül_älauteille olle_nkaa omahan saunahansa. (Km2a)

-- hetken päästä peilihin niin, sanoo että n_uoli peräs se auto siä. sitten ne ajoo rinnalle. ja, üritti ni_nkkuk kiilata. (Km2b)

-- jotta mä saav vain. mitä. pistään ni_nkkur rasioohij ja loppuhun. (Kn2a)

-- se meni kummin_nkir rikki, niim mä nostij jääkaappihij jotta sev voi --. Kn1b)

ei ehkä ketääm muita ni_nkkääs, sieltä **ilimajoelta** oom mun unihin ikinä tullum mutta konttorin naisia on joskus ollu. (Kn1a)

Keski-ikäisten naisten tulos yllättää siinä mielessä, että hyvin selkeän murteellisuuden olisi voinut olettaa naisilla murtuneen jo hieman yleiskielisempään suuntaan. Murre tuntuu kuitenkin elävän vahvana myös keski-ikäisten puheessa, joten naiset eivät tässä suhteessa käyttäydy odotuksenmukaisesti. Naiset luopuvat yleensä helpommin hyvin voimakkaista murrevarianteista.

Nuorten tulos on odotuksenmukainen, kun sitä tarkastelee vanhojen ja keski-ikäisten tulosten jälkeen. Kun kerran muissakin ikäryhmissä murteellisuus on vallitseva piirre, on olettavissa, että myös nuoret ovat vahvasti murteellisia. Tosin asettaessani hypoteeseja tälle tutkimukselle uskoin, että leimalliset murrepiirteet ovat nuorilla tasoittumassa jonkin verran yleiskielen suuntaan (ks. tarkemmin luku 3.2). Toisaalta samassa yhteydessä totesin myös, että vanhastaan laajalevikkiset murrepiirteet ovat säilyneet parhaiten. Jälkitavujen vokaalienvälinen h on hyvin laajalle levinnyt pohjalaisuus.

joo kümppiä, kümppihin on noussut uskomattoma-, uskomattomam monella. (Nn1a)

m_uoon niin, siis m_uoom pääsn_uv vaikka kuin_nka kaikkihin, aukinaasia niitä. (Nn1b)

-- eihän sitä tartte ühtehem menohon teherä. (Nn2b)

aseistuksena on kaikkia, kranaatista, sinjohon. (Nm1b)

mä en kattomus sitä aival loppuhum mitä siinä tapahtuu. (Nm1a)

em mä nüt ook käünü hetkehen aikahan. (Nm2a)

hetkinen, kuiñkahan. ühüreksäj korttia käteen, no mä selitäj kus s_oot --. (Nn1b)

-- ku ei se mennükkää hukkaan. (Nn2a)

-- laittanun niin ku ühteej ja sittes --. (Nm1a)

Yleiskieliset variantit nuorilla ovat puhekielisyyksiä, jotka ovat nuorten kielelle hyvin tyypillisiä. Edellä olleissa esimerkeissä eikä aineistossa laajemminkaan ole kyse siitä, että h:n kato esiintyisi vain jossakin tietyssä kontekstissa tai määräsanoissa. Vaihtelu on sattumanvaraista, eikä aineiston perusteella ole löydettävissä päteviä perusteluja variaatiolle.

h:lliset illatiivit ovat useimmiten arkisia, tuttuja sanoja, joita käytetään arkikeskustelussa paljon. Harvat yleiskieliset muodot esiintyvät nekin tutuissa sanoissa, mutta nämä esiintyvät myös murteellisissa muodoissa joko samalla tai muilla informanteilla. En näe, että h:ttomat muodot olisivat sidoksissa erityisesti terminomaisiin sanoihin. h:n säilymä ja kato illatiivissa noudattaa suhteellisen tarkasti taulukossa 1 esitettyä h:n säilymisen ja kadon kokonaisedustusta.

4.2 Passiivin preesens ja imperfekti

h:n säilymä ja kato passiivin preesensissä ja imperfektissä on h:n säilymistapauksista kaikkein murteellisin. Kuunnellessani informanttien puhetta tuntui tämä kielenpiirre kaikkein voimakkaimmalta eteläpohjalaisuudelta. Ehkä passiivimuotoja käytetään keskustelussa niin paljon, että niiden esiintyminen korostuu ja saa suuren merkityksen. Passiivin edustus noudattaa melko tarkasti taulukossa 1 ilmenevää h:n kokonaisedustusta. Taulukoissa 5 ja 6 ovat nähtävissä kurikkalaisten naisten ja miesten edustukset h:n säilymä- ja katotapauksissa passiivin preesensissä ja imperfektissä.

Vanhat ja keski-ikäiset naiset ovat täysin murteellisella kannalla. h on säilynyt heidän puheessaan ainoana varianttina. Nuoret tytöt jatkavat naisten lähes yksimielistä kantaa, sillä vain Nn1b ja Nn2b ovat muutaman kerran käyttäneet yleiskielisiä muotoja. Naisten näinkin vahva murteellisuus on oikeastaan yllättävää, sillä olisin kuvitellut yleiskielen paineen vaikuttaneen voimakkaammin naisten käyttämään kieleen. Naisten ja miesten murteellisuuden ero ei ole merkittävä, mutta kiinnostavaa on se, että naiset ovat kuitenkin, jos eivät enempää, ainakin yhtä murteellisia kuin miehet.

Vn1a:lla on h:llisiä passiivin muotoja 80, mikä on esimerkiksi hänen parinsa 26:een verrattuna suuri määrä. Vn1a:n puhetta kuunnellessa tuleekin mieleen, että hän kertoessaan paljon oman elämänsä tapahtumista ja tuttavien sattumuksista, käyttää korviin pistävän paljon passiivia. Murteelliset passiivin preesensit ja imperfektit korostuvat naisista juuri Vn1a:n puheessa.

Nn1b:n puheessa passiiveja esiintyy harvakseltaan, joten hänen tuloksensa ei ole täysin vertailukelpoinen muiden kanssa. Nn1b on passiivin preesensissä ja imperfektissä kaikkein yleiskielisin; olisi kiinnostava tietää, muuttuisiko tulos mihinkään suuntaan, jos varianttien määrä olisi suurempi.

tiäkkö mitä, me tieretähän toistemma kortit. (Nn1a)

tai siis ne lasketahan kumpi, kummallako om patoja enemmän, se voittaa. (Nn1b)

no me sittek kuulen neliä ihmistä köörätähän ittemmä kuules sinnen niil-
lel lavoolles sittej ja. (Kn1a)

-- mutta, täs sitä vain istutahaj ja. ov viiskümmentakolomev vuotta kulu-. (Vn1b)

-- sitteh hălúütettihin kot- kotoväkikij jotta s_u on nüt menoa. (Vn1a)

sielähän aina mentihin ja, **matti** oli sitte oikeel laiska noukkimaham marioja se sielä isoo kivi oli kuule ennel lúmülää --. (Vn2a)

Taulukko 5. h:n säilymä ja kato passiivin preesensissä ja imperfektissä kurikkalaisnaisilla

Informantti	<u>h</u> ≡		<u>h</u> >∅	
	f	%	f	%
Vn1a	80	100	0	0
Vn1b	26	100	0	0
Vn2a	47	100	0	0
Vn2b	50	100	0	0
yht.	203	100	0	0
Kn1a	37	100	0	0
Kn1b	61	100	0	0
Kn2a	35	100	0	0
Kn2b	57	100	0	0
yht.	190	100	0	0
Nn1a	31	100	0	0
Nn1b	19	86,4	3	13,6
Nn2a	30	100	0	0
Nn2b	35	94,6	2	5,4
yht.	115	95,8	5	4,2
kaikki yht.	508	99,0	5	1,0

Taulukko 6: h:n säilymä ja kato passiivin preesensissä ja imperfektissä kurikkalaismiehillä

Informantti	<u>h</u> ≡		<u>h</u> >∅	
	f	%	f	%
Vm1a	57	98,3	1	1,7
Vm1b	25	100	0	0
Vm2a	66	100	0	0
Vm2b	102	100	0	0
yht.	250	99,6	1	0,4
Km1a	36	97,3	1	2,70
Km1b	82	100	0	0
Km2a	113	100	0	0
Km2b	33	100	0	0
yht.	264	99,6	1	0,4
Nm1a	32	78,0	9	22,0
Nm1b	37	97,4	1	2,6
Nm2a	9	90,0	1	10,0
Nm2b	17	100	0	0
yht.	95	84,8	12	15,2
kaikki yht.	609	94,7	14	5,3

ja käsituötä op-, opetettiin tekemähj ja kutomahaj ja tekemähä. (Vn2a)
no tietenkis siihel laitetaan aina ne. (Nn1b)

Miehet ovat naisten tavoin hyvin murteellisia lukuun ottamatta Vm1a:n, Km1a:n ja Nm1b:n yleiskielisyyksiä yhden sanan verran kullakin. Ainoastaan Nm1a on valinnut murteellisen variantin tilalle yleiskielisen yhdeksän kertaa; määrä ei hänelläkään ole suuri, mutta ero muihin informantteihin on kuitenkin hienoinen. Nm1a käyttää yleiskielisiä varianteja arkisissa sanoissa, joissa ei ole mitään terminomaisuutta. Nm1a käyttää samoista sanoista välillä murteellista ja välillä yleiskielistä muotoa, joten kieli horjuu hänellä yleiskielen paineen alla suuntaan ja toiseen.

Piirteen edustus on yksilöittäin selkeä. h:n säilyminen passiivin preesensissä ja imperfektissä on ehdottomasti kurikkalaismiehillä tyypillistä. Passiivi tuntuu taipuvan murteelliseen muotoon vaivatta kurikkalaismiehillä.

sitte, **latva heikkilä** tuli niim. meille jo päivällä niim pelattihin, pormssia. (Nn1b)

-- otettihij jalakaav välistä, mentihim polokkaa. (Km1b)

-- kum me oltihir reisu niim me nukuttihiv välihin. s_oli kahareksaj ja välihin úhúreksänki. ennen ku ruvettihin. úrittöhön úlähä. (Km1a)

oli tuos pullom pohojalla pieni siivi viskiä niin otetahampas se poi(s). (Km2b)

tarkastettihinko sielä viinat ja sellaasek kut tultihin. **suomen** puolelle. (Vm1a)

sittep pirettihil lopuksi kus s_oli niin. isoo tupa tuli niin --. (Vm2b)

ojat luotihil lapiolla ja. púörtänök kuokittihij ja. (Vm2a)

silloonkim mull_oli lunttilappu joukos kut tehtiin niitä --. (Nm2b)

4.3 e-loppuiset sanat

Taulukoista 7 ja 8 käy ilmi h:n esiintyminen e-loppuisissa sanoissa. Niihin on yhdistetty alkuaan eh- ja ek-nominat. Laskelmiin on otettu mukaan vain ne sanat, joissa aineistossa esiintyy h:llinen asu, eli murteellisen ja yleiskielisen variantin vaihtelua.

h:n säilyminen e-loppuisissa sanoissa poikkeaa täysin edellä esitellyistä illatiivista ja passiivin preesensistä ja imperfektistä. Esiintymien määrä on e-loppuisissa sanoissa hyvin pieni, mutta luvut antavat silti suuntaviivaa. Tulokset osoittavat, että kurikkalaisen puheessa h:ton variantti on vallitseva. Erityisesti miehillä ero on selkeä, sillä 68,5 % sanoista on yleiskielisessä muodossa. Naisilla ero ei ole näin merkittävä, mutta yleiskielisyyksiä on kuitenkin 17,4 prosenttiyksikköä enemmän.

Useimmilla informanteilla on samasta sanasta sekä murteellisia että yleiskielisiä variantteja. Erityisesti miehillä tulokset ovat odotuksenmukaiset, sillä vanhimmat miehet ovat murteellisimpia ja nuorimmat yleiskielistyneimpiä. Naisten tulokset eivät ole aivan yhtä tyylipuhtaat, sillä keski-ikäiset naiset ovat vanhoja naisia hieman murteellisempia. Nuorten yleiskielistyminen on huomattavan selvää verrattuna muihin ikäryhmiin. Tyttöjen yleiskielisyys on 96,4 % ja poikien vastaava 92,3 %. Frekvenssit ovat pieniä, joten päätelmien tekeminen tuntuu epävarmalta. Vanhat miehet ja keski-ikäiset naiset ovat murteellisella kannalla, mutta yleisesti ottaen h:n säilyminen e-loppuisissa sanoissa on tämän tutkimuksen perusteella hiljalleen väistymässä.

ja sitte oj jokku **mallilan** kokeet ja, uskonon kokeet ja. (Nm2b)

-- sill_ei oos see dee rommia ollenkaas siinä niin. niin kuk kahen tietokoneel laittanun niin ku ūhteej ja sitted --. (Nm1a)

pitää olla, niin ku, mitä puolem metrin. säteellä. (Nm1b)

-- meinaa loppuap puheenaiheet. (Nn1a)

iskäkis soitti eileen, sieltä **isosuötteeltä**. n_oli ollus siä laskettelemas --. (Nn2b)

sitten ne teki sel liikkeen. (Km1b)

Taulukko 7: h:n säilymä ja kato e-loppuisissa sanoissa kurikkalaisnaisilla

Informantti	<u>h</u> ≡		<u>h</u> >∅	
	f	%	f	%
Vn1a	0	0	1	100
Vn1b	2	100	0	0
Vn2a	1	33,3	2	66,7
Vn2b	6	75,0	2	25,0
yht.	9	64,3	5	35,7
Kn1a	9	100	0	0
Kn1b	4	57,1	3	42,9
Kn2a	2	66,7	1	33,3
Kn2b	1	50,0	1	50,0
yht.	16	76,2	5	23,8
Nn1a	0	0	7	100
Nn1b	1	7,1	13	92,9
Nn2a	0	0	1	100
Nn2b	0	0	6	100
yht.	1	3,6	27	96,4
kaikki yht.	26	41,3	37	58,7

Taulukko 8: h:n säilymä ja kato e-loppuisissa sanoissa kurikkalaismiehillä

Informantti	<u>h</u> ≡		<u>h</u> >∅	
	f	%	f	%
Vm1a	7	77,8	2	22,2
Vm1b	2	40,0	3	60,0
Vm2a	1	50,0	1	50,0
Vm2b	9	90,0	1	10,0
yht.	19	73,1	7	26,9
Km1a	0	0	0	0
Km1b	2	25,0	6	75,0
Km2a	9	50,0	9	50,0
Km2b	0	0	4	100
yht.	11	36,7	19	63,3
Nm1a	1	8,3	11	91,7
Nm1b	1	6,7	14	93,3
Nm2a	1	7,7	12	92,3
Nm2b	1	8,3	11	91,7
yht.	4	7,7	48	92,3
kaikki yht.	34	31,5	74	68,5

ülli istuu a- alalauteella ja m_olin ülähällä, kato se ei tartte. (Km2a)

joo kun ne olosuhteep paranis. paranis mutta – takkuusia pakkaa olla --. (Vm1a)

niij joo ei ei olluv viä mitää, lääkkeitä siihen. (Vn2a)

kuiñkahan, se üks oli päässüs sinnen niin kus sinnep pojan, huonehesen. (Nm1a)

ühüren üön tähäre ei kannata, vehkehiä levittää. asia on niin. (Km1b)

-- katos s_oñ kaivettu kaivinkonehella se laituri että ainakik kolomem metriä sii_on --. (Km2a)

-- vasta raakilehilla sillooñ kut toiset --. (Kn2a)

-- kum mä ajattelen taas tilantehena tämmöstä asiaa että. siel_on niiv vähä --. (Kn1b)

-- kur rupes ne hattulühtehet jo niin ku, itusuullet tulemahan. (Vm2b)

-- niin kuv voista siihen aikahav vaahrotettihin ne koristehet. (Vn2b)

Nuorten käyttämä kieli eroaa selvästi vanhempien ikäryhmien kielestä, mikä sinällään jo herättää mielenkiintoa. Murteellisuusprosentit ovat kalpea aavistus vanhojen ja keskiikäisten murteellisuuksista. Nuorten tyttöjen ja poikien ryhmissä sisäinen hajonta on myös äärimmäisen pieni. e-loppuisten sanojen käytössä ilmenevä ero nuorilla ja vanhemmilla ikäryhmillä aiheuttaa lähes puolet, siis varsin merkittävän osan, taulukossa 1 esitellystä h:n säilymästä. Tyttöillä kokonaisedustuksessa h on säilynyt 60 tapauksessa, joista 27 on e-loppuisia sanoja. Pojilla vastaavasti 85 h:llisestä esiintymästä 48 on e-loppuisia sanoja. Jos e-loppuisia sanoja ei otettaisi laskelmissa huomioon, kokonaisedustuksen h:n säilymä oli tyttöillä ja molemmilla noin 90 % (nyt tyttöillä 80,1 % ja pojilla 74,8 %).

4.4 s-loppuiset sanat

h:n esiintyminen s-loppuisissa sanoissa käy ilmi taulukoista 9 ja 10. Laskelmissa on otettu mukaan vain ne sanat, joissa tapahtuu vaihtelua yleiskielisen ja murteellisen variantin välillä.

Taulukko 9: h:n säilymä ja kato s-loppuisissa sanoissa kurikkalaisnaisilla

Informantti	<u>h</u> ≡		<u>h</u> >∅	
	f	%	f	%
Vn1a	8	100	0	0
Vn1b	2	100	0	0
Vn2a	3	100	0	0
Vn2b	5	100	0	0
yht.	18	100	0	0
Kn1a	6	85,7	1	14,3
Kn1b	1	100	0	0
Kn2a	4	100	0	0
Kn2b	5	100	0	0
yht.	16	94,1	1	5,9
Nn1a	0	0	5	100
Nn1b	1	25,0	3	75,0
Nn2a	0	0	1	100
Nn2b	0	0	3	100
yht.	1	7,7	12	92,3
kaikki yht.	35	72,9	13	27,1

Taulukko 10: h:n säilymä ja kato s-loppuisissa sanoissa kurikkalaismiehillä

Informantti	<u>h</u> ≡		<u>h</u> >∅	
	f	%	f	%
Vm1a	6	100	0	0
Vm1b	6	100	0	0
Vm2a	5	100	0	0
Vm2b	14	100	0	0
yht.	31	100	0	0
Km1a	2	100	0	0
Km1b	4	100	0	0
Km2a	15	100	0	0
Km2b	9	81,8	2	18,2
yht.	30	93,8	2	6,2
Nm1a	3	50,0	3	50,0
Nm1b	2	66,7	1	33,3
Nm2a	0	0	0	0
Nm2b	0	0	0	0
yht.	5	55,6	4	44,4
kaikki yht.	66	91,7	6	8,3

Esiintymiä on äärimmäisen vähän, joten prosentuaalisten vertailujen tekeminen tuntuu tulosten vääristelyltä. Pelkästään frekvenssejä tarkastelemalla ja prosentuaalisista tuloksista vain varovaisia päätelmiä tekemällä voi arvioida, että nuoret eroavat murteen säilymisessä selvästi vanhoista ja keski-ikäisistä. Nuorten puheessa tendenssi on yleiskielisyyteen pyrkivä, kun taas vanhemmilla kurikkalaisilla murteelliset variantit ovat pääsääntöisiä.

Vanhoilla informanteilla murteelliset muodot ovat yksinomaisia, keski-ikäisistä vain Kn1a on kerran ja Km2b kaksi kertaa käyttää h:tonta varianttia. Sukupuolten välistä eroa ei ole selvästi nähtävissä, sillä vanhat ja keski-ikäiset ovat yhtä murteellisia sukupuoleen katsomatta sekä esiintymien että prosentuaalisten tulosten mukaan. Pojat sen sijaan ovat käyttäneet yleiskielisiä ja murteellisia muotoja vuorotellen, mutta esiintymien määrä on aivan liian pieni päätelmien tekemiseen. Nm2a ja Nm2b eivät ole käyttäneet laskelmiin huomioitavia sanoja kertaakaan ja Nm1a:n ja Nm1b:n esiintymien määrä on pieni. Tytöt ovat lähes saman kokoisella esiintymämäärällä kuitenkin h:ttomalla kannalla.

Vanhoilla ja keski-ikäisillä kurikkalaisilla h:llisen variantin valintaan ei tunnu vaikuttavan sanasto tai konteksti.

ja se sanoo sittem mulle jotta, älä nūn niin, kovalla, kiiruhulla meej jotta oos sitte ehtoolla müöhempähän että kut tuloo niim pitkäksi aika, oli üksij kotona. (Vn2a)

se noukkii niim puhtahia marioja. (Vn2a)

-- lähärätti niin. komian, sellaasta plüüssikannasta kus siä tehtahalla tehti hil lakkia niin. että **matilles** sai sittes teherät takin. (Vn2b)

-- jokka ol lujalla ollup pienenä niij kuulen niin, ne tuntuu että ne ov voimakkahempia. (Vn1a)

-- se joka tämän piirti tämän p-, ja suunnitteli tämän patsahan. (Vm1b)

emäntäki ennen tūttönä ni, paimenes kun n_oli alaoppahav vuokraajia. kehuu että kun ne tiesi ne lehemät --. (Vm2b)

-- likkoja ja poikia niij kuoro **tallinnasta** täälä. **nuijamiestev** vierahana joskus muutama vuosi sitte. (Kn1a)

se kulukoo aina omis evähis. (Kn2a)

ei se oli siinä oikeen kuule siinä arenalla. sen tel- telttä-. kanjahan alla. (Km1b)

paam mä sinne puukiukahen. (Km2a)

Nuorillakaan h:llisen variantin valintaan ei tuntuisi vaikuttaneen sanan terminomaisuus, mutta esimerkiksi Nn1a puhuu kirjan nimestä, jolloin h:ton on muoto on perusteltavissa. s-loppuisissa sanoissa murteellinen muodon käyttö on kontekstista riippumatta nuorilla vähäistä.

siitä kristallihampaat varmasti. (Nn1a)

em mä oos saanus siltä kus sen, rannerrenkaam minä se on ittet tehenūt tai sen --. (Nn2b)

se nainen niinku. niinku, sei tiennū että siä altaas on niitä elikkoja --. (Nm1b)

siinoli että mitä, puolen kilometrin. süvüütehen. siä oj jo kahareksantoista, astetta. (Nm1b)

vähä tulis kalliiksi. – tulis turhan kallihiksi. ajattele että, sittek kus se jul- eikut tämä kouru tämä jääkouru tais se. --. (Nm1a)

5 ŠVAAVOKAALI

Švaa- eli välivokaali on tyypillinen piirre savolaismurteille, mutta sitä esiintyy yhtä lailla pohjalaismurteissa, joissa se tavataan useammassa konsonanttiyhtymässä kuin savolaismurteissa. Etelä-Pohjanmaan murteessa švaa on hyvin usein esiintyvä piirre, tosin välivokaalin kestossa ja laadussa on vaihtelua. Etelä-Pohjanmaan murteessa švaata esiintyy painollisen tavun lyhyttä vokaalia seuraavissa hetero-orgaanisissa konsonanttiyhtymissä lk, lkk, lp, lpp, lv, lm, ls, lh, hr, hd, hn, hm, hl, hv, hj ja nh. Kurikan murteessa švaavokaali on sama kuin edeltävän tavun vokaali (halako, tuhulata). (Laurosela 1922: 223—227.) Jos l:ää seuraa samassa paikassa ääntyvä konsonantti, välivokaalia ei muodostu, esim. yltyy. Samasta syystä lj-yhtymässäkään ei esiinny švaata, sillä liudennus on usein lähentänyt l:n ja j:n melkein homorgaanisen veroisiksi, esim. vilja (Kettunen 1940b: 352). Vaikka švaavokaali esiintyy sekä länsi- että itämurteissa, esiintymisalue on varsin yhtenäinen (ks. Kettunen 1940a: 199—200). Tässä tutkimuksessa on laskettu esiintymät l- ja h-alkuisista tapauksista, sillä nh-yhtymässä švaavokaali esiintyy vain poikkeuksellisesti. Laskelmissa on huomioitu myös tyypit palijo ja marijat. lj- ja rj-yhtymät ovat eteläpohjalaismurteissa hankalia; tyyppi poikkeaa švaavokaalista, sillä jälkimmäinen vokaali on muuttunut.

Taulukkoon 11 on koottu kurikkalaisten švaavokaalisten ja švaattomien tapausten frekvenssit ja prosenttiosuudet. Laskelmissa ei ole eroteltu švaan kestoasteita, sillä kurikkalaisten informanttien puheessa švaa on vakiintunut lyhyen vokaalin pituiseksi. Švaavokaalin pituutta on kyllä tarkasteltu monissa tutkimuksissa (ks. esim. Itkonen 1972: 27—; Mielikäinen 1974; Saanilahti—Nahkola 1988: 17—), mutta tässä työssä kvantiteettiseikkojen havainnollistaminen ei ole tarpeen eikä luotettavien tulosten saaminen olisi yksiselitteistä korvakuulolta.

Kurikkalaisten puhekielestä saatujen tulosten perusteella švaavokaalin esiintymisessä on nähtävissä sukupuolista sidoksisuutta sukupuoleen, kuten taulukko 12 osoittaa.

Švaavokaali kuuluu olennaisesti kurikkalaisten kieleen, sillä pienin prosentuaalinen osuus on nuorilla tytöillä (68,8 %). Kielenpiirteiden esiintymien määrä vaihtelee melkoisesti idiolekteittain (Nm1b 46 ja Km2a 221), mihin suurimpana syynä lienee infor-

manttien persoonakohtainen puheliaisuus. Švaavokaalien tapauksia tarkasteltaessa huomio kiinnittyy erityisesti tapauksien määrien huomattavaan vaihteluun. Nuorilla švaavokaalia esiintyy ryhmänä selkeästi vähiten (tytöt 68,8 % ja pojat 71,6 %), mikä sinällään tukee ajatusta, että nuorten kielessä väistyviä ovat kaikkein leimallisimmat murrepiirteet. Toisaalta nuorilla on ryhmän sisäistä hajontaa kaikkein eniten. Vanhimman ikäryhmän tapaukset ovat määrällisesti suurempia kuin keski-ikäisten naisten, mutta keski-ikäisten miesten frekvenssiluvut ovat selvästi muita suurempia. Erityisesti Km1b:n ja Km2a:n švaan esiintyminen on uskoakseni osittain selitettävissä sillä, että nämä miehet puhuvat vuolaasti. Aivan samalla tavalla voi selittää ryhmässään eniten švaallisia muotoja viljelleiden informanttien tapaukset: Vn1a, Vn2b, Vm2b ja Kn1a olivat parejaan puheliaampia ja kertoivat pitkiäkin tarinoita.

Vanhin ikäpolvi on edustuksessaan kaikkein yhtenäisin. Vähiten švaallisia tapauksia esiintyy Vn2a:lla (84,0 %) ja eniten taas Vm2b:llä (97,0 %). Erot vanhojen naisten ryhmässä ja vastaavasti saman ikäisten miesten ryhmässä eivät ole suuret, erityisesti naiset ovat tasaisesti murteellisella kannalla.

Keski-ikäiset ovat ryhmänä huomattavasti vanhoja heterogeenisempi. Keski-ikäisten naisten ryhmässä vaihteluväli on 55,0 % — 85,1 %. Parien keskinäiset prosenttiosuudet eivät ainakaan kerro siitä, että informantit pyrkisivät mukautumaan tämän piirteen osalta puhetoveriinsa. Murteellisia ovat kaikki nämä naiset, mutta Kn1a ja Kn2a ovat parejaan selvästi murteellisemmalla kannalla (85,1 % ja 68,9 %). Keski-ikäiset miehet sen sijaan ovat mielenkiintoinen ryhmä erityisesti esiintymämäärien suuren vaihtelun vuoksi. Löytyykö selitys puheliaisuudesta, sattumasta vai mistä, mutta Km1a:n esiintymien määrä (56) on huomattavasti pienempi kuin saman ryhmän muiden informanttien (129, 179 ja 98). Myös Km2b:n puheesta on löydettävissä huomattavasti pariaan vähemmän esiintymiä (Km2a 179 ja Km2b 98). Švaallisten muotojen prosentuaaliset osuudet kuitenkin ovat frekvenssilukujen jälkeen tarkasteltuna lähes huvittavan yksimieliset, sillä vaihtelu on 81,0 % — 87,5 %. Aviopuolisot Kn1a ja Km1a ovat ikäryhmässään murteellisimmat mies ja nainen, mikä voisi selittyä myös keskinäisen läheisen vaikutuksen pohjalta. Tämän teorian kuitenkin tässä otoksessa kumoavat Kn2a ja Km2a, jotka myös ovat aviopari, mutta joiden švaalliset esiintymät ovat kovin erilaiset. Kn2a:lla esiintymien määrä on suhteellisen pieni 71 ja prosentuaaliseksi luvuksi tulee švaallisissa tapauksissa 68,9 %, aviopuolison puheessa taas švaallisia tapauksia on

Taulukko 11: Švaavokaali kurikkalaisten puhekielessä

Informantti	+švaa		-švaa	
	f	%	f	%
Vn1a	134	85,9	22	14,1
Vn1b	50	86,2	8	13,8
Vn2a	68	84,0	13	16,0
Vn2b	125	86,2	20	13,8
Kn1a	120	85,1	21	14,9
Kn1b	58	67,4	28	32,6
Kn2a	71	68,9	32	31,1
Kn2b	33	55,0	27	45,0
Nn1a	53	72,6	20	27,4
Nn1b	64	75,3	21	24,7
Nn2a	45	70,3	19	29,7
Nn2b	47	57,3	35	42,7
Vm1a	92	91,0	9	9,0
Vm1b	42	91,3	4	8,7
Vm2a	80	87,0	12	13,0
Vm2b	154	97,0	5	3,0
Km1a	56	87,5	8	12,5
Km1b	129	83,0	27	17,0
Km2a	179	81,0	42	19,0
Km2b	98	86,7	15	13,3
Nm1a	65	85,5	11	14,5
Nm1b	25	54,3	21	45,7
Nm2a	56	65,1	30	34,9
Nm2b	71	74,7	24	25,3

Taulukko 12: Švaavokaali kurikkalaisilla naisilla ja miehillä ikäryhmittäin

Ikäryhmä	+švaa		-švaa	
	f	%	f	%
Vn	377	85,7	63	14,3
Kn	282	72,3	108	27,7
Nn	209	68,8	95	31,2
kaikki naiset	868	76,5	266	23,5
Vm	368	92,5	30	7,5
Km	462	83,4	92	16,6
Nm	217	71,6	86	28,4
kaikki miehet	1047	83,4	208	16,6

huikeat 179 ja švaallisten esiintymien prosenttiosuuskin nousee 81,0 %:iin.

Nuorten ryhmässä tytöt ovat vain hieman vähemmän murteellisemmalla kannalla kuin pojat, ero on oikeastaan olematon (tytöt 68,8 % ja pojat 71,6 %). Esiintymien määrät ovat melko tasaiset lukuun ottamatta Nm1b:tä, jolla tapauksia on huomattavasti muita vähemmän. Nm1b oli ainakin pariaan hieman hiljaisempi, mutta luvun pienuuteen löytynee varmasti muitakin tekijöitä. Švaalliset muodot ovat nuorten kielessä enemmistönä, eivätkä osuudet suuresti eroa edes vanhempien ikäluokkien vastaavista. Ryhmänä nuoret ovat muita vähemmän murteellisia, mutta idiolekteittaiset erot kertovat kuitenkin nuortenkin olevan vielä hyvin murteellisella kannalla.

Monissa viime vuosien tutkimuksissa švaavokaali on osoittautunut leimalliseksi sukupuolten erottajaksi ja miesten kielen tuntomerkitseksi. Jyväskylässä švaa kuuluu vanhimmissa haastateltavilla sekä naisten että miesten kieleen (60,6 % ja 75 %), mutta keski-ikäisistä ja nuorista švaavokaalia ovat käyttäneet lähinnä vain miehet (30—54 %); naisilla švaan osuus on noin 1 % (Silvennoinen 1980: 119). Eteläpohjalaisten koululaisten kielessä švaa on lähes yhtä vahvoilla sekä tyttöjen että poikien kielessä (tytöt 90,3 % ja pojat 96,8 %), mutta Jyväskylässä asuvilla miesopiskelijoilla on kaksinkertainen määrä švaata naisiin verrattuna (miehet 83,6 % ja naiset 39,9 %). Naisiin vieraalle murrealueelle muuttaminen on vaikuttanut huomattavasti yleiskielistävämmiin. (Järvi 1981: 71.) Jyväskylässä tehdystä tutkimuksesta huomattakoon, että siinä švaavokaalin osuutta ei ole laskettu absoluuttisista frekvensseistä.

Maaseutupitäjissä, esim. Haukivuorella ja Keiteleellä, piirre näyttää säilyneen paremmin, mutta koululaistyttöjen ja -poikien erot švaan käytössä näkyvät sielläkin (ks. Huttunen 1981: 74—77; Lahtinen 1980: 17). Sukupuolten väliseen eroon juuri švaavokaalin käytössä on arveltu syyksi mm. miesten hitaampaa puhenopeutta (Elert 1976: 18) ja heidän veltohkoa artikulaatiotaan (Mielikäinen 1974: 10). Švaa tuntuu olevan myös piirre, joka vaihtelee tilanteittain: virallisemmassa puhetilanteessa informantit käyttävät huomattavasti enemmän švaattomia muotoja kuin epävirallisessa tilanteessa (Jokinen—Jäppinen 1987: 81—83). Švaavokaali yhdistetään yleensä maskuliiniseen puhetapaan, ja Jokisen ja Jäppisen tutkimukset todistavat, että švaa on rennon ja huolettoman kielen piirre (ks. esim. Mielikäinen 1988: 99—100).

Kuten jo mainitsinkin, maaseutupitäjissä naisten ja miesten kielellä ei ole joidenkin tutkimuksien mukaan suurta eroa. Myös kurikkalaisilla švaan käytössä on havaittavissa vain vähäisiä sukupuoleen sidonnaisia eroja. Naiset ovat hieman vähemmän murteellisia, mikä vahvistaa viime vuosien tutkimusten väitettä siitä, että naiset yleiskielistyvät erityisesti švaavokaalin käytön suhteen miehiä nopeammin. Nuorten tyttöjen ryhmä on tässä suhteessa kuitenkin poikkeus, sillä tyttöjen švaalliset muodot ovat Nn2b:tä lukuun ottamatta prosentuaalisesti korkeammat kuin esimerkiksi keski-ikäisten naisten (poikkeuksena Kn1a). Švaavokaali ei ainakaan Kurikassa ole piirre, josta nuoret aivan erityisesti pyrkisivät eroon. Švaa on leimallinen murrepiirre, joten sen melko runsas esiintyminen nuortenkin kielessä osoittaa, että murre saa kuulua puheesta.

Taulukoissa 13 ja 14 on esitetty švaan edustus yhtymän alkukonsonantin mukaan, taulukossa 13 l-alkuiset ja taulukossa 14 h-alkuiset konsonanttiyhtymät. nh-yhtymä on jätetty laskuista pois, sillä siinä esiintyy švaavokaalia vain poikkeustapauksissa.

Useimmilla informanteilla švaavokaali on säilynyt parhaiten h-alkuisissa konsonanttiyhtymissä eli yhtymissä hr, hd, hn, hm, hl, hv ja hj. h-alkuiset yhtymät ovat Etelä-Pohjanmaalla yleisiä (Mielikäinen 1981: 72).

siin_oli joku aiva ihimeellinen se, koodi, tai se, sana. (Nn1b)

käärähäv vain, eihäv sitä tartte ühtehem menohon teherä. (Nn1a)

mitä lahajoja sait. (Nm2b)

ja nüt mä oon tämäv viikov välillä töis kup pertti oj johonakip pesäpalloleirillä poikien kaps. (Kn1a)

jotta siin_ei ook kus särkiä ahaventa ja sellasta. (Km2a)

ja se pani mult- sitte, multa sittep püütämähän sitte että enkö mä müij jotta hän sais äitiņ herättää oikialla kahavilla. (Vn2a)

me tulimma ühüres körötimmä ja mä vein ne sinnej ja. (Vm1a)

talavella ja keväällä ne teki olovana pahaa ettei ne nüt oo ainakaal lehedes ollu että ne niij kovin. (Vn2b)

Esimerkeistä viimeisin kiinnittää huomion, sillä švaallisuus on Vn2b:lla sataprosenttinen h-alkuisissa konsonanttiyhtymissä, mutta tässä tapauksessa murteellinen švaa on

saanut rinnalleen yleiskielisen, hieman hyperkorrektin d:n. Sana ponnahtaa hyvin murteellisesta puhetulvasta kuulijan korvaan. Vanhimmilla informanteilla h-alkuisten konsonanttiyhtymien švaallisuus on vähintään 93,8 %. Naiset ja miehet ovat tasavertaisesti hyvin murteellisia, suuria eroja ei synny. Frekvenssimäärät vaihtelevat melkoisesti, mutta tulos antanee kuitenkin suuntaa puhekielen tilanteen hahmottamiselle. l-alkuiset konsonanttiyhtymät sen sijaan ovat yleiskielistyneet enemmän. Murteellisin informantti on 95,1-prosenttisesti švaallisella kannalla (Vm2b), mutta yleiskielistyneimmän švaavokaalin osuus on vain 72,7 % (Vn2a).

Konsonanttiyhtymien välillä on suuriakin eroja, mikä selittyy yksinkertaisesti sillä, että jotkut yhtymät käyvät vähitellen vanhahtaviksi. Seuraavat muodot eivät ole käymässä harvinaisiksi vanhojen kurikkalaisten puheessa, mutta vastaavat tapaukset tuntuvat yleiskielistyvän h-alkuisia konsonanttiyhtymiä enemmän:

mä en oom muistanu en vähääkää tätä asiaa. voi helevetiṅ helevet-. voi totta --. (Vm1b)

se meni kahareksi se meni vissihṅ keskeltä halaki se pitäjä. jäi **venäjäm** puolellej ja. (Vm1a)

-- kum meirän oli. koloketäneliä teirän oṅ koloketäkolomes sitte. (Vn1a)

-- vanhemmap paimenet sanoo että jos oli kellota. külümääsemmaaskit tosiaan niin tuo sinne --. (Vm2b)

Keski-ikäisten murteellisuus on yksiselitteisen vahva. Viidellä švaallisuus h-alkuisissa yhtymissä on tasan 100 %, loppuilla kolmella švaallisuus on lähes yhtä vahvaa, sillä näillä informanteilla švaavokaalisten muotojen osuudet ovat 97,0 %, 92,5 % ja 86,5 %. Yleiskielistynein keski-ikäinen, Kn1b, on yleiskielisellä kannalla myös l-alkuisissa konsonanttiyhtymissä, sillä niistä vain 53,1 % on švaallisia. Kyseisen informantin frekvenssiluvutkaan eivät ole kovin korkeat, mutta tämä ei liene selitys yleiskielistymiselle, sillä pieniä ovat frekvenssiluvut esimerkiksi Km1a:llakin ja hänellä h-alkuisten konsonanttiyhtymien murteellisuus on täydellinen. Keski-ikäisistä informanteista Kn1b tuntui jännittävän tilannetta eniten. Hänen puhetyylinsä voisi muutenkin katsoa olevan harkittua ja korrektia. Ehkä Kn1b kontrolloi leimallisten murrepiirteiden käyttöä ainakin hieman pariaan voimakkaammin. l-alkuiset konsonanttiyhtymät ovat keski-ikäisillä yleiskielistyneet h-alkuisia enemmän.

Taulukko 13: Švaavokaalin edustus kurikkalaisilla l-alkuisissa konsonanttiyhitymissä

Informantti	+švaa		-švaa	
	f	%	f	%
Vn1a	62	76,5	19	23,5
Vn1b	23	86,2	7	23,3
Vn2a	32	72,7	12	27,3
Vn2b	62	75,6	20	24,4
yht.	179	75,5	58	24,5
Kn1a	51	70,8	21	29,2
Kn1b	26	53,1	23	46,9
Kn2a	43	57,3	32	42,6
Kn2b	32	55,2	26	44,8
yht.	152	59,8	102	40,2
Nn1a	29	60,4	19	39,6
Nn1b	30	65,2	16	34,8
Nn2a	20	51,3	19	48,7
Nn2b	17	35,4	31	64,6
yht.	96	53,0	85	47,0
kaikki naiset	427	63,5	245	36,5
Vm1a	42	84,0	8	16,0
Vm1b	13	76,5	4	23,5
Vm2a	65	85,5	11	14,5
Vm2b	97	95,1	5	4,9
yht.	217	88,6	28	11,4
Km1a	21	72,4	8	27,6
Km1b	80	78,0	23	22,0
Km2a	75	64,0	42	36,0
Km2b	38	72,0	15	18,0
yht.	114	56,4	88	43,6
Nm1a	38	77,6	11	22,4
Nm1b	13	40,6	19	59,4
Nm2a	23	46,0	27	54,0
Nm2b	40	65,6	21	34,4
yht.	113	59,2	78	40,8
kaikki miehet	444	69,6	194	30,4

Taulukko 14: Švaavokaalin edustus kurikkalaisilla h-alkuisissa konsonanttiyhdyksissä

Informantti	+švaa		-švaa	
	f	%	f	%
Vn1a	72	96,0	3	4,0
Vn1b	27	96,4	1	3,6
Vn2a	36	97,3	1	2,7
Vn2b	63	100	0	0
yht.	198	97,5	5	2,5
Kn1a	69	100	0	0
Kn1b	32	86,5	5	13,5
Kn2a	28	100	0	0
Kn2b	31	97,0	1	3,0
yht.	160	96,4	6	3,6
Nn1a	24	96,0	1	4,0
Nn1b	34	87,2	5	12,8
Nn2a	25	100	0	0
Nn2b	30	88,2	4	11,8
yht.	109	91,6	10	8,4
kaikki naiset	367	94,6	21	5,4
Vm1a	50	98,0	1	2,0
Vm1b	28	100	0	0
Vm2a	15	93,8	1	6,2
Vm2b	57	100	0	0
yht.	150	98,7	2	1,3
Km1a	35	100	0	0
Km1b	49	92,5	4	7,5
Km2a	104	100	0	0
Km2b	60	100	0	0
yht.	248	98,4	4	1,6
Nm1a	27	100	0	0
Nm1b	12	85,7	2	14,3
Nm2a	33	91,7	3	8,3
Nm2b	31	91,2	3	8,8
yht.	103	92,8	8	7,2
kaikki miehet	501	97,3	14	2,7

niim mun tuli selekähän tännek kuules sellaanen. musta. (Kn1b)

ja kun, ne vähä puluputti tullesnaṣa n oli vähä ottanuv vissihin. kalijaa. (Km1b)

-- jotta erikoonen, ikäpolovi. (Kn2a)

oli siä aika paljo näitä kurikkalaisia mutta se oj just jotta sielä ei näem muuta kuk kävelemällä. (Km1b)

mutta niin se on aina kuv valetahan niij joku kissi tai koiraj jäljet siihej jää. (Km2b)

-- kum mä teeveestä kattoon kuulek kun. ju- tulvivan, joen ülittek kuulul lähäretähän nelivetoosella ürittämähän. (Km2b)

et s_oli vala-, valkoonen amerikkalaanej joka sinnes soitti niihän se on. (Km2a)

Viimeisenä manittu Km2a:n esimerkki kertoo kontekstin vaikutuksesta kieleen, jota ihminen käyttää. Km2a on vahvasti murteellinen (ks. tarkemmin luku 8), mutta tässä tapauksessa hän korjaa murteellisena aloittamansa sanan yleiskieliseen muotoon — tosin vain ensimmäisen piirteen kohdalta, sillä oj-diftongi on kuitenkin murteellisessa pitkävokaalisessa muodossaan. valkoonen kuulostaa itse asiassa huvittavan hyperkorrektilta: aivan kuin yritys yleiskielisyyteen pyrkimisessä olisi jäänyt kesken, kyky ja halu ”puhtaaseen suomeen” puuttuisivat. Km2a kertoo esimerkissä tarinaa tosisattumuksesta; tarina sijoittuu Yhdysvaltoihin, outoon ympäristöön, joten asian erilaisuus vaikuttanee siihen, että informantti pyrkii yleiskielisyyteen.

Jokaisen informantin murteellisuus l-alkuisissa tapauksissa on huomattavasti heikompi kuin h-alkuisissa konsonanttiyhitymissä, joten keski-ikäisten kurikkalaisten käyttämä kieli on ainakin tässä tapauksessa odotuksenmukaista.

Nuorten kurikkalaisten kieli on myös odotuksenmukaista, sillä h-alkuisten konsonanttiyhitymien švaallisuus on vahvaa (yli 85,7 %) ja l-alkuisissa tapauksissa yleiskielistyminen on edennyt hyvinkin pitkälle (Nn2b +švaa 35,4 %). Tytöt ovat poikia hieman murteellisempia h-alkuisissa tapauksissa. Idiolektikohtaiset erot ovat melko huomattavia, mikä kertoo vain informanttien persoonallisista eroista ja tilanteen vaikutuksesta.

mä ku^ujen aina aamulla mä meen ainakit tuolta, korhosen kautta ja sitte. päivällä kut tuloo koulusta niin sittem mä em pakostim mee sieltä. (Nn2a)
se taas alakaa pian, pariv viikom päästä. (Nm2a)

siis silloon ku hiihtoloma alkaa. (Nn2b)

-- siit_ei saanum mitääs selvää siitä. küllä se aiva hüvil lauloo mut niistä sanoosta ei saanus selevää. (Nn2a)

no ei ainakaa ankkurihissi on helepoot melekeen kus saa laittaaan niinkus suuraa tuosta nuon. (Nm1a)

sittem m_olⁱhiⁿ siä niin, oli sellaanen oikeen halavalla saatu niin hüvä hotelli. s_oli niinkus sellaanen hotelli et siel_ei ollum mitääk ke-ravintoloota eikä mitääk keittiötä. (Nm1b)

s_oli niinku. seⁿ sen takia se oli halpa että se oli niinkul laskettelijoollem mutta ku oli kesä --. (Nm1b)

Parin jäsenet sinällään eivät ole tuntuneet vaikuttavan toistensa käyttämään kieleen; informanttien välisiä eroja ei voi selittää puhekumppanin kielen vaikutuksesta johtuviksi.

Nn2b: -- niin siel_ei ollum mitääm mikä maksaas kolkütäüks markkaa, mutta, eikö se harja maksa kolkütüks markkaa.

Nn2a: kolokütäühüeksän.

Nn2b: ei maksa.

Nn2a: on kolkütüheksän.

Nn2b: ei muuten ollu.

Nn2a: on on, s_on.

Nn2b: ainakaas silloon ei olluk kum mä käviⁿ kattomas.

Nn2a: tuo harja on kolokütüheksäm markkaa. mutta tuo harja on niim palio.

--

Näyttäisi siltä, että mitä harvinaisempi yhtymä on, sitä vaivalloisempaa on švaan ujutaminen konsonanttiyhtymän jäsenten väliin. Yhteistä kaikkien konsonanttiyhtymien esiintymiselle on se, että švaavokaali on keskittynyt määräsanoihin, joita käytetään paljon jokapäiväisissä puhetilanteissa.

ja s_uolis toisaalta parempi kun nuostaki ol lähtenym melekeen kaikista jo se valakoonen siitä päästä. (Nn2a)

ollahan_{ko} kolomella vaiv viirellä kortilla vai. (Nn1 1a)

niin kato, ainakis se, matikka jakso on niin tühümä ku ollaj ja voi. (Nm2b)

me lähätähäl lokakuuv viires päivä **mareiralle**. ajattele. (Kn1a)

s_uolis niinkup palijo helepompaa. (Km1a)

sittet tosiaan että kus sä ensimmääsen kerran kosket niin se meni kokonansa se kammo. jot- sit_uei niinkus sej jäläkehen sitte ollut että. (Kn2a)

oliko se nūp perätik kahareksan henkiä pūstūū majoottamahan --. (Vm1a)

talavella tai koska se kiertokoulu siä alakoo siä **paavolaännäellä** --. (Vn1b)

Tämän tutkimuksen aineistossa esiintyvät suuritaajuiset sanat ovat kuta kuinkin samat kuin muissakin tutkimuksissa (esim. Nuolijärvi 1986: 64—65; Jokinen—Jäppinen 1987: 82—83).

6 JÄLKITAVUJEN *i*-LOPPUISET DIFTONGIT

Kantasuomalaisen jälkitavun *i*-diftongin kehitystä suomen murteissa voidaan selittää kolmen varhaisen murrekomponentin pohjalta: 1) varhaisen lounaisen murremuodon, jolle on ollut tyypillistä diftongin *i*:n säilyminen, 2) muinaiskarjalaisen, jonka mukaista on ollut diftongin *i*:n säilyminen umpitavussa ja kato avotavussa sekä 3) muinaishämäläisen murremuodon, jolle on tyypillistä diftongin *i*:n kato kaikissa asemissa. Etelä-Pohjanmaan murteessa *i*-loppuisten diftongien edustus on selkeä: painottoman ja sivupainollisen tavun diftongi on kehittynyt alkukomponenttiaan vastaavaksi pitkäksi vokaaliksi. Missään muussa suomen murteessa ei ole näin johdonmukaista kehitystulosta. (Juusela 1989: 58—59.)

Eteläpohjalaisen edustustavan syntyä on selitetty saman tiedon pohjalta, jonka avulla hahmotetaan eteläpohjalaismurteiden syntyä yleensäkin. Kysessä on varhaisen lounaisen ja varhaishämäläisen murrekomponentin yhteentörmäys, jossa hämäläismurteille ominainen painottoman tavun diftongin *i*:n katoedustus yhtyi lounaiseen diftongiedustukseen. *i*-loppuisia diftongeja sisältäneiden sanojen vahva-asteisuus on edelleen vaikutusta hämäläismurteista. (Juusela 1989: 60.)

Lauroselan (1913: 79—87) mukaan Etelä-Pohjanmaan murteen pitkä vokaali on vanha piirre. Lauroselan päätelmä perustuu vanhojen asiakirjojen materiaaleihin. Painottomassa tavussa on *i*-diftongi merkittynä näkyviin vielä 1600-luvun lopullakin, mutta rinnalla alkaa olla myös yksivokaalista *asua* sekä joskus jopa kahta samanlaista vokaalia. Lauroselä tulkitsee diftongin muuttuneen pitkäksi vokaaliksi, kun 1700-luvun alkupuolella *i*:tä ei asiakirjoissa enää ole merkitty näkyviin. Vanhoissa kartoissa ja muissa asiakirjoissa on kirjoitettu joskus selkeästi pitkävokaalisia muotojakin. Sivupainolliseen asemaan muutos on Lauroselan mukaan levinnyt 1700-luvun keskivaiheilla.

(Jälkitavujen *i*-loppuisista diftongeista ks. tarkemmin mm. Juusela 1989; Rapola 1966: 467—485.)

Tähän tutkimukseen olen ottanut mukaan i-loppuisten diftongien tapauksista pronominaalit sellainen ja tällainen sekä yksikön ja monikon imperfektimuodot 1. ja 3. persoonissa.

6.1 Pronominaalit sellainen ja tällainen

inen-nomineihin laskettavat pronominaalit sellainen ja tällainen vaihtelevat murteittain. Diftongi on näissä tapauksissa myöhäsyntyinen, mutta se käyttäytyy alkuperäisen diftongin tavoin. Eteläpohjalaismurteiden ja samalla myös tutkimukseni kurikkalaisten kanta näissä tapauksissa on selvä: pitkä vokaali on yksiselitteisesti yleisedustus. Toisena varianttina kurikkalaisilla keski-ikäisillä naisilla ja nuorilla esiintyy hieman katoa, tyyppiä sellanen, tällänen. Taulukoihin 15 ja 16 on koottu sellainen- ja tällainen-pronominaalien edustus Kurikan murteessa informanteittain.

Taulokossa 15 huomion kiinnittää se, että vanhat naiset ja miehet sekä keski-ikäiset miehet ovat yksiselitteisesti murteellisen, pitkävokaalisen variantin kannalla. Frekvenssit ovat niin suuria, että päätelmät vaikuttavat päteviltä. Pitkävokaalisuus on vakiintunut vanhojen kurikkalaisten kieleen edellisten sukupolvien mallin mukaan, ja keski-ikäiset miehet ovat edelleen kiinni vanhakantaisessa muodossa.

tuoki oli kuulep pieni osa sellaanev viis senttiä pitkä ja sellaanem p-, matala osa niin. küllä ne voi küllä kallihiaki olla. (Km2a)

se vaiñ kehuu että küllä se niinjus sellaanev värikäs tämä, **kurikam** puku. (Km1a)

ja sillä **jukall** oli sellaanen tapa sitte jotta ku oli klasiki auki se nakkeli sieltä kuulen niin. hietaa ja kiviä kuules sitten niin. sisälle. (Vn1a)

joo kus se sellaasenkit tehenüj ja uima-. -allas, on tuvan takana. (Vn2b)

-- ei kää enää juuri koskaa eikä kukkaa. naapurit. mutta, sellaaseksi se menöö sitte ei se. (Vn2a)

sellaanem mikähän taloo se nüt on ollu. jo- johona on tuota talavisota, soran. eikös se talavisoran. jo pitänü, tämär raja, tuli. mikä se sielä nū on. – niin katos siin oli sellaanen. taloo. (Vm1b)

mä sanoon ettei **aarne** kuules sellaasia muista enää ett_oli hüvä kus soitit.
(Vm1a)

joskus tuli hanjkaluuksia kun. süüspuolehen oli sellaasia, sanottihin, kouk-
kupaarmaksi. ja ja sellaanen kut tuli lehemäj kimp puhun --. (Vm2a)

sellaanen-variantti ei ole vakiintunut kielenoppaiden puheessa vain tiettyihin konteks-
teihin, vaan muotoa käytetään joka tilanteessa. Tyypille on ominaista sen liittyminen
tarinointiin ja selostavaan puheeseen. Se on erityisesti vanhoilla kurikkalaisilla piirre,
joka esiintyy kerrottaessa jostakin hieman seikkaperäisesti. Muoto tuntuisi kuuluvan
puhetapaan silloin, kun puhuja haluaa elävöittää kieltään tai toisaalta on hieman epä-
varma tai joutuu muusta syystä miettimään sanottavaansa pidempään. Kielessä on pal-
jon sanoja ja muotoja, jotka ovat puheessa vain täytelisänä; tämä on tyypillistä puhutulle
kielelle. Puhutussa kielessä kielenkäyttäjät tarvitsee aikaa prosessointiin, ja täytelien
käyttö on yksi tapa antaa itselle mahdollisuus pohtia sanottavaansa.

Keski-ikäiset kurikkalaisnaiset ovat ryhmänä heterogeeninen: kaksi informanttia (Kn1b
ja Kn2b) on täysin pitkävokaalisen variantin kannalla ja kaksi kielenopasta on käyttänyt
myös muotoa sellanen muutamia kertoja. Keski-ikäisillä naisilla pitkävokaalisuus on
pääsääntöistä, mutta puhekielinen katoedustus on siirtymässä heidänkin puheeseensa.

em mä sitted se-. sellasihin oom mennüm mutta kül-. küllä ne arvolisäve-
rokurssit niin ne on olluk küllä. mulle ainaki. (Kn1a)

joo ja sitted taas sillaa että se on kumminkin niinkus sellanen. peruspoh-
jalaanen ni-, ehkä sen. niinku helepompi sitted vielä alakaakkis sitä juttua
että. (Kn2a)

ja kukkia palijo ja kaikkia sellaasia. (Kn1a)

küllä se sellaasta aikaa oli. (Kn2a)

kaks suurta palaa kakkua. sellaasta niinku. täütekaakun tüülistä. (Kn2b)

Nuoret ovat ikäryhmänä muista erottuva, sillä Nn1a:ta ja Nn2a:ta lukuun ottamatta jo-
kaisella on ainakin yksittäinen sellanen-variantti puheessaan. Nn1b käyttää katoeduk-
sellista muotoa kuusi kertaa ja pitkävokaalista muotoa 21 kertaa; informantti hakee sel-
västi puhekielistä muotoa kielenkäyttöön. Nuorilla pojilla tyypin frekvenssit ovat
melko korkeat, joten sellanen-varianttien osuus kokonaisuudesta ei ole kovin suuri. Jo-
kainen kurikkalaispoika kuitenkin käyttää katoedustuksellista muotoa muutamia kertoja,

mikä kertoo tendenssistä. Nuoret käyttävät ryhmänä yksiselitteisimmin sellanen-tyyppiä omassa kielessään. Tämä lienee suoraa seurausta siitä, että muoto on puhekielinen, ja nuoret ovat yleensäkin puhekielisyyksien kannalla voimakkaimmin.

sellaasia vähä pieniä matoja vetää siä ja sitte. aseistuksena on kaikkia, kraniitista, siñkohon. (Nm1b)

sieltä tuloo sellaanen, suomeksi sellaanem miesääni, virittimessänne ei olem mitään vikaa, älkää ùrittäkös säätääk kuvaa se aiva menöö hämäästi e- kuva siinä. s_on niñkuj joku húpnoosi sellaanen. jännä. (Nm1b)

katop püöräälúhousut vain niillä jalaas ja sitted sellaaset, pairat sellaaset. (Nm2a)

hei, onko täs sellaanenkin nimi kuk **kukka**. ja mitä **pät män** ja jotakir **rat-tia** ja. (Nn1a)

ja s_oli vähä sellaasta túlsäm puoleista. ja sitted siihen tuli sellaanej joku päñdi mihinä oli -- jotaki olisko olluj jotaki. kuustoista seittemäntoista vuotiaita jätkiä kaikki. (Nn2a)

sellanev vähä tanelin näköönen. s_on **olavin** näköönen úhtäkkiä. tai no emmä tierä. (Nn1b)

joo joo. sellasia kämmäriä. (Nm2b)

se kuulemma pelaa johonaki keski tuo- mä kúsúúj jotta pelaakko keski torjuja-. kus siinä pitää olla sellanem pisim mies, ja mä olim palijo piree sitä siinä kus seisoo vieres. (Nm 2a)

Kurikkalaiset ovat sekä naisten että miesten osalta eteläpohjalaisen sellaanen-variantin kannalla, mutta nuorten ja myös jonkin verran keski-ikäisten naisten puheessa kuulee vaikutteita puhekielen muodosta. Ehkä nuoret ja asiakaspalvelutyötä tekevät keski-ikäiset naiset (Kn1a ja Kn2a) vieroksuvat aika ajoin, tiedostamattaankin vanhaa murteellista tyyppiä. Toisaalta nuorissa tytöissäkin on kaksi, jotka ovat täysin pitkävokaalisen variantin kannalla. Muutos on kenties tapahtumassa, mutta vanhan muodon paine on ympäristöstä vielä voimakas ja se vaikuttaa kielenkäyttäjän tietoisiin ja tiedostamattomiin valintoihin.

Taulukossa 16 on nähtävissä, että tällainen-pronominaalin käyttö on kurikkalaisilla täysin saman suuntaista kuin sellainen-sanassa. Vanhat kurikkalaiset sekä keski-ikäiset miehet ovat täysin pitkävokaalisen tälläänen-muodon kannalla; yhdelläkään heistä ei

Taulukko 15: i-loppuisen diftongin edustus Kurikan murteessa pronominaalissa sellai-
nen

Informantti	<u>sellaanen</u>		<u>sellanen</u>	
	f	%	f	%
Vn1a	26	100	0	0
Vn1b	21	100	0	0
Vn2a	29	100	0	0
Vn2b	14	100	0	0
yht.	90	100	0	0
Kn1a	34	94,4	2	5,6
Kn1b	26	100	0	0
Kn2a	23	85,2	4	14,8
Kn2b	20	100	0	0
yht.	103	94,5	6	5,5
Nn1a	35	100	0	0
Nn1b	21	77,8	6	22,2
Nn2a	25	100	0	0
Nn2b	29	96,7	1	3,3
yht.	110	94,0	7	6,0
kaikki naiset	303	95,9	13	4,1
Vm1a	42	100	0	0
Vm1b	27	100	0	0
Vm2a	22	100	0	0
Vm2b	38	100	0	0
yht.	129	100	0	0
Km1a	17	100	0	0
Km1b	24	100	0	0
Km2a	36	100	0	0
Km2b	15	100	0	0
yht.	92	100	0	0
Nm1a	37	88,1	5	11,9
Nm1b	67	95,7	3	4,3
Nm2a	31	88,6	4	11,4
Nm2b	22	88,0	3	12,0
yht.	157	91,3	15	8,7
kaikki miehet	378	96,2	15	3,8
kaikki	681	96,1	28	3,9

Taulukko 16: i-loppuisen diftongin edustus Kurikan murteessa pronominaalissa tällai-
nen

Informantti	<u>tälläinen</u>		<u>tällänen</u>	
	f	%	f	%
Vn1a	8	100	0	0
Vn1b	2	100	0	0
Vn2a	4	100	0	0
Vn2b	1	100	0	0
yht.	15	100	0	0
Kn1a	14	100	0	0
Kn1b	10	100	0	0
Kn2a	13	81,2	3	18,8
Kn2b	8	100	0	0
yht.	45	93,7	3	6,3
Nn1a	18	90,0	2	10,0
Nn1b	23	100	0	0
Nn2a	11	100	0	0
Nn2b	17	85,0	3	15,0
yht.	69	93,2	5	6,8
kaikki naiset	129	94,2	8	5,8
Vm1a	7	100	0	0
Vm1b	1	100	0	0
Vm2a	4	100	0	0
Vm2b	11	100	0	0
yht.	23	100	0	0
Km1a	4	100	0	0
Km1b	3	100	0	0
Km2a	8	100	0	0
Km2b	2	100	0	0
yht.	17	100	0	0
Nm1a	12	85,7	2	14,3
Nm1b	7	100	0	0
Nm2a	8	88,9	1	11,1
Nm2b	4	66,7	2	33,3
yht.	31	86,1	5	13,9
kaikki miehet	71	93,4	5	6,6
kaikki	200	93,9	13	6,1

esiinny muita muotoja puheessaan. Tendenssi on kiistaton, vaikka frekvenssit ovatkin melko pieniä. tälläänen-muodon tulokset vahvistavat myös sellaanen-tyypin tulosta: vanha muoto elää kurikkalaispuheessa vahvana.

kun näistä tällääsistä omista ümpürööstä lähtöö. jotta on op- jot_{on} oppi-
nut täs püörimähän nu ja sittek kum menöö tuonne. kaupunkilahan niin,
elämä on aiva erilaasta. ja se rütmiki. (Vn1b)

küllä se kova reisu kuulev tällääselle ihmiselle on. (Vn1a)

se siskoo, niill_{on} tälläänem pari. tuota. taloo, sielä huvilalla. (Vm1b)

siin_{on} korkia näkötorni raurasta josta, meikäläi-, vartiomiehet sittes seu-
raa. (Vm1a)

Keski-ikäiset naiset ovat Kn2a:ta lukuun ottamatta tälläänen-tyypin kannalla kokonaan. Kn2a on ryhmässään poikkeus, sillä hänellä on prosentuaalisesti eniten sekä sellanen-että tällänen-variantteja. Muutoin hyvin murteellinen informantti (ks. luku 8) on näissä pronominaaleissa käyttänyt katoedustuksellista, puhekielistä muotoa, mikä on ilmiönä kiinnostava. Syitä voi etsiä ehkä vakuuttavimmin informantin työtaustasta: Asiakaspalvelu vaatii kielenkäyttöä, jossa murteellisuudet helposti karsiutuvat. Toisaalta Kn2a työskentelee paikassa, jossa toimii myös paljon nuoria, joiden kielenkäyttö osaltaan saattaa myös vaikuttaa valittuihin kielenpiirteisiin.

tiäkkö kuulet tuo on. **tallinnasta**. **tallinnasta** kuulet tuonus tälläänem
martti niminen, nuorimies. (Kn1a)

pitää olla tutkinto suoritettuna ennen kus si-. ei sinnep pääset tälläänen ta-
vallinen enää että --. (Kn1b)

siä ov vähä kaikkia. rullaverhoa tällästä. siä om pitsiä --. (Kn2a)

joo no kuulev vuoremmäen kaupan alta lähtöö siitä tällänen tie niin_{ku}.
kum mennähän täältä. (Kn2a)

Nuoret kurikkalaiset ovat käyttäneet tällänen-varianttia vähemmän kuin sellanen-muotoa, mutta selvästi nuoret ovat kuitenkin ryhmänä vahvimmin katoedustuksellisen tyypin käyttäjiä. tällänen-muotojen käyttö tuntuu kuitenkin olevan sattumanvaraista, ja selvästi pitkävokaalinen tyyppi on vakiintunein.

ja sitem menöö kaikki sekaasin. tälläänen. hieno mum mielestä. (Nn2a)

menettää arvon nopiempaa kuj joku auto, tai tälläänen. (Nm1a)

no niin ievana, mäkit tuos kum mä tulin tuosta. tuon. tällästä suoraa pitki tuosta niij koko aika piti ajaas sitä ühtä. (Nn2b)

tälläsihim pölöhööhij jourutahan. (Nm2b)

6.2 Imperfektimuodot

Imperfektimuodoissa *i*-loppuinen diftongi on voinut säilyä sellaisissakin murteissa, joissa muuten kielenkäyttäjät ovat kadon kannalla. Ilmiötä on selitetty sillä, että diftongilla on tärkeä funktio imperfektin osoittajana. Eteläpohjalaismurteissa diftongin korvaa imperfektimuodoissa yleensä kuitenkin pitkävokaalinen variantti, esim. sanoon, tuloo. (Juusela 1989: 253.) Lauroselan (1913: 99) mainitsema tt:llinen muoto on tyypillinen myös Kurikassa; tyyppi menittä, uskootta on levinnyt preesensin analogian mukaan.

Etelä-Pohjanmaan murteessa preesens- ja imperfektitaivutus on poikennut muista suomen murteista, sillä osassa aluetta kaikki monikolliset persoonapäätteet ovat eronneet preesensissä ja imperfektissä toisistaan. Persoonapäätteet ovat seuraavat: mon. 1. persoonan preesens saamma, imperfekti saima; mon. 2. persoonan preesens saatta, imperfekti saija ~ saita; mon. 3. persoonan preesens sanoivat, imperfekti sanoot. (Lauroselan 1913: XV, XVIII—XIX, XXI—XXII.) Tämän vuosisadan alusta saakka murre on kuitenkin pääasiallisesti ollut preesensin analogian mukaan syntyneiden muotojen kannalla (mt. 98—99). Merkittävää on se, että eteläpohjalaismurteessa preesens- ja imperfektitaivutus ei ole vakiintunut erilaisten persoonapäätteiden varaan, vaan pitkävokaalisuus on yleistynyt imperfektin erilaisista päätteistä huolimatta (Juusela 1989: 254).

Taulukossa 17 on koottuna *i*-loppuisten diftongien edustus kurikkalaisten imperfektimuodoissa yksikön ja monikon 1. ja 3. persoonissa. 1. ja 3. persoonan muodot kertovat riittävästi tästä kielenilmiöstä, jotta päätelmiä imperfektin käytöstä voi tehdä. Erityisesti 1. ja 3. persoonissa tulevat esille muutamat eteläpohjalaismurteelle tyypilliset erikoistapaukset, jotka ovat huomionarvoisia. Yksikään kielenopas ei kertaakaan käyttänyt muuta kuin pitkävokaalista varianttia. Tämän vuoksi taulukkoon on koottu vain kielen-

piirteen frekvenssit jokaiselta informantilta. Frekvenssit osoittavat, että tulos on ainakin suuntaa antava.

Muutamaa informanttia lukuun ottamatta frekvenssit ovat sen verran suuria, että päätelemien teko on mahdollista. Tärkein huomio on kuitenkin se, että kurikkalaiset nuoresta vanhaan ovat systemaattisesti pitkävokaalisen muodon kannalla. Yleiskielinen saati katoedustuksellinen muoto ei edes yksittäisenä vilahda kenenkään puheessa.

Vanhojen ja keski-ikäisten kielessä pitkävokaalinen variantti on odotuksenmukainen. Keski-ikäiset naiset olisivat voineet käyttää yleiskielistä tai katoedustuksellista muotoa, sillä pronominaaleissa tällainen ja sellainen tämän ryhmän naiset olivat osittain taipuneet tällänen, sellanen –muotoihin (ks. taulukot 15 ja 16). Nuoret yllättävät pitkävokaalisten muotojen sataprosenttisella käytöllään, sillä vahvan murteellinen variantti voisi hyvinkin taipua puhekielisyyden vaatimuksen alla. Ympäristön paine — vahvaa murretta puhuvat kurikkalaiset — vaikuttaa nuorten käyttämään kieleen siten, että heidänkin sanansa taipuvat imperfektimuodoissa pitkävokaalisina. Pitkävokaaliset variantit ovat täysin vakiintuneita kurikkalaiseen puheenparteen.

Yksikön 1. persoona

mä sekootan näis peliis. (Nn1b)

osaaksä maijaa. küsüünkö mä jo. (Nn1b)

mä kattoon että siel_om pul-, pesä tühüjä niim mä panin täütehem puita. (Km2a)

-- alakas hietatie niin, minä annoon tulla. (Vm2b)

Monikon 1. persoona

kattoommako me sen. (Nn2b)

me puhuumma sinnej jo molemmin. (Kn1b)

-- me vähäm müöhästüümmä. (Vm1b)

Yksikön 3. persoona

se kaatuu sinnej ja se lähti niinju hūökkäämähän. (Nm1b)

kehuu jotta vie sen. tuota niin niin, tüöpöürälles sen. (Km2b)

Taulukko17: i-loppuisten diftongien frekvenssit Kurikan murteen imperfektimuodoissa persoonittain

Informantti	Yks. ja mon. 1. pers. VV f	Yks. ja mon. 3. pers. VV f
Vn1a	17	29
Vn1b	4	11
Vn2a	24	22
Vn2b	11	17
yht.	56	79
Kn1a	9	24
Kn1b	12	16
Kn2a	11	18
Kn2b	9	11
yht.	41	69
Nn1a	18	7
Nn1b	24	5
Nn2a	23	10
Nn2b	37	8
yht.	102	30
kaikki naiset	199	178
Vm1a	13	28
Vm1b	8	16
Vm2a	4	14
Vm2b	9	38
yht.	34	96
Km1a	10	19
Km1b	8	29
Km2a	21	37
Km2b	7	16
yht.	46	101
Nm1a	14	9
Nm1b	15	17
Nm2a	21	12
Nm2b	27	14
yht.	77	52
kaikki miehet	157	249
kaikki	356	427

-- sanoo että niitä oli niim maharottomasti että. (Kn2b)

äitee kūsúú kun oli. perna-. -soppa-, -kannu sittes sellaanen, oliko se puolentoista litrav vaim mikä se oli muistan núj justihim mutta --. (Vm2b)

-- meilläki oli se, **hepeli** jonka. isä vaihtoo niin --. (Vm2b)

Monikon 3. persoona

ne siitä vähä muutaman katok kopiootti. (Nm1b)

esitús loppu niinj kaikki katop painoovat jonohoj ja. (Km1b)

-- kun ne, nailonithaj jäätúúvät, mä muistaj joillakij jäätúúvät ihan. säärihin. (Kn2a)

7 YLEISKIELEN d:N VASTINEET

Yleiskielen d:n vastineita käsiteltäessä on erotettava t:n heikkoasteiset variantit ja sanat, joissa ei ole kyse t:n astevaihtelusta. d ja sen murteelliset vastineet voivat esiintyä astevaihtelutapauksien lisäksi myös vieraskielisissä erisnimissä (esim. Linda, Madrid), kielemme mukautuneissa lainasanoissa (esim. demokratia) ja slangisanoissa (esim. dösä, stadi). Yleiskielen d:tä vastaa Etelä-Pohjanmaan murteessa r (Laurosela 1913: 70—71). r esiintyy sekä t:n astevaihtelutapauksissa että vierasperäisissä sanoissa:

mä sem muistan aina kus sä seisoot tuos pihalla ja orotit sitte, jotta s_uoot, laittanuk kaffetpöyrän. (Vn1a)

sittet tulin tännek kotia ja vä- va- vasta kampeeta vähä vaihrooj ja. (Vm1a)

kuulek kattok kus sielä oli se. siel_uoli se patruuna-. –teheras soran aikana. (Vn1a)

tua pitää olla küllä, tuollaasehem paikkahan niiv vireokameram pitää tuora, jonku raahata. (Km1a)

silloon se malttoo kuule ostaa uurer rarion, ulararion. (Km2b)

ja tieräksä sittem mitä. me läheretähäl lokakuuv viires päivä mareiralle. ajattele. (Kn1a)

mä, küselin siltä kaikkia että kävittäkö nūs siä ja siä ja, kävittäkö te bodi sopis ja, ei me kääütü bori sopis ja. tain niinju ei me kääütü näi. sittek kumminjim mä löysin ühüren kuitim mikä oli bori sopista ja. (Nn2b)

küllä te pirittä kovaa mökää siä linjas. (Nn1a)

kakstuhattakolokütä vuonna niin, tietokone ülittää ihmisen älükküüren. (Nm1b)

Murteidemme vastineet t:n astevaihtelussa ovat alun perin kehittyneet kantasuomen δ -spirantista, joka sittemmin on yleiskielessämme korvautunut d:llä. Muutos on myöhäinen, sillä ruotsin kielen mallin mukainen d vakiintui kirjoitetun kielen myötä suomeen vasta 1800-luvulla (ks. lisää esim. Rapola 1945: 29—30). t : d -vaihtelusuhte on kansanomaisena hyvin harvinainen; sitä tavataan vain entisillä ruotsalaisseuduilla ja ruotsalaisasutuksen läheisyydessä. Yleiskielen d:n murrevastineiden perusteella Antero Vareljus määritteli jo vuonna 1947 itä- ja länsimurteiden rajan, joka pätee sellaisenaan

vielä nykyäänkin. (Rapola 1969: 33—34; Leskinen 1981: 31—32.) Astevaihteluvai-
rianttien perusteella on helppo päätellä, miltä murrealueelta kielenopas on kotoisin. Kä-
sittelen t:n astevaihtelutapaukset kolmessa ryhmässä äänneympäristön mukaan: 1) lyhy-
en vokaalin jäljessä, 2) pitkän vokaaliaineksen jäljessä sekä 3) ht-yhtymässä.

7.1 Lyhyen vokaalin jäljessä

Taulukossa 18 ilmenevät lyhyen vokaalin jälkeisten d:n, murteellisen r:n ja t:n sekä ka-
toedustuksen frekvenssit ja prosenttiosuudet ikäryhmittäin Kurikassa. Muiden paitsi r-
varianttien esiintymien määrät ovat pieniä, mutta olen silti laskenut eri muotojen pro-
senttiosuudet myös yksilöittäin. Laskelmat on tehty sen vuoksi, että myöhemmin voi-
daan yhteenvedossa vertailla prosentuaalisesti t:n heikkoasteisia vastineita muihin kie-
lenpiirteisiin. Tämän tutkimuksen informanteilla on puheessa lähinnä kahta varianttia:
murteellista r:ää ja yleiskielistä d:tä. Kato ja t-edustuksella ei ole merkitystä kokonai-
suudessa lyhyen vokaalin jälkeisen t:n heikon asteen edustuksessa.

Taulukosta käy ilmi, että kurikkalaisten t:n heikkoasteinen edustus on vahvasti murteel-
lisella kannalla. Koko otoksen naisilla murteellisen vastineen r käyttö on 84,8 % ja mie-
hillä vastaavasti 89,8 %. Ikäryhmittäiset erot eivät ole kovin suuret, sillä kaikilla ikäpol-
villa on vähintään 70 % murteellisia varianteja. Peräti 17 kielenoppaalla ei esiinny ol-
lenkaan d:tä. Vanhin ikäpolvi on selvästi yhtenäisin ryhmä, sillä kukaan heistä ei käyt-
tänyt yhtäkään yleiskielistä varianttia.

Vanhojen ja keski-ikäisten naisten vahva murteellisuus horjuu vain Kn2a:lla. Hänen
yleiskielisten varianttien käyttönsä on prosentuaalisesti tarkasteltuna suuri, 66,7 %.
Murteellisen variantin r käyttöprosentti on vain 33,3 %. Syy huimaan eroon muihin nai-
siin verrattuna selviää tarkasteltaessa frekvenssilukuja: Kn2a on käyttänyt äärimmäisen
vähän t:n heikkoasteisia muotoja lyhyen vokaalin jäljessä. Prosenttilukuja tarkasteltaes-
sa tulos vääristyy. Nuorien tyttöjen ryhmä on yleiskielistynein, mutta tässäkin ryhmässä
pienet frekvenssiluvut antavat hieman harhaanjohtavan kuvan todellisesta tilanteesta.

muista padoista saa pisteen sittek kun niitä lasketahan ühtehen. (Nn2a)

Taulukko 18: t:n heikkoasteiset vastineet lyhyen vokaalin jäljessä kurikkalaisilla

Informantti	<u>r</u>		<u>d</u>		ø		<u>t</u>	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Vn1a	14	100	0	0	0	0	0	0
Vn1b	2	100	0	0	0	0	0	0
Vn2a	8	100	0	0	0	0	0	0
Vn2b	11	100	0	0	0	0	0	0
yht.	35	100	0	0	0	0	0	0
Kn1a	15	93,8	1	6,2	0	0	0	0
Kn1b	6	100	0	0	0	0	0	0
Kn2a	1	33,3	3	66,7	0	0	0	0
Kn2b	5	100	0	0	0	0	0	0
yht.	27	87,1	4	12,9	0	0	0	0
Nn1a	7	77,8	2	22,2	0	0	0	0
Nn1b	5	50,0	4	40,0	0	0	1	10,0
Nn2a	9	69,2	4	30,8	0	0	0	0
Nn2b	12	85,7	2	12,5	0	0	0	0
yht.	33	71,7	12	26,1	0	0	1	2,2
kaikki naiset	95	84,8	16	14,3	0	0	1	0,9
Vm1a	10	90,9	0	0	0	0	1	9,9
Vm1b	1	100	0	0	0	0	0	0
Vm2a	7	87,5	1	12,5	0	0	0	0
Vm2b	18	94,7	1	5,3	0	0	0	0
yht.	36	92,3	2	5,1	0	0	1	2,6
Km1a	6	100	0	0	0	0	0	0
Km1b	11	100	0	0	0	0	0	0
Km2a	24	96,0	1	4,0	0	0	0	0
Km2b	7	87,5	1	12,5	0	0	0	0
yht.	48	96,0	2	4,0	0	0	0	0
Nm1a	11	73,3	3	20,0	1	6,7	0	0
Nm1b	4	66,7	2	33,3	0	0	0	0
Nm2a	9	90,0	1	10,0	0	0	0	0
Nm2b	7	87,5	0	0	0	0	1	12,5
yht.	31	79,5	6	15,4	1	2,6	1	2,5
kaikki miehet	115	89,8	10	7,8	1	0,8	2	1,6

mä pirij joka asiasta kovaa meteliä. (Nn1b)

m_uoon aina sanonuj jotta raan üli ei uskalla päästääm menöhöm mukulaa. (Kn2b)

suren näin. lapsena sitä peliättihij kovaa. (Vn2b)

Miehet ovat jokaisessa ikäryhmässä hyvin murteellisia. Naisista poiketen keski-ikäiset miehet ovat vanhoja miehiä murteellisemmalla kannalla — erot tosin eivät ole suuret eivätkä missään tapauksessa tilastollisesti merkittäviä. Nm1b vastaa naisten Kn2a:ta, sillä pienten frekvenssilukujen vuoksi prosentuaalinen murteellisuus ei tunnu täysin todelliselta tilanteelta.

kiñkkua, verit naamahan. (Nm2b)

sitte ihal lopus sill_uoli aiva käsi märäntünüt tästä näin sellaaseksi. (Nm1a)

tottahan ne nüt sielä ne rüssät tiesi jotta. eihän täälä mikää aikataulu pirä. (Vm1b)

-- kova suru sittek kur rupes ne hattulühtejet jo niñku, itusuullet tuleman. joo jotta siin_uoli sitted sarosta jo pois kiloja huomattavasti --. (Vm2b)

Miesten ja naisten erot ovat merkittäviä: naisten puhe on vanhoja lukuun ottamatta yleiskielisempää kuin miesten käyttämä kieli. Aineiston niukkuuden vuoksi johtopäätöksiä ei voi paljon tehdä, mutta kielenoppaiden puhe tuntuu kuitenkin tämän piirteen osalta olevan murteellisella kannalla. Yleiskielisyyksien karttamista voi edesauttaa esimerkiksi pikkukaupungin suhteellisen tiivis kieliyhteisö.

7.2 Pitkän vokaaliaineksen jäljessä

Pitkän vokaaliaineksen (pitkän vokaalin ja diftongin) jälkeiset t:n heikkoasteiset variantit kurikkalaisten puhekielessä on koottu taulukkoon 19. Murteellisena vastineena d:lle esiintyy vain r.

Taulukossa huomio kiinnittyy siihen, että kurikkalaisten murteellisuus on tässä piirteessä hyvin vahva. 14 informanttia on täysin murteellisella kannalla. Yleiskielen suuntaan

eniten on tasoittunut Nn1b:n puhe, sillä hänellä murteellisten tapausten osuus on 80,0 % — paljon sekin. Frekvenssiluvut vaihtelevat seitsemästä viiteenkymmeneenyhdeksään, mutta murteellisen kannan suunta on silti sama. Kaikkien ryhmien sisäinen edustus on varsin tasaista.

Aineistossa on t:n heikkoasteisia murteellisia vastineita enemmän pitkän vokaaliaineksen kuin lyhyen vokaalin jäljessä (vrt. taulukko 18); ero on lähes kymmenen prosenttia. Ikäryhmittäinkin tarkasteltuna voidaan todeta, että jokainen on murteellisemmalla kannalla heikkoasteisen t:n variantissa pitkän vokaaliaineksen jäljessä. Suuria harppauksia on muutamia: ero johtunee frekvenssiluvun erilaisuudesta Kn2a:lla, Nn1b:llä ja Nm1b:llä. Jokainen näistä kolmesta kuitenkin on huomattavasti enemmän murteellisella kannalla tapauksissa, joissa heikkoasteinen t esiintyy pitkän vokaaliaineksen jäljessä.

Nuolijärven (1986: 111) mainitsema suosittu en ti(i)ä –muoto on suuritaajuinen myös kurikkalaisten puhekielessä. Lähes poikkeuksetta sen tapaa r-edustuksen mukaisena. En tiedä –asu esiintyy vain kerran, muut tapaukset ovat muodossa en tierä. Tämä fraasi on puheessa usein täytelisenä, samanlaisena kuin esimerkiksi no ja tuota niin niin — puhuja sanoo ”en tierä”, vaikka varsin hyvin tietäisikin asian laidan.

-- en tiedä keṽ on herttaisin. (Nn1a)

niin, niin. jotta en tieräs sitte että oṽko. (Kn2b)

em mä küllä tierä. (Nn1a)

no mutta ku emmä tierä. (Nn1a)

Muita kurikkalaisten suosikkisanoja ovat esimerkiksi käydä-verbi, jota tavataan 31 kertaa pelkästään käyrä-muodossa. Murteelliset variantit saara ja vierä ovat myös lähes yksinomaisia Kurikassa.

-- käärähän sittev välillä juomas jotakit tais sūömäs taij jotakik ku. (Nn1b)

käärähäv vain, eihän sitä tartte ühtehem menohon teherä. (Nn1a)

-- mä kävin kūsūmäs äiteeltä, no käärähän kūsūmäs ja. (Nn2a)

Taulukko 19: t:n heikkoasteiset vastineet pitkän vokaaliaineksen jäljessä kurikkalaisilla

Informantti	r		d	
	f	%	f	%
Vn1a	42	100	0	0
Vn1b	16	100	0	0
Vn2a	19	100	0	0
Vn2b	23	100	0	0
yht.	100	100	0	0
Kn1a	41	100	0	0
Kn1b	24	100	0	0
Kn2a	24	88,9	3	11,1
Kn2b	25	92,6	2	7,4
yht.	114	95,8	5	4,2
Nn1a	14	77,8	4	22,2
Nn1b	12	80,0	3	20,0
Nn2a	22	88,0	3	12,0
Nn2b	25	92,6	4	7,4
yht.	73	85,9	12	14,1
kaikki naiset	287	94,4	17	5,6
Vm1a	28	100	0	0
Vm1b	7	100	0	0
Vm2a	9	100	0	0
Vm2b	25	100	0	0
yht.	69	100	0	0
Km1a	13	100	0	0
Km1b	24	100	0	0
Km2a	59	100	0	0
Km2b	25	100	0	0
yht.	121	100	0	0
Nm1a	12	85,7	2	14,3
Nm1b	13	92,9	1	7,1
Nm2a	12	91,7	1	8,3
Nm2b	18	85,7	3	14,3
yht.	55	88,7	7	11,3
kaikki miehet	245	97,2	7	2,8

mekik käürähän siä öljüä vaihtamas ja. mäki oon henkilöautoŋ kaŋs kä-
 ünüs siä mutta me käürähän siä kuorma_ autoŋ kaŋski paljo siä. (Km2a)

elikkä pitää saara koko aian enemmäj korttia. (Nn2b)

-- sellaset kolop pienet. mihim piti saara. (Nm1a)

ei tuskin saarahan. (Nm2a)

-- s_on taas liika likillä jotta siinä pitääs vähä saarak kävelläkkij jotta.
 (Km1a)

jotta vierähän traktorim peräs. (Km1b)

Murteellinen variantti on lähes jähmettynyt suurtaajuisiin sanoihin, sillä yleiskielen mu-
 kainen edustus on vain sattumanvaraista. Suositujen tapausten lisäksi kielenoppaiden
 puheesta voidaan poimia muitakin murteellisia muotoja:

ja se, alikersantti, joka on antanu, tieroj jotta nūt, rüssät tuloo silloŋ kolo-
 kütäühüreksän kus sota alakoo. (Vm1b)

-- se **einari** sitten nukkuu tuota niin, siä ülähäkamaris vaunuus, ja, sittet
 tuota mä meniŋ sokuriloorallev varkasihij jotta. (Vn1a)

-- hyvä ettei oon nimi pöürällä että, sä istut tuos. (Km1a)

mutta kus siä leirilläkis sielä meiräl, riparilla. siel_on kaik-. n_oli niin tū-
 hūmiä ne jokku. (Nn2b)

Yleiskielistä d:llistä muotoakin toki esiintyy harvakseltaan:

-- kattottihij jostaki ūli vanhoosta jostakit taidelehdistä niij jotakim maala-
 uksia taij jotakim mistä saīs niinŋkus suurentaas sittep paperille. (Nn1b)

kattoo nuota joitaki. menöö nuolla laudoolla niin ne teköö helikopteria siä
 hūppii. (Nm1a)

-- mä en osaa ūhtään niitä äidinkielen. murehuttaa. (Nm2b)

-- otsikkona. käyttäüdüit niij ja näin. (Kn2a)

Näissä tapauksissa d on usein vakiintunut määräsanoihin, toisinaan sen on korostamassa
 sanonnan painavuutta tai yksinkertaisesti osoittamassa pyrkimystä huoliteltuun kieleen,

kuten taitaa ainakin Kn2a:n tapauksessa olla laita. Hänen puhetapansa on tässä keskustelun vaiheessa tulkittavissa harkitsevaksi ja yleiskielisyyttä tapailevaksi.

7.3 ht-yhtymässä

Yleiskielen t:n heikkoasteisena variantteina tulevat ht-yhtymässä kyseeseen r, d ja kato, esim. tahtoa : taharon ~ tahdon ~ tahon. Taulukosta 20 käyvät ilmi kunkin kurikkalaisen kielenoppaan ja kaikkien ikäryhmien t:n heikkoasteisten vastineiden esiintymien määrät ja prosenttiosuudet.

Taulukko antaa selkeän kuvan kurikkalaisten puhekielestä: vanhat ja keski-ikäiset ovat erittäin murteellisella kannalla, ja nuortenkaan käyttämä puhekieli ei ole leimallisesti tasoittumassa yleiskielen suuntaan. Frekvenssit eivät ole järin suuria, joten pitkälle meneviä johtopäätöksiä ei tuloksista voi tehdä. Erityisesti Nm1a:n tulos on katsottava epävarmaksi, sillä tapausten määrä hänen puheessaan on lähes olematon.

Vanhojen ja keski-ikäisten miesten puhekielen kuva on ht-yhtymässä yksiselitteinen: ainoa oikea variantti on murteellinen r.

-- siinä sen näki, toinen, päästi kaks kolome lühürettäkin niinku. üks napa-rootti. (Vm2a)

ei silloo ühtääv väliä mistä sitä lähäretähäm mutta lähäretähän nús siitä kut --. (Km1a)

Miesten puheesta voi päätellä, että r t:n heikkoasteisena varianttina ht-yhtymässä on leimallinen eteläpohjalaisuus. Nuoret miehetkin ovat murteellisella kannalla, vaikka yksittäisiä yleiskielisiä muotojakin puheessa käytetään. d ei oikein taivu kurikkalaismiehen suussa, r taitaa sorahtaa paremmin. Tapaukset, joissa koululaisten puheessa on yleiskielen mukainen variantti, osoittavat, ettei murteellisuuksia vieroksuta järjestelmällisesti. Sama kielenopas käyttää samaa juttua kertoessaankin sekä murteellista että yleiskielistä varianttia.

-- **kurikar** rühüris pelannuk kaikki joskus jääkiekkoa. (Nm2a)

Taulukko 20: t:n heikkoasteiset vastineet ht-yhtymässä kurikkalaisilla

Informantti	r		d		ø	
	f	%	f	%	f	%
Vn1a	37	100	0	0	0	0
Vn1b	10	90,9	1	9,1	0	0
Vn2a	20	100	0	0	0	0
Vn2b	38	100	0	0	0	0
yht.	105	99,1	1	0,9	0	0
Kn1a	32	100	4	16,0	0	0
Kn1b	20	80,0	0	0	1	4,0
Kn2a	14	100	0	0	0	0
Kn2b	18	100	0	0	0	0
yht.	84	94,4	4	4,5	1	1,1
Nn1a	13	68,4	1	5,3	5	26,3
Nn1b	16	88,9	1	5,6	1	5,5
Nn2a	22	95,7	1	4,3	0	0
Nn2b	22	84,6	1	3,9	3	11,5
yht.	73	84,9	4	4,7	9	10,4
kaikki naiset	262	93,2	9	3,2	10	3,6
Vm1a	20	100	0	0	0	0
Vm1b	17	100	0	0	0	0
Vm2a	7	100	0	0	0	0
Vm2b	17	100	0	0	0	0
yht.	61	100	0	0	0	0
Km1a	19	100	0	0	0	0
Km1b	26	100	0	0	0	0
Km2a	42	100	0	0	0	0
Km2b	28	100	0	0	0	0
yht.	115	100	0	0	0	0
Nm1a	3	75,0	0	0	1	25,0
Nm1b	10	100	0	0	0	0
Nm2a	16	94,1	1	5,9	0	0
Nm2b	15	93,8	1	6,2	0	0
yht.	44	91,7	2	4,2	1	2,1
kaikki miehet	220	98,7	2	0,9	1	0,4

mä kúllä túkkään hiihrosta, viimme, niin tota viimeks meill oli aika hauskaa ku, lasketeltihiv vain niinku. (Nm1a)

kúllä ne varmahan siinä räjährukses tuhoutuu ne kaikki elikot. (Nm1b)

mäkit tulim mä, pienempänä mä oliñ sellaaesesta vauhrilla oli niinkus selaaenen. --. (Nm1a)

Vanhojen ja keski-ikäisten naisten käyttämä kieli on miesten tavoin murteellista. Vn1b on yhden kerran käyttänyt yleiskielistä muotoa:

-- ja minä takapenkkillek kun em mä sinne autohon tahdon niin hüvim päästä enkä sieltä pois.

Esimerkki osoittaa, että puhuja on tässä tapauksessa pyrkinyt yleiskielisen variantin turvin pois murteellisesta muodosta. Puhe on d:lisenä hieman hyperkorrektin tuntuista, sillä konteksti ei muuten poikkea informantin hyvin murteellisesta puheesta (ks. luku 6). Kn1b on neljä kertaa päätyynyt murteelliseen muotoon, muun muassa tapauksessa

joo ja sitten niinkum m_uutt_ että levüt ja kasetit ja see dee levüt ja kaikki tällääset lehdet ja kaikki, niinku.

Kn1b kertoo uudesta työpaikastaan. Ehkä ajatusten kulkiessa työhön kielen rekisteri ailahtaa työpaikalla käytettyyn kieleen — mikä osaltaan selittäisi muutaman murteellisesta muodosta poikkeavan variantin käyttöä.

Pääsääntö vanhojen ja keski-ikäisten naisten kielessä kuitenkin on se, että eteläpohjalainen r on t:n heikkoasteisena vastineena ht-yhtymässä lähes yksinomainen.

niin, **reino** on ollu oikeen sairas silloen kus s_on süntünú että sit_ol lää-, ol-, tuos, lähärettü viemähäl **lastel-**, **-linnahen helsinkihä**-. (Kn2a)

niim mutta eikö se nü ollut tänä päivänä leheres jotta s_on kuollu. (Vn2b)

kuuluu niin kova kolahrus niin se poika kuules sitte oli ne vaunuk keikahti. (Vn1a)

ja siä istuttihiñ sitte hetken aikaa ja sittel lähärettihin **espoota** kohorej ja mitä likemmäs mentihñ **helsinkiä** sitä kovempaa tuli vettä ja salama löij ja. (Vn1b)

Tyttöjen puheessa ht-yhtymän varianttien kirjo on laajempi: Jokainen tyttö käyttää yleiskielistä d:tä yhden kerran, taulukko näyttää tältä osin huvittavan yksimieliseltä. Tyttöjen kieleen on kuitenkin tarttunut myös puhekielinen kato. Kadon käyttö ei ole merkittävä, mutta sen ilmestyminen nuorten kieleen lienee kuitenkin merkki hitaasta muutoksesta ja vaikutteiden merkityksestä. Muutkin tutkimukset osoittavat, että kato on päässyt ht-yhtymään.

no ei nūs sillälailia. kirieevvaihos. (Nn1a)

vaihretahaŋko peliä. (Nn1a)

mä otan nūt tästä joŋku, vaihaj joŋku kortin. (Nn1a)

8 KURIKAN MURTEEN SÄILYMISESTÄ

8.1 Murrepiirteet eri ikäpolvien kielenkäytössä

Olen tarkastellut tutkielmassani leimallisten eteläpohjalaisuuksien ja yleisten länsimurteisuuksien esiintymistä eri-ikäisten kurikkalaisten kielessä. Olen pyrkinyt selostamaan ja analysoimaan ryhmien edustusta ja Kurikan puhekieltä kokonaisuutena. Tässä vaiheessa — lukuisten taulukoiden jälkeen — tuntuu tarpeelliselta koota eri murrepiirteiden edustukset yhteen. Kurikkalaisten kielellinen muotokuva vaikuttaa vielä hajanaiselta, kun se on levitettyä useille sivuille ja taulukoihin. Eri murrepiirteiden säilymisestä on koottu ns. implikaatioasteikot, jotka kertovat, mitkä murteellisuudet kussakin ikäryhmässä ja myös kullakin informantilla ovat vahvimmat. Taulukoista voi näin tarkastella, kuka kielenoppaista puhuu parhaiten säilynyttä murretta Kurikassa. Implikaatioasteikon luojana pidetään David DeCampia, joka on tutkinut kreolikielen puhujia. DeCamp kokosi informantit kielenpiirteiden mukaan hierarkiseen järjestykseen siten, että syntyi jatkumo, jonka toisessa päässä olevilla yksilöillä esiintyivät kaikki tutkitut piirteet ja toisessa ääripäässä ne, joilla ei tavattu ainoatakaan analysoiduista piirteistä. (ks. tarkemmin DeCamp 1971a ja 1971b; Suojanen & Suojanen 1982: 83—88.)

Tarkastelen kielenoppaiden murrepiirteitä ikäryhmittäin, omissa implikaatioasteikoissaan, minkä jälkeen kokoan vielä kurikkalaisten murteellisuuden prosentteina ilmaistuna omaan taulukkoonsa. Implikaatioasteikossa olen antanut kullekin informantille tunnusluvun sen mukaan, miten murteellinen hän kussakin kielenpiirteessä prosentuaalisesti on. Asteikko ei siis kerro, kuinka paljon yleiskielisiä varianteja käytetään, vaan kuinka murteellista kieli on.

Luvut on saatu liittämällä kunkin kielenpiirteen mahdolliset eri varianttien murteellisuudet yhteen ja laskemalla murteellisuusprosentti. Murteellisuusprosentti on tämän jälkeen muunnettu luvuksi seuraavan kaavion mukaan.

murteellisuusprosentti x [%]	taulukon luku
$0 \leq x < 10$	0
$10 \leq x < 20$	1
$20 \leq x < 30$	2
$30 \leq x < 40$	3
$40 \leq x < 50$	4
$50 \leq x < 60$	5
$60 \leq x < 70$	6
$70 \leq x < 80$	7
$80 \leq x < 90$	8
$90 \leq x < 100$	9
100	10

Tunnusluvut eivät tietenkään kerro täsmällisesti, kuinka murteellista kukin idiolekti on, mutta ne kuvaavat joka tapauksessa selvästi, mikä on yleistendenssi. Tutkimistani kielenpiirteistä olen asteikkoihin valinnut seuraavat kahdeksan (suluissa taulukoissa käytetty nimike):

- jälkitavujen vokaalienvälinen h illatiivissa ja passiivin preesensissä ja imperfektissä (h illat. ja pass.),
- švaavokaali (švaa),
- jälkitavujen i-loppuisista diftongeista pronominaalin sellainen pitkävokaalinen variantti ja imperfektin yksikön ja monikon 3. persoonan muodot (i-lopp. sellaanen ja imp. 3. pers.)
- sekä yleiskielen d:n heikkoasteiset vastineet lyhyen ja pitkän vokaalin jäljessä sekä ht-yhtymässä (yleiskielen d lyhyen vok., pitkän vok., ht-yhtymässä).

Implikaatioasteikkojen ulkopuolelle olen jättänyt jälkitavujen vokaalienvälisen h:n tarkastelun e- ja s-loppuisissa sanoissa, švaavokaalin edustukset erikseen l- ja h-alkuisissa konsonattiyhtymissä ja jälkitavujen i-loppuisista diftongeista pronominaalin tällainen, sellainen-pronominaalista muut muodot kuin sellaanen sekä imperfektimuodoista yksikön ja monikon 1. persoonan tapaukset. Jälkitavujen vokaalienvälisen h:n tarkastelussa e- ja s-loppuiset sanat eivät tuo kielenpiirteen kokonaistulokseen paljonkaan uutta, sillä esiintymien määrät ovat hyvin alhaiset. Švaavokaalin kokonaisedustus esittää mielestäni kattavasti švaan esiintymisen kurikkalaisilla. Jälkitavujen i-loppuisista diftongeista

olen jättänyt pois ne, joissa esiintymien määrät ovat pienet tai tiedot eivät juurikaan muuttaisi muuten saatua tuloksia. Implikaatioasteikolle on siis otettu mukaan kielenpiirteet, joiden tarkastelu on tutkimuksen kannalta olennaista ja tulosten prosentuaalis-taminen ei ole turhan uskaliasta. Taulukoihin on kursivilla merkitty joitakin lukuja il-maisemaan, että informantilla esiintyy kyseistä kielenpiirrettä hyvin vähän, $n \leq 5$. Kur-sivoidut luvut 10 ovat päteviä sellaisenaan, sillä luultavasti luku pysyisi kymmenenä tai yhdeksänä riippumatta esiintymien määrästä. Sen sijaan Kn2a:lla esiintyvä luku kolme kannattaa jättää huomioimatta. Esiintymien määrän kasvun vaikutusta asteikossa an-nettuun lukuun on mahdoton arvioida, sillä nyt Kn2a:n puheesta oli löydettävissä vain neljä yleiskielen d:n vastinetta lyhyen vokaalin jäljessä (ks. taulukko 18).

Taulukkoon 21 on koottu nuorten kurikkalaisten kielestä murrepiirteiden esiintyminen. Taulukko 22 puolestaan esittelee keski-ikäisten kurikkalaisinformanttien kieltä. Van-hojen kurikkalaisten puheen murteellisuus ilmenee taulukosta 23.

Taulukon 21 implikaatioasteikon mukaan Nn1a:n ja Nn2a:n kielissä murteellisuus on vahvinta. Voi sanoa, että kaikkien murrevarianttien edustus on heillä vakaa. Nn1a:lla jälkitavujen vokaalienvälisen h:n edustus passiivin preesensissä ja imperfektissä sekä jälkitavujen i-loppuisista diftongeista sellaanen-muodot ja imperfektin kolmannen per-soonan tapaukset ovat sataprosenttisesti murteellisessa muodossa. Jälkitavujen vokaa-lienvälisen h:n edustus passiivin preesensissä ja imperfektissä sekä i-loppuisten difton-gien sellaanen-tapaukset ja imperfektimuodot ovat Nn2a:lla sataprosenttisesti murteelli-sia.

Nn1b on nuorista yleiskielistynein. Hänellä murteellisuus ailahtelee murrepiirteestä toi-seen jonkin verran. Myös Nm2b:n käyttämä kieli on siirtynyt hieman yleiskielen suun-taan. Puhekumppanilla ei vaikuttaisi olevan merkitystä informantin käyttämäään kie-leen, sillä Nn1b:n pari on nuorista murteellisin ja Nm2b:n pari viidenneksi murteellisin.

Nuorten murteellisuus on toisaalta yksilöllistä, mutta mielestäni vahvasti myös ryh-mäsidonnaista. Näinkin pienessä otoksessa hajonta kielenoppaan murteellisuudessa eri kielenpiirteissä on selkeä. Tosin jokaisessa kielenpiirteessä kaikkien informanttien murteellisuus on vähintään viisikymmenprosenttinen. Nuoret kurikkalaiset ovat siis vahvasti murteellisia. Informanttien murteellisuus vaihtelee keskiarvollisesti laskettuna

kahdeksan ja kahdeksan ja puolen välillä; nuorten kielen ei voi sanoa olevan taipumassa puhekielen suuntaan ainakaan vahvasti. Polaarista asetelmaa murteelliset pojat — yleiskieliset tytöt ei tässä tutkimuksessa synny.

Taulukosta 22 ilmenee, että keski-ikäiset kurikkalaiset ovat nuoria murteellisempia. Jokaisella keski-ikäisellä informantilla on vähintään kolmessa, lähes kaikilla useammissa, kielenpiirteessä murteellisuusprosentti 100.

Km1a on murteellisin ikäryhmässään. Hänellä kuusi kielenpiirrettä esiintyy vain murteellisena. Keski-ikäisten miesten ryhmä on hyvin tasaisesti murteellinen, mikä kertoo siitä, ettei miesten murteellisuus välttämättä muuttuisi tästä radikaalisti suuntaan tai toiseen, vaikka otos tai aineiston määrä kasvaisivat. Murteellisin nainen on Kn1b, jolla täysin murteellisia kielenpiirteitä on seitsemän. Kn1b:llä on ainoastaan švaavokaalin murteellisuus vain 67,4 % (ks. taulukko 11), mikä on hieman ristiriitaista hänen kielenkuvassaan.

Yleiskielen paine näyttäisi eniten vaikuttaneen Kn2a:han. Tosin hänen murteellisuuttaan heikentää yleiskielen d:n lyhyen vokaalin jälkeinen heikon asteen variantti, josta hänellä on vain neljä esiintymää ja implikaatioasteikossa ilmoitettu luku on täten tulosta vääristävä. Vaikka Kn2a:lla on sataprosenttisia murteellisiakin piirteitä neljä, hän on silti taipunut yleiskielisiin variantteihin paljon. Kn2a:n kielenkäytön ero muihin keski-ikäisiin naisiin on merkittävän suuri. Väittäisin, että Kn2a:n työ terveyskeskuksessa asiakaspalvelussa — työssä, jossa asioita hoidetaan paljon myös puhelimitse — vaikuttaa hänen käyttämäänsä arkikieleenkin jonkin verran. Työssään hänen tulee olla selkeä ja ymmärrettävä; asiakkaina on muitakin kuin kurikkalaissyntyisiä ihmisiä. Ehkä vahva murre ei kuulu terveyskeskuksen imagoon tai työ pakottaa puhumaan hieman eri tavalla kuin informantti ehkä muuten puhuisi. Työrekisteri on vahva, joten etenkin työasioista puhuttaessa se varmasti siirtyy aktiiviseksi. Kn2a puhui parinsa kanssa pitkästi myös molempien työelämään liittyvistä asioista.

Kiinnostava huomio on Kn1a:n ja Km2a:n murteellisuus: molemmat ovat vahvasti murteellisella kannalla puheessaan. Kn1a ja Km2a ovat informanteista ne, joilla on juuret itärajan takana Karjalassa. Kn1a on asunut Kurikassa koko ikänsä ja Km2a kolmi- vuotiaasta saakka. Sisarusten perheessä vanhemmat säilyttivät kaakkoismurteen vahva-

na läpi vuosikymmenten. Informanttien murteellisuus todistaa sen, että ympäröivä murre vaikuttaa ihmisen käyttämään kieleen voimakkaasti. Kummankaan kielenoppaan puheessa ei ollut havaittavissa yhtäkään kaakkoismurteelle ominaista piirrettä. Ehkä nuori lapsi, joka kävi koulua eteläpohjalaisessa kylässä, joutui sosiaalisen paineenkin vuoksi käyttämään kieltä, joka ei erota häntä muista. Siirtolaiset erottuivat kyläyhteisössä varmasti muutenkin, joten kieli on voinut olla lapsille tapa liittyä yhteisöön. Toisaalta uskon, että ympäristö on yksinkertaisesti muokannut kieltä passiivisesti, aivan kuin esimerkiksi nuorisokulttuuri muokkaa nuorten kieltä nykyisin.

Taulukkoon 23 on koottu vanhojen kurikkalaisten murteellisuus. Murteellisuus on vanhoilla kielenoppailla erittäin vahvaa ja tasaista. Yhdenkään kielenpiirteen murteellisuus ei ole alle kahdeksankymmentä prosenttia. Jokaisella on vähintään viisi piirrettä sataprosenttisesti murteellisia.

Murteellisin vanhojen ikäryhmän edustaja on Vm1b, jolla seitsemän kielenpiirrettä on sataprosenttisesti murteellisia. Murteellisuus on hänellä siis hyvin tasaisen vahvaa; kaikki kielenpiirteet ovat vähintään 90-prosenttisesti murteellisella kannalla. Vm1b on myös aineiston murteellisin kurikkalainen. Vähiten murteellinen on Vm2a, mutta erot ikätovereihin ovat äärimmäisen pienet. Vanhojen kurikkalaisten ryhmä on tasaisin murteellisuudessaan. Heillä on myös eniten täysin murteellisella kannalla olevia kielenpiirteitä. Voisi sanoa, että vanhojen kurikkalaisten informanttien puhe edustaa lähes tyyli puhdasta eteläpohjalaismurretta.

Murrepiirteiden säilymistä Kurikan puhekielessä voi tarkastella vielä asettamalla ne ikäryhmien yhteisen edustuksen mukaan järjestykseen. Taulukossa 24 on ilmoitettu prosentteina kurikkalaisten murteellisuus ikäryhmittäin. Prosenttiluvut on ilmoitettu pyöristettynä prosentin tarkkuuteen. Taulukossa on laskettuna myös kaikkien kurikkalaisten murteellisuudet eri kielenpiirteissä. Prosentit on laskettu esiintymistä erottelematta toisistaan nuorten, keski-ikäisten ja vanhojen ryhmiin kuuluvia. Luku ei siis ole nuorten, keski-ikäisten ja vanhojen murrepiirteiden säilymisprosenttien keskiarvo.

Taulukko 24: Murrepiirteiden säilyminen kurikkalaisilla ilmoitettuna prosentteina

	<u>i</u> -lopp. imp. 3. pers.	<u>h</u> pass.	<u>d</u> <u>ht</u> -yhty- mässä	<u>h</u> illat.	<u>i</u> -lopp. <u>sellaa</u> - <u>nen</u>	<u>d</u> pitkän vok.	<u>d</u> lyhyen vok.	švaa
Vanhat	100	100	99	100	100	100	97	89
Keski-ik.	100	100	98	100	97	98	93	79
Nuoret	100	93	95	88	92	87	79	70
Kaikki	100	98	98	96	96	96	89	80

Taulukon mukaan nuorten murteellisuus vaihtelee eniten kielenpiirteestä toiseen. Švaavokaali ja yleiskielen d:n vastine lyhyen vokaalin jäljessä ovat yleiskielistyneet eniten. Vahvasti murteellisena ovat säilyneet i-loppuisten diftongien imperfektimuodot 3. persoonassa, jälkitavujen vokaalienvälinen h erityisesti passiivin preesensissä ja imperfektissä sekä t:n heikkoasteinen vastine ht-yhtymässä. Ikäryhmänä nuoret ovat vähiten murteellisin, mutta yleiskielistyneinä kurikkalaisnuoria ei missään tapauksessa voi pitää. Murre elää vahvana nuorten kielessä edelleen.

Keski-ikäiset ovat nuoria murteellisempia, useat kielenpiirteet ovat täydellisesti ja lähes täydellisesti murteellisia. Yleiskielen d:n vastine lyhyen vokaalin jäljessä sekä švaavokaali ovat eniten yleiskielistyneitä, mutta murteellisuusprosentit ovat silti korkeita. Vanhat kurikkalaiset ovat kaikkein murteellisimpia, ja heilläkin ovat samat kielenpiirteet tasoittuneet yleiskielen suuntaan kuin keski-ikäisillä.

Kurikkalaisten informanttien kieli muodostaa kauniin linjan: nuoret ovat kaikissa kielenpiirteissä vähiten murteellisia ja vanhat sitä vastoin jokaisessa kielenpiirteessä kaikkein murteellisimmalla kannalla. Vanhojen ja keski-ikäisten murteellisuuden erot eivät ole kaikissa kielenpiirteissä merkittäviä, mutta erityisesti švaavokaalin edustuksessa kymmenen prosenttiyksikön ero on suuri. Nuorten kieli tuntuu eroavan merkittävästi muista ikäryhmistä.

i-loppuisissa diftongien imperfektin 3. persoonien muodot ja jälkitavujen vokaalienvälinen h passiivissa ovat kaikkein murteellisimpia kielenpiirteitä kurikkalaisilla. Švaavokaali on selvästi leimallisena murrepiirteenä saamassa yleiskielisiä varianteja murteellisten rinnalle. Piirteen varsinaisesta tasoittumisesta ei voitane kuitenkaan puhua, kun švaan murteellisuusprosentti on kaikilla yhteensä 80.

Tutkimuksen kannalta erityisen olennaisia tuloksia uskoisin saaneeni ainakin jälkitavujen vokaalienvälisen h:n edustuksesta, sillä kokonaisedustukseltaan tässä kielenpiirteessä esiintymiä on reilusti yli 2000 sekä miehillä että naisilla (ks. taulukko 1). Samoin švaavokaalin edustuksesta voi tehdä päätelmiä tutkimuksen tulosten pohjalta, sillä frekvenssit ovat korkeita: sekä naisilla että miehillä esiintymiä on yli tuhat (ks. taulukko 12). Jälkitavujen i-loppuisten diftongien pronominaalin sellainen frekvenssien määrät ovat korkeat (ks. taulukko 15), samoin t:n heikkoasteiset vastineet pitkän vokaaliaineksen edellä sekä ht-yhtymässä (ks. taulukot 19 ja 20).

8.2 Hypoteesien ja tutkimuskysymysten tarkastelua ja arviointia

Asetin tutkimuksen perushypoteesiksi, että vanhin sukupolvi on säilyttänyt parhaiten paikallisen murteen. Tämä oletus pitää Kurikan aineistossa täysin paikkaansa. Lisäksi oletin, että nuorten kielessä näkyy tasoittumista yleispuhekielen suuntaan. Varsinaisesta murteen tasoittumisesta ei missään nimessä voida puhua, sillä nuorten kurikkalaisten kieli on hyvin murreväritteistä. Muutamat kielenpiirteet eivät tunnu olevan produktiivisia nuorten käyttämässä kielessä, vaikka ne vanhoilla ja keski-ikäisillä esiintyvät säännöllisesti. Eteläpohjalaisuuksien sijaan ei ole omaksuttu vieraita murrevariantteja, vaan niiden tilalla esiintyy yleiskielen vastineita.

Tutkielmani edistyessä on käynyt useita kertoja ilmi, että vanhastaan laajalevikkiset murrepiirteet (esim. jälkitavujen vokaalienvälisen h:n säilyminen) eivät missään nimessä kuulu heikkeneviin piirteisiin. Jälkitavujen vokaalienvälinen h on nuoria lukuun ottamatta täysin murteellinen kurikkalaisilla. Nuorten murteellisuus on myös voimakasta. Jälkitavujen i-loppuiset diftongit ovat kurikkalaisten puheessa murteellisia. Imperfektimuodot yksikön ja monikon 1. ja 3. persoonissa ovat sataprosenttisesti pitkävokaalisia. tällainen-pronominaali on vanhoilla naisilla ja miehillä, keski-ikäisillä miehillä ja yhtä informanttia lukuun ottamatta myös kaikilla keski-ikäisillä naisilla täysin murteellinen. Nuoret sitä vastoin ovat hieman enemmän taipuneet katoedustukselliseen varianttiin. Sen sijaan esimerkiksi leimallisen švaavokaalin edustus ei ole täysin yhtenäinen. Erityisesti nuoret taipuvat yleiskielen paineen alla švaattomiin variantteihin vanhempia kurikkalaisia useammin.

Pohdin tutkimusta aloittaessani, löytyisikö sukupuolten välillä minkäänlaisia eroja murteellisuudessa. En uskonut, että esimerkiksi naiset olisivat selkeästi murteellisempia tai yleiskielistyneempiä. Uskon edelleen, että pikkukaupungin yhteisön käyttämä kieli muuttuu paitsi tilanteittain myös selvästi sukupolvittain. Sukupolvien väliset erot ovatkin selkeästi havaittavissa esimerkiksi taulukosta 24. Vanhat ovat murteellisimpia ja keski-ikäisetkin ovat hyvin murteellisella kannalla, mutta nuoret ovat jokaisessa kielenpiirteessä vanhempia sukupolvia yleiskielistyneempiä. Kielen muutos on hidasta, mutta erilainen elämänmeno, erilaiset harrastukset ja kiinnostuksen kohteet muokkaavat ihmistä kokonaispersoonana. Nuorten käyttämästä kielestä ei voi sanoa, että murre olisi edes jossakin määrin katoamassa, mutta selvästi trendi on se, että murteellisuus keskittyy tiettyihin kielenpiirteisiin ja joitakin murteellisia muotoja vältetään. Uskoisin, että muutoksessa ei ole kysymys nuorten tietoisesta valinnasta, vaan ympäristön vaikutuksesta. Kielen käyttäjän yksilöllinen maailmankuva muodostuu kaikesta siitä, mitä ihminen kokee ja havainnoi elämänsä aikana. Väittäisin, että on olemassa tiettyjä asioita paikallisessa elämänpiirissä ja ihmisten arvostamissa asioissa, jotka ovat yksilöstä riippumatta olennaisia jokaisen ihmisen kasvulle. Uskon myös, että tällaiset seikat vaihtelevat ajassa ja paikassa, ja ne ovat myös eri aikoina tärkeitä eri-ikäisille ihmisille.

9 POHDINTAA

Moni täälel postilootaa piremmällä ikänä käy. Samoon täälel liioon sitte muolta palijo turistia näjy. Meemmä täältä juuri poistu, eikä ulukolaasten trenkää liioon tupata tänne kylälemähäj jonsei vasite kuttuta. --Tö Junaitiid Steits Of Sauth Ostro Botnia!

(Rehupiikles: Jället' takaasip' Pohojam'maalle 1995)

Hypoteesini Kurikan murteen nykytilasta osoittautuivat paikkansapitäviksi, ja tutkimuskysymykseni saivat vastauksia — mutta kuinka luotettavia tulokset ovat? Voiko päätelmiä yleistää? Arveluttavilta tuntuvat kielenpiirteet, joissa esiintymien määrät ovat suppeat. Tällaisia ovat esimerkiksi jälkitavujen i-loppuisten diftongien imperfektimuodot yksikön ja monikon 1. ja 3. persoonissa. Tilastollisesti arvokkainta ja vertailukelpoisinta aineistoa lienevät jälkitavujen vokaalienvälisestä h:sta, švaavokaalista, jälkitavujen i-loppuisten diftongien sellainen-pronominaalista sekä yleiskielen d:n vastineista pitkän vokaalin jäljessä ja ht-yhtymässä tekemäni havainnot.

Toisinaan olen tutkielmaa työstäessäni joutunut kvantitatiivisen menetelmän puuduttamaksi. Välillä usko siihen, että loputtomien lukujen takaa vielä pystyy löytämään inhimillisyyttä ja yksilöiden välistä luonnollista vaihtelua, on kerta kaikkiaan ollut kateissa. Kieli on aika ajoin tuntunut vain tarkemerkkeiltä ja taulukoiden muodostamalta abstraktiolta. Toisaalta olen saanut suurta tyydytystä etsiessäni ja löytäessäni selityksiä kielellisille muutoksille ja vaihteluille. Vaikka aineiston litterointi oli työlästä, ilon purskahdukset eivät olleet harvinaisia, kun välillä korva intoutui kuuntelemaan informanttien tarinoita. Toisaalta litteroidessa tuli kelattua edes takaisin yhtä ja samaa tavua kerta toisensa jälkeen, jotta kiinnostavalta — ja epäselvältä — kuulostava piirre sai lopulta hahmon. Pääaineopintojeni parhaita hetkiä taisin kokea suomen kielen laitoksen kammiossa litterointikoneen raksuttaessa. Ilon hetkiä on toki riittänyt myöhemminkin, sillä taulukoita tutkiessa on tullut löydettyä merkittäviä eroja ja tehtyä kiinnostavia huomioita. Hiljalleen kurikkalaisten puhekieli on hahmottunut päässäni kokonaisuudeksi, jossa tosin edelleen on paljon kysymyksiä vailla vastauksia.

Työhön olisi ollut kiinnostavaa liittää myös murreasennekysely, mutta työ olisi silloin saanut uudet mittasuhteet. Keskustellessani informantien kanssa nauhoitusten jälkeen tein havaintoja myös heidän asenteistaan murretta kohtaan. Muutamat olivat kiinnostuneita siitä, miten he itse kokevat puhuvansa erilaisissa tilanteissa ja erilaisten ihmisten kanssa. Monella informantilla tuntui olevan käsitys omasta kieli-identiteetistä jollakin tasolla; murteellisina pitivät kurikkalaiset itseään, ja ainakin tämä tutkimus puoltaa henkilökohtaisten mielipiteiden enemmistöä. Alun perin nauhoitin tutkimukseni aineistoksi myös neljännen ikäryhmän puhetta, noin 20—25-vuotiaiden kurikkalaisten kieltä. Aineisto ei kuitenkaan litteroinnin edistyessä tuntunut tuovan juurikaan uutta informaatiota, joten jätin aineiston käyttämättä. Sinänsä nuorten aikuisten kieli olisi tutkimuksen arvoista, sillä suuri osa nuorista kurikkalaisista lähtee alle kaksikymppisenä muualle opiskelemaan palatakseen sitten joskus takaisin kotipaikkakunnalle tai jäädäkseen muualle. Nauhoittamani nuoret aikuiset olivat suurelta osin Kurikkaan takaisin muuttaneita, työelämässä jo olevia nuoria, joiden juuret ovat syvällä kurikkalaisessa mullassa. Tämä ikäryhmä olisi toisaalta laajentanut kokonaiskuvaa kurikkalaisten puhekielestä, sillä muualla opiskelevat ja paikkakunnalle palaavat nuoret ovat tärkeä osa kurikkalaista populaatiota.

Ottaessani aineistoon mukaan kaksi siirtokarjalaista kurikkalaista en ajatellut, miten kiinnostavaksi näiden kahden kielenoppaan murteellisuuden seuraaminen muodostuisi. Olisi ehdottoman mielenkiintoista tutkia siirtokarjalaisten kieltä esimerkiksi Kurikassa. Vanhan sukupolven kuvittelisi puhuvan kaakkoismurretta, mutta siirtokarjalaisten lapsien kielellinen tilanne on ainakin tässä tutkimuksessa osoittautunut täysin erilaiseksi. Karjalaisuus varmasti säilyy verenperintönä monin tavoin, mutta kieli ei välttämättä siirry uusille sukupolville.

Kiinnostus ihmisten erilaisista tavoista käyttää kieltä sekä kielestä osana suomalaisuutta ja paikallista identiteettiä ajoi minut aikoinaan tutkimaan Kurikan puhekieltä. Halusin tutkia kieltä, jonka ympäröimänä olen elänyt. Halusin tietää enemmän puheenparresta, joka sujuu minunkin suustani. Kai halusin myös osoittaa, etteivät ainakaan kurikkalaiset ole menettäneet murteellisuuttaan. Olen saanut tietoa ja uutta pohdittavaa Etelä-Pohjanmaan murteesta, ja olen osoittanut todeksi väitteeni kurikkalaisten vahvasta murteellisuudesta. Matka on välillä tuntunut pitkältä, mutta tässä vaiheessa voin todeta sen kannattaneen.

LÄHTEET

- ASUNMAA, MARTTI 1986: *Kotiseututietous kouluopetuksessa*. Suomen Kotiseutuliitto ja Suomen kunnallisliitto. Helsinki.
- 1994: *Kotiseutu tutuksi*. Suomen Kotiseutuliiton julkaisuja a: 5. Helsinki.
- DeCAMP, DAVID 1971a: Implicational scales and sociolinguistic linearity. *Linguistics* 73, 30—43.
- 1971b: Toward a generative analysis of a postcreole speech continuum. Dell Hymes (toim.). *Pidginization and creolization of languages*. London.
- ELERT, CLAES-CHRISTIAN 1976: *Universella och kulturberoende orsaker till könskillnader i språket. Könsroller i språk*. FUMS rapport nr 49. Uppsala.
- HAARNI, TUUKKA & KNUUTI, LIISA (toim.) 1993: *Kaupunkikulttuuriin*. Espoo.
- HUTTUNEN, ANNA-LIISA 1981: *Havaintoja murteen säilymisestä Keiteleen koulu-
laisten puhekielessä*. Pro gradu –tutkielma Jyväskylän yliopiston suomen
kielen laitoksessa.
- IKOLA, OSMO 1972: Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre. — *Sananjalka* 14.
Turku.
- 1986: Yleispuhekielemme synty. — *Kielikello* 2. Helsinki.
- ITKONEN, TERHO 1972: *Kuoreveden ja Keuruun murretta*. Tekstejä ja sandhiseik-
kojen tarkastelua. *Suomi* 117: 1. Helsinki.
- JOKINEN, TERHI & JÄPPINEN, TUULA 1987: *Työikäisten jyväskyläläisten puhekieli
sosiolingvistisestä näkökulmasta*. Pro gradu –tutkielma Jyväskylän yliopis-
ton suomen kielen laitoksessa.
- JUUSELA, KAISU 1989: *Törmäysmurteen variaatiosta. Jälkitavujen i-loppuisen dif-
tongin edustus Töysän murteessa*. SKST. Helsinki.
- JÄRVI, MAUNO 1981: *Murrepiirteet eteläpohjalaisten opiskelijoiden ja koululaisten
puhekielessä: vokaalit*. NPMJy, raportti 2. Toim. Aila Mielikäinen. Jyväskylän
yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24. Jyväskylä.
- KARHU, KERTTU 1998: *Eheroon taharoon*. Murresanakirja. Juva.
- KETTUNEN, LAURI 1940a: *Suomen murteet III: murrekartasto*. Toinen, supistettu
painos. SKST 188. Helsinki.
- 1940b: *Suomen murteet IIIb*. SKST 188. Helsinki.

- KOIVUSALO, ESKO 1979: Mitä on yleiskieli ja miten se muuttuu. — Seppo Kahila (toim.) *Elävää suomea*. Yleisradion kieliopas. Jyväskylä.
- KORHONEN, TEPPO & RÄSÄNEN, MATTI (toim.) 1989: *Kansa kuvastimessa*. Etnisyys ja identiteetti. SKS. Tietolipas 114. Helsinki.
- KORHONEN, TEPPO (toim.) 1993: *Mitä on suomalaisuus*. Suomen Antropologinen Seura. Helsinki.
- KUNNALLISKERTOMUS VUODELTA 1996. Kurikan kaupunki.
- KURIKAN KAUPUNKI, Tietoa lyhyesti 1996.
- LAHTINEN, LEENA 1980: *Havaintoja haukivuorelaisten koululaisten kielestä kahdes-
sa puhetilanteessa*. Seminaariesitelmä, Jyväskylän yliopiston suomen kielen
laitos.
- LAUROSELA, JUSSI 1913: *Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta
I. Konsonantit*. Helsinki.
- 1914: *Äännehistoriallinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta II. Vokaalit*.
Helsinki.
- 1922: *Foneettinen tutkimus Etelä-Pohjanmaan murteesta*. SKS. Helsinki.
- 1924: *Etelä-Pohjanmaan svarabhaktivokaalit*. Suomalais-ugrilaisen Seuran
Toimituksia LII. Helsinki.
- LEHTIMÄKI, PEKKA 1983: *Sekaidiolektien tutkimuksesta*. Vir. Helsinki.
- LEHTOVAARA, MAIJA 1996: Situationaalinen oppiminen — ontologisia ja episte-
mologisia lähtökohtia. — Jorma Lehtovaara & Riitta Jaatinen (toim.) *Dialogis-
sissa, osa 2 — ihmisenä ihmisyhteisössä*. Tampereen yliopiston opettaja-
koulutuslaitoksen julkaisuja A8.
- LESKINEN, HEIKKI 1981: *Suomen murteiden historiaa II*. Jyväskylän yliopiston
suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 22. Jyväskylä.
- MIELIKÄINEN, AILA 1974: *Švaavokaalin kesto Hirvensalmen ja Mikkelin murteissa*.
Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 9.
Jyväskylä.
- (toim.)1980: *Nykysuomalaisen puhekielen murros*. Jyväskylän osatutkimus,
raportti 1. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen jul-
kaisuja 20. Jyväskylä.

- (toim.)1981: *Nykysuomalaisen puhekielen murros*. Jyväskylän osatutkimus, raportti 2. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 24. Jyväskylä.
- 1982: Paikallismurteista nykypuhekieleen. — *Kielikello* 1. Helsinki.
- NORHA, ANJA (toim.)1993: *Käsi luo, kasvattaa ja yhdistää*. Käsi- ja taideteollisuusliitto. Helsinki.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. SKST. Helsinki.
- 1988: Kielenulkoisten taustamuuttajien huomioonottaminen 1800-luvun ja 1900-luvun alun murretutkimuksissa. — Jyrki Kalliokoski, Pentti Leino & Pertti Pyhtilä (toim.) *Kieli* 3. Helsingin suomen kielen laitos. Helsinki. s. 117—160.
- PAUNONEN, HEIKKI 1982: *Muuttuvat puhe-suomen muodot. Kouluikäisten kieli*. SKS. Tietolipas 88. Helsinki.
- 1989: Muuttuvan puhe-suomen muodot. — Seija Aalto, Auli Hakulinen, Klaus Laalo, Pentti Leino & Anneli Lieko (toim.) *Kielestä kiinni*. Tietolipas 113. SKS. Helsinki. s. 209—233.
- RAPOLA, MARTTI 1945: *Vanha kirjasuomi*. SKS. Helsinki.
- 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. SKST. Helsinki.
- 1969: *Johdatus suomen murteisiin*. SKS. Tietolipas 4. Helsinki.
- RAUSTE-VON WRIGHT, MAIJA-LIISA & VON WRIGHT, JOHAN 1994: *Oppiminen ja koulutus*. Juva.
- RUTONEN, MATTI 1997: Paikallisuus korostuu populaarikulttuurissa. — Opettaja 21.1.1997/8—9. s. 38.
- SAANILAHTI, MARJA & NAHKOLA, KARI (toim.) 1988: *Virtoilaista venytystä. Yleisgeminaatio ja švaavokaali Vaskiveden murteessa*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Virtain tutkimuksia 3. Tampere.
- SILVENNOINEN, LEENA 1980: *Laaja-alaiset itämurteisuudet Jyväskylän puhekielessä*. NPMJy, raportti 1. Toim. Aila Mielikäinen. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylä.

SUOJANEN, M. K. & SUOJANEN, PÄIVIKKI (toim.) 1982: *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Helsinki.

TALOUSELÄMÄ 1995: Nro 36.

THELANDER, MATS 1977: *Grepp och begrepp i språksociologin*. Ord och stil. Språkvårdssamfundets skrifter 6. Lund.

THELANDER, MATS 1979: *Språkliga variationsmodeller tillämpade på nutida Burt-räsktal*. Del. 1. Materialbeskrivning och analys på språkdragsnivå *Studia Philologiae Scandinavicae Upsaliensia* 14: 1. Uppsala.

VESIKANSA, JOUKO (toim.) 1989: *Nykysuomi. Nykysuomen sanavarat*. Juva.

Vir. = Virittäjä. Kotikielen seuran aikakauslehti.

VIRTANEN, LEEA 1997: *Perinne elää nykyajassa*. *Virke* 1/97. s. 8—9 .

PAINAMATTOMAT LÄHTEET

<http://www.kurikka.fi>: Kurikan kaupungin kotisivut WWW:ssä.

REHUPIIKLES: *Jället' takaasip' Pohojam'maalle* 1995. Levyltä Noiruttu Pohojam'maa.

TURKULAINEN, KAUKO 1995: *Kurikan Karjalaiset ry:n 50-vuotishistoriikki*.

LIITTEET

Liite 1: Litterointinäytteitä

Vn2b joo. ei poij-, poijjat ook koskaa ollu [,] meiränkäöp poijjat niin, niiv vastahakoosia noukkimaham

Vn2a [joo.]

Vn2b mettäs.

Vn2a joo. üllä meill_om poijjat ollun niinj kovia maria- , maria ihmisiä. ja sittek ku **anti** noukkii marioja ikinä tarvinnup peraata.

Vn2b niin.

Vn2a se noukkii niim puhtahia marioja.

Vn2b joo. voi hūvä ihime.

Vn2a jo-. joo se että silloonki. mutta nū ei tartte mennä paavalivuorellekkaak kattelo-hom mustikoota ei oo. [ei oom must-.]

Vn2b jaa [. onko nūj] jo kúpsiä.

Vn2a oolis ne kúpsiä mä puoli litraa ühtenä ehtoonä, noukiij ja mä kulijim pitkäm matkan.

Vn2b jaa_a. **maijaliisa** ov vähä kans künūj jo, mustikas mutta se oli kolomel litraa oli -- saanuv vaikka s_oli ollus siä kaukana johonakis [**sänttim**, mettillä.]

Vn2a [joo. justihin johoh] nas se tuttuu niim **matti** sanoo eileen aamulla.

Vn2b joo.

Vn2a ja sanoo että se sanoo että häm menöö forssista noukkimahan niin s(aa) mansikoota lisää paljo nopiempaa. [sanjoollisen. joo.]

Vn2b no nii. se [vissihin on ollu eileen] sie- sieläki.

Kn1a mä en ook kutsunuk kuulek ketääs silloon. en ensimmäästäkään. jotta, ihan. ihan ne tuli jo-, jotka niinkus sukulaasekkit tuli jottem mä ketäät tosiaan kutsunuj ja.

[kuiñkahan.]

Kn1b [sotä m_aattelij jotta] oliko sulla --.

Kn1a kuiñkaham paljo tuota niin. küllä niitä nūs sellaanen. kuuskúmmenmä varmahän s-niinkus sem pühäpäivän aikana. [sittek] kävi. ja sitte oli silloon, maanantai , iltana oli se

Kn1b [joo.]

Kn1a **mietaan** se tansiporukka – nitä nú on se úli neljäkúmmená.

Kn1b oliko se kamalaa se viiskúmmená.

Kn1a no eij, púh.

Kn1b oliko se kauhiempaa kun neljäkúmmená.

Kn1a eij se mitääs seḡ kummempaa tás oo.

Kn1b m_uatta kum mä meinasin aiva kuolla siihen neljähänkúmmenehen.

Kn1a samam moisena se jatkuu.

Kn1b siis. e-, eij joo. kúllä [mä uskon sen. mutta.]

Kn1a [niin. aivan si-.] siis sillälaila että. kúllä. kúllä ikääntúminen, näküú neljänkúmmeneḡ jákäkehen sit_on turha keneḡ[kään] kieltää.

Kn1b [joo.] ja niin sem pitää näküákki.
ei ihiminen nuorene.

Nm1b mull_on kúllä tullu, vähä kúllä kammo niihin hissiihiḡ ku. pari kolomev vuotta sittem mä menin ankkurihissillä úlähäḡ ja.

Nm1a joo.

Nm1b se jäi siinä puoles välis pois niin. siin_on sellaanem puhelimpúlúväs näiv—valopúlúväs.

Nm1a joo.

Nm1b niin, mä niinḡkut törmäsin siiheḡ kus se [takertuu] tännen näin.

Nm1a [ai saa-.] joo.

Nm1b sittes se niinḡkup puristi siihem paaluv välihin. – kauhia rutina kuuluu ja vaieri oli aiva kiriällä ja.

Nm1a ai saakeli.

Nm1b kaikki muukki hissip púsähtúú. sitten niin niim mä niinḡku. se niinḡkul lähti vetämähäm mua sitä paalua pitki úlhän näin.

Nm1a joo.

Nm1b sittem mä niinḡku. menin, tástä näinḡ kuperkeikan úlitte.

Nm1a -- s_ollus siä paalus.

Nm1b no nii. siin_olis vähä voimuk káúrá häḡjústi.

Liite 2: Kirje koululaisten vanhemmille

Hei!

Olen Kurikasta kotoisin oleva suomen kielen opiskelija Jyväskylän yliopistosta. Teen parhaillaan tutkimusta, jossa tarvitsen eri-ikäisten kurikkalaisten apua. Tyttärenne / poikanne on lupautunut avustamaan minua nauhoittamalla kaverinsa kanssa jutusteluaan 45 minuuttia. Kerään aineistoa tutkimukseeni nauhoittamalla ennestään toisilleen tuttujen kurikkalaisten keskusteluja. Nauhoituskeskustelut ovat täysin vapaamuotoisia, eikä tutkimuksessa julkaista kurikkalaisten nimiä eikä aineistoa muutoinkaan tuoda esiin niin, että ulkopuolinen kykenisi siitä tunnistamaan henkilöitä. Nauhoitukseen ei tarvitse valmistautua mitenkään, eikä sitä ole tarvetta tehdä yhteen menoon. Nuoret voivat nauhoittaa puhettaan kotona tai koulussa, jos äidinkielen opettajan kanssa asiasta vain sovitaan. Nauhuri ja kasetteja löytyvät äidinkielen opettajalta.

Hieman ohjeita nauhoittajalle:

- ☉ nauhoittakaa saamallenne kasetille noin 45 minuuttia keskusteluanne; tarkoitus on, että jutustelette arkisia asioitanne. En tarvitse puhetta mistään tietystä aiheesta ja eikä toisaalta mikään aihe ole sellainen, josta en tahtoisi aineistoa.
- ☉ pitäessänne luovaa taukoa pysäyttäkää nauhuri mieluiten 'pause'-näppäilemällä. Jatkaessanne nauhoitusta käynnistäkää nauhuri painalla jälleen 'pause'.
- ☉ yritäkää pysyä suunnilleen ½ – 1 metrin päässä mikrofonista nauhoittaessanne, jotta äänenlaatu on mahdollisimman hyvä (helpotatte minun työtäni suunnattomasti!).
- ☉ jos puheaiheet jostain syystä tuntuvat ehtyvän, jutelkaa esimerkiksi joulusta, uudesta vuodesta, musiikista, elokuvista, harrastuksistanne, koulusta, kavereista, opettajista tai hiihtolomasuunnitelmista. Pelatkaa nauhoittaessanne jotain tai selailkaa jotakin lehteä, jota voi kommentoida.

Kiitoksia avusta! Ahkeraa talvea ja kelkkakelejä toivottaa

Mari Mäki-Paaavola

p. 450 2733

Liite 3: Suomen evankelis-luterilaisen kirkon Kurikan seurakunnan läsnä- ja poissaolevan väestön muutokset vuonna 1997

SUOMEN EVANKELIS-LUTERILAINEN KIRKKO

Tilastotiedustelu A 1
LÄSNÄ- JA POISSAOLEVAN VÄESTÖN MUUTOKSET
Vuosi 1997

1 (2)

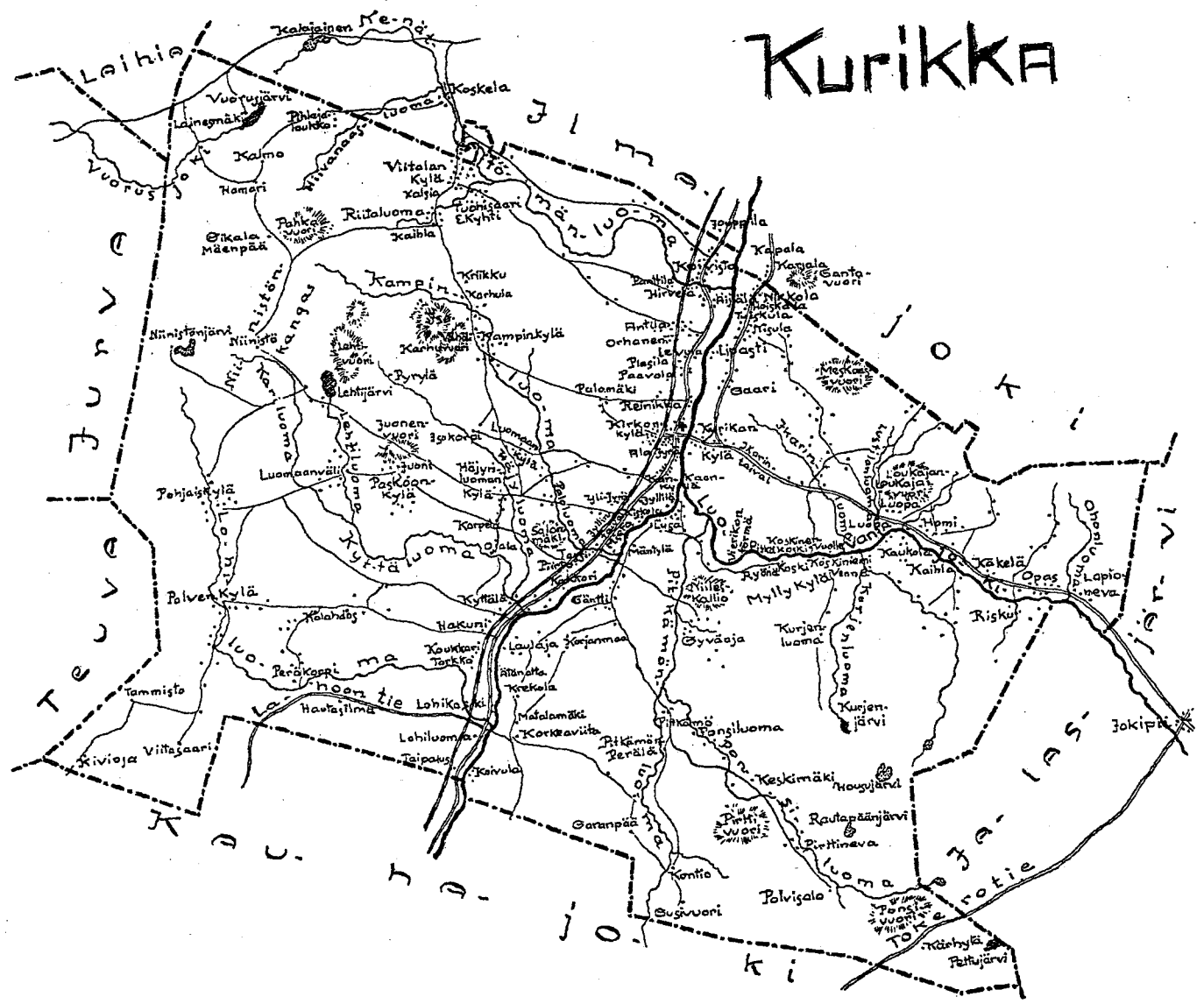
Hilppakunta

Seurakunta Kurikka

Seurakunnan väestörekisterikoodi -445

Palautetaan yhtenä kappaleena kirkkohallitukseen 31.1. mennessä.

10. LÄSNÄOLEVAN VÄESTÖN VÄESTÖNMUUTOKSET	Läsnäolevaan väestöön (= LV:öön) tulleita			Läsnäolevasta väestöstä (= LV:stä) poistuneita		
	Miehiä	Naisia	Yhteensä	Miehiä	Naisia	Yhteensä
11. Kastetut - kuolleet	46	52	98	48	54	102
12. Aluejärjestelyn johdosta	-	-	-	-	-	-
13. Muutot samassa kunnassa seurakuntaan ja seurakunnasta	-	-	-	-	-	-
14. Kuntien väliset muutot seurakuntaan ja seurakunnasta	132	141	273	136	180	316
15. Ev.-lut. kirkkoon liittyneet ja siitä eronneet yhteensä	9	2	11	9	-	9
Näistä: 151. Ortodoksinen kirkkokuunta Suomessa	-	-	-	-	-	-
Kaikkia liittyneistä/eronneista 152. 0 - 14 -vuotiaita	2	-	2	-	-	-
153. 15 - 17 -vuotiaita	-	1	1	-	-	-
16. Siirrot PV:stä LV:öön ja LV:stä PV:öön	2	5	7	2	3	5
17. Tulleet ja poistuneet yhteensä (11 - 16)	189	200	389	195	237	432
20. VÄKILUKU ELI SEURAKUNNAN LÄSNÄOLEVA VÄESTÖ				Miehiä	Naisia	Yhteensä
21. Väkiluku kertomusvuoden alussa 1.1. (edellisen vuoden tilastolomakkeelta 31.12.)				5161	5382	10543
22. Edellä ilmoitettuun väkilukuun myöhemmin tehdyt korjaukset (luvut varustettava etumerkillä + tai - ja selvítettävä aiempana)				-	-	-
23. Läsnäolevan väestön tulleiden ja poistuneiden erotus (kohta 17, + tai -)				-6	-37	-43
24. Väkiluku kertomusvuoden lopussa 31.12. (kohdat 21 - 23 yhteensä)				5155	5345	10500
25. Läsnäoleva kielellinen vähemmistö kertomusvuoden lopussa 31.12.				4	4	8
26. Ulkomaiden kansalaisia kertomusvuoden lopussa 31.12.				7	12	19
30. POISSAOLEVAN VÄESTÖN VÄESTÖNMUUTOKSET	Poissaolevaan väestöön (= PV:öön) tulleita			Poissaolevasta väestöstä (= PV:stä) poistuneita		
	Miehiä	Naisia	Yhteensä	Miehiä	Naisia	Yhteensä
31. Siirrot LV:stä PV:öön ja PV:stä LV:öön (kts. ohje)	2	3	5	2	5	7
32. PV:öön suoraan rekisteröityjä Suomen kansalaisia	1	-	1	-	-	-
33. PK-luettelolla PV:stä ja kokonaisväestöstä poistettuja	-	-	-	10	11	21
34. Tulleet ja poistuneet yhteensä (31 - 33)	3	3	6	12	16	28
40. POISSAOLEVA VÄESTÖ				Miehiä	Naisia	Yhteensä
41. Poissaoleva väestö kertomusvuoden alussa 1.1. (edellisen vuoden tilastolomakkeelta 31.12.)				219	249	468
42. Edellä ilmoitettuun myöhemmin tehdyt korjaukset (luvut varustettava etumerkillä + tai - ja selvítettävä aiempana)				-	-	-
43. Poissaolevan väestön tulleiden ja poistuneiden erotus (kohta 34 + tai -)				-9	-13	-22
44. Poissaoleva väestö kertomusvuoden lopussa 31.12., (kohdat 41 - 43 yhteensä)				210	236	446
50. SEURAKUNNAN JÄSENMAÄRÄ eli läsnä- ja poissaoleva väestö yhteensä kertomusvuoden lopussa 31.12. (kohdat 24 ja 44 yhteensä)				5365	5581	10946
Selvitys kertomusvuoden aikana tehdyistä korjauksista edellisen vuoden tilastoon (+ tai -)						
Läsnäoleva väestö:						
Poissaoleva väestö:						

KUVIOT

Kuvio 1: Muodollisen ja epämuodollisen puhetilanteen vaikutus kieleen

TAULUKOT

- Taulukko 1: h:n säilyminen ja katoedustus kurikkalaisnaisilla: kokonaisedustus
- Taulukko 2: h:n säilyminen ja katoedustus kurikkalaismiehillä: kokonaisedustus
- Taulukko 3: h:n säilymä ja kato illatiivissa kurikkalaisnaisilla
- Taulukko 4: h:n säilymä ja kato illatiivissa kurikkalaismiehillä
- Taulukko 5: h:n säilymä ja kato passiivin preesensissä ja imperfektissä kurikkalaisnaisilla
- Taulukko 6: h:n säilymä ja kato passiivin preesensissä ja imperfektissä kurikkalaismiehillä
- Taulukko 7: h:n säilymä ja kato e-loppuisissa sanoissa kurikkalaisnaisilla
- Taulukko 8: h:n säilymä ja kato e-loppuisissa sanoissa kurikkalaismiehillä
- Taulukko 9: h:n säilymä ja kato s-loppuisissa sanoissa kurikkalaisnaisilla
- Taulukko 10: h:n säilymä ja kato s-loppuisissa sanoissa kurikkalaismiehillä
- Taulukko 11: Švaavokaali kurikkalaisten puhekielessä
- Taulukko 12: Švaavokaali kurikkalaisilla naisilla ja miehillä ikäryhmittäin
- Taulukko 13: Švaavokaalin edustus kurikkalaisilla l-alkuisissa konsonanttiyhtymissä
- Taulukko 14: Švaavokaalin edustus kurikkalaisilla h-alkuisissa konsonanttiyhtymissä
- Taulukko 15: i-loppuisen diftongin edustus Kurikan murteessa pronominaalissa sellainen
- Taulukko 16: i-loppuisen diftongin edustus Kurikan murteessa pronominaalissa tällainen
- Taulukko 17: i-loppuisten diftongien frekvenssit Kurikan murteen imperfektimuodoissa persoonittain
- Taulukko 18: t:n heikkoasteiset vastineet lyhyen vokaalin jäljessä kurikkalaisilla
- Taulukko 19: t:n heikkoasteiset vastineet pitkän vokaaliaineksen jäljessä kurikkalaisilla
- Taulukko 20: t:n heikkoasteiset vastineet ht-yhtymässä kurikkalaisilla
- Taulukko 21: Murrepiirteiden säilyminen kurikkalaisnuorten kielessä

Taulukko 22: Murrepiirteiden säilyminen keski-ikäisillä kurikkalaisilla

Taulukko 23: Murrepiirteiden säilyminen vanhoilla kurikkalaisilla

Taulukko 24: Murrepiirteiden säilyminen kurikkalaisilla ilmoitettuna prosentteina